

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

**METINIS INFORMACINIS
PRANEŠIMAS
2015**

Vilnius 2016

© Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

Gynėjų g. 6, 01105 Vilnius

Telefonas (85) 262 78 71

El. paštas lat@teismas.lt

Interneto adresas <http://www.lat.lt>

ISSN 1822-4032

TURINYS

Teisėjo ir teismo šiandiena: kodėl keičiasi teisėjo vaidmuo	5
Šeimos teisė	7
Daiktinė teisė	11
Civilinės atsakomybės aktualijos	15
Sutarčių teisė	17
Įmonių ir fizinių asmenų bankroto bei restruktūrizavimo bylų nagrinėjimo aktualijos	20
Ginčų, susijusių su darbo teisiniais santykiais, nagrinėjimo aktualijos	23
Viešieji pirkimai	26
Civilinio proceso teisė	32
Dėl nacionalinių teismų ir EŽTT dialogo veiksmingumo	33
<i>Non bis in idem</i> principo taikymas kasacinio teismo praktikoje	35
Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis	39
Kontrabandos kvalifikavimo ir turto konfiskavimo šios kategorijos bylose taikymo problemos	42
Kaltinamojo teisės apklausti kaltinimo liudytojus įgyvendinimo aspektai	46
Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonių įgyvendinimo tvarkos pažeidimas	50
Administracinė atsakomybė traukiamas asmuo ir jo teisių apsauga	53
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų statistika	57
Civilinės bylos	57
Baudžiamosios bylos	59
Bylos dėl proceso atnaujinimo administracinių teisės pažeidimų bylose	61
Asmenų pilietinių teisių atkūrimas – rehabilitacija	62
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo veiklos teisinis reguliavimas, sudėtis, kompetencija	64
Lietuvos Aukščiausiajame Teisme – kokybės vadybos modeliai	66
Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Metinis informacinis pranešimas 2015	3

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo personalas	68
Kvalifikacijos kėlimas ir bendradarbiavimas	69
Įvykiai ir renginiai	72
Patarimai kasacinius skundus rašantiems asmenims	92
Parengtos Teismų praktikos apžvalgos	93
Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir kitos institucijos	96

TEISĖJO IR TEISMO ŠIANDIENA: KODĖL IR KAIP KEIČIASI TEISĖJO VAIDMUO?

2015 metai žymi ketvirtį amžiaus, suteikusį mūsų valstybei, jos žmonėms ir naujų išbandymų, ir neįkainojamos patirties. 25-eri atkurtos Nepriklausomybės metai – įtikinama pasiektos pažangos iliustracija. Svarbiausi pasiekimai – Lietuvos integravimasis į tarptautines ir Europos bendrijas, pareikalavęs žymiai sudėtingesnės teisinės tvarkos. Teismai joje – pagrindinė institucija, kurioje kiekvienas žmogus gali tikėtis apginti kitų privačių asmenų ar valstybės institucijų pažeistą teisę. Ar teismas ir teisėjas patyrė kaitą? Neabejotinai – taip. Tą patvirtina iš esmės pakitęs, naujas požiūris į teismo, teisėjo priedermes demokratinėje valstybėje.

Naujos teisės ir institucinė sistemos lėmė naują vertybinę skalę, daug naujų, be to, sparčiai kintančių ir gausėjančių teisės šaltinių, tikrąją kasacinę, konstitucinę ir viršnacionalinių teismų vykdomą patikrą. Kartu nacionaliniams teismams suteikti veiksmingi įrankiai, tarp jų – vis platesnės, tačiau tik proporcingą, neprieštarinę ir racionalų požiūrį leidžiančios vertinimo ribos. Pažeistų teisių gynimo priemonės privalo būti ne tik teorinės, bet realios – praktiškai užtikrintos (visuotainai prieinamos ir pakankamos). Visada tenka spręsti dilemą, kiek teisėjas, teismas yra laisvas savo nuožiūra vienaip ar kitaip, bet būtinai darniai taikyti teisės vertybes atsižvelgus į nacionalinius kultūrinius savitumus, tradicijas, tautinį mentalitetą, visuomenės brandą, pasirengimą naujoves priimti į savo gyvenimą ar patiems įsilieti į pasaulinius procesus. Turime patirties, kaip kartais iš tarptautinių susitarimų išplaukiantys reikalavimai visuomenėje vertinami kontraversiškai. Jau vien dėl to kai kurių teisės principų taikymas yra pakankamai didelis iššūkis. Akivaizdu, kad būti teisės ir gyvenimo jungtimi nėra paprasta, juo labiau, kai tai grindžiama pareiga puoselėti pagarbą, nediskriminuojantį požiūrį į asmenų teises ir laisves.

Teisinių santykių įvairovė, gilėjantis jų sudėtingumas leidžia prognozuoti, kad teisinių konfliktų ateityje nemažės. Vis didesnę teisinį raštingumą įgyjanti visuomenė reikalauja plačių teisingumo ir socialinės atsakomybės mastų. Girdime ir mokslininkų įspėjimą, kad visuomenės maištas prieš tai, kas vadinama teisiniu formalizmu, skatina panieką įstatymui ir teisinį cinizmą. Kita vertus, teisės mokslas jau kurį laiką primena, kad Vakarų teisės tradicijoje, kurios dalimi vis labiau tampame, esama įtampos tarp idealo ir tikrovės, tarp dinaminių savybių ir pastovumo; teisė tampa vis fragmentiškesnė, vis subjektyvesnė; ji vis labiau orientuojama ne į moralę, o į naudą, vis labiau nukreipta į konkrečius padarinius, o ne į nuoseklumą ir tęstinumą. Aišku viena – kraštutinumų čia negali būti. Teisėjo pareiga – ne tik suprasti nuolat atsinaujinančios, naujai gyvenimo tikrovei taikomos teisės paskirtį visuomenėje, bet ir padėti jai atitikti savo paskirtį. Teisūs tie, kurie teigia, jog vienas svarbiausių teisėjo ir teismo uždavinių – sugebėti tinkamai pasverti vengiant tiek nepagrįsto, neargumentuoto skverbimosi į dar teisės nereguliuotą sritį, naujos teisės kūrimą, tiek nepagrįsto teisės stabilumo sureikšminimo nusišalinant nuo byloje iškelta klausimo sprendimo.

Labai svarbu, kad teismo skleidžiama žinia būtų ne tik matoma ar girdima, bet ir teisingai suprasta. Visuomenė netoleruoja beatodairiško, perdėm formalaus teisės taikymo, ji laukia įtikinančių, aiškia kalba išdėstytų argumentų. 2015 metai tapo postūmiu giliau ir plačiau pažvelgti į teismo sprendimų argumentavimo kokybę, jų aiškumo ir aiškinimo dalykus. Praėjusių metų spalį organizuotoje tarptautinėje konferencijoje dar kartą patvirtinome, kad teisės normų aiškinimas nėra paprastas mechaninis procesas. Jis privalo būti visuomenei suprantamas ir įtaigus, suartinantis visuomenę su teisės vertybėmis, mažinantis tarp jų atotrūkį. Tai neretai verčia teisėją būti ne tik ieškotoju, bet ir kūrėju naujai aiškinant teisę, pildant įstatymų spragas, dalyvaujant diskusijose dėl įstatymų tobulinimo, ekspertiniame įstatymų projektų vertinime, mokslinėje akademinėje veikloje.

Ir dar apie pasitikėjimo teismu puoselėjimą. Jau patyrėme, kad pasitikėjimas – labai trapus dalykas. 2015 m. balandį pirmą kartą per du dešimtmečius pasitikėjimas viršijo nepasitikėjimą. Išlaikyti tokią kartelę nepaprasta, kaip ir nubrėžti ribą tarp viešosios nuomonės ir trumpalaikių nuotaičių, kartais virstančių spaudimu, skatinančių teisėjų populizmą ar pataikavimą visuomenei. Siekiame būti kuo profesionalesni, humaniškesni, klausyti ir išgirsti, skatiname skaidrią, į visuomenės poreikius labiau orientuotą veiklą. Todėl teisėjų specializacijos gilinimo, teismo proceso trukmės suvaldymo, nereikalingos procesinės biurokratijos atsisakymo, teismo proceso socialinio modelio diegimo, teismo veiklos atvirumo, skaidrumo ir dar daugybė kitų sričių tapo tomis, kuriose nuolat, žingsnis po žingsnio siekiame pažangos.

Beje, tą darome sparčiai besivystančiame inovacijų pasaulyje, kuris tampa vienu tiesiausių kelių į teismų atvirumą ir prestižą. Informacinės technologijos pakeitė teismo darbą. Informacija apie svarbiausias bylas, pagrindines teismų naujienas ir teismų sistemoje vykstančius procesus (pvz., teisėjų atranką) tapo kaip niekada anksčiau prieinama visiems besidomintiems. Teismų paslaugos persikelia į virtualią erdvę, auga elektroninių bylų, skaitmeninių dokumentų skaičius, daugėja nuotolinių teismo posėdžių. Įdiegtos pažangios informacinės bazės, dokumentų valdymo sistemos, bylų registravimo ir paskirstymo, teismo proceso fiksavimo ir kitos programos. Elektroniniu būdu galima teikti ieškinius, sekti bylos eigą, pateikti vykdomuosius dokumentus, netgi išnagrinėti smulkius ginčus. Taip sutaupoma laiko, užtikrinama daugiau nešališkumo, elektroninis proceso dalyvių bendravimas su teismu mažina proceso kaštus, didina teismų prieinamumą. Lietuvos žmonės imlūs technologinėms naujovėms, šios jiems patrauklios savo galimybėmis, taigi tikimasi vis platesnio šių naujovių naudojimo.

Jau vien šie procesai ir pokyčiai lemia ypatingą šiuolaikinio teisėjo vaidmenį. Teisės autoritetai jį apibūdina labai lakoniškai: „demokratinės valstybės teisėjas, vykdo dvi pagrindines funkcijas: suartina teisę ir visuomenę; saugo Konstituciją ir demokratiją.“ Tai reiškia, kad jis vis labiau tampa ar turėtų tapti moraliniu arbitru, socialinės taikos saugotoju ir palaikytoju. Tai, be kita ko, reiškia visuomenės lūkesčius turėti neprikaištingos reputacijos ir išmintingą, taigi – socialiai brandų ir orientuotą, aukštos erudicijos, profesiskai kvalifikuotą, autoritetingą ir drąsų teisėją; teisėją, kuris geba rasti praeities ir dabarties dermę; teisėją, kuris geba užtikrinti sąžiningą teismo procesą ir atsiriboti nuo bereikalingų biurokratinių formalumų, kartais tampančių bylos dalyviams sunkiai pakeliama našta. Tik toks teisėjas įveiks sudėtingą užduotį: saugodamas teisės stabilumą, kartu priešinsis jos sustabarėjimui ir skatins jos augimą, argumentuotai nustatydamas priimtinausią, pagrindžiausia susikirtusių interesų pusiausvyrą.

25-eri atkurtos Nepriklausomybės metai taip pat reiškia, kad tiek pat laiko Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškina ir taiko teisę ir tokiu būdu prisideda prie Lietuvos teisinės sistemos raidos ir plėtros. Šiandien jau drąsiai galime pasakyti, kad teisė ne visada yra vien tik teisės aktai ir jose įtvirtintos taisyklės. Dažnai tikrasis teisės supratimas išplaukia iš istorinės raidos nulemtos teisės aktų, teismų sprendimų ir kitų šaltinių bei veiksnių visumos ir sąveikos, konkrečioje vietoje ir konkrečiu metu sprendžiant konkrečias problemas, kurių išaiškinimas dažnai yra sudėtingas ir ne visada pastovus. Visa tai taip pat rodo kintantį teisėjo vaidmenį ir atsakomybę šiuolaikinėje visuomenėje.

Ar 2015 metais mums pavyko išlaikyti savo kasacinės praktikos stabilumą, kaip ji vystyta – pildyta ar keista, kokie visiškai nauji kasaciniai išaiškinimai parengti? Naujausia 2015 metų kasacinė praktika ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo veikla trumpai pristatoma šioje apžvalgoje. Tikėdamasis, kad čia pateikta informacija bent iš dalies atspindi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pažangą, linkiu, kad ji taptų paskata gilesniam domėjimuisi kasacine praktika, jos įtaka Lietuvos žmonių gyvenimui, teisės plėtrai.

Pagarbiai

Rimvydas Norkus

Civilinių bylų skyriaus teisėja
Janina Januškienė:

„Tėvystė (motinystė) visų pirma yra pareigos vaikui, o ne teisės į vaiką.“

ŠEIMOS TEISĖ

Šeima – vienas svarbiausių visuomenės ir valstybės gyvavimo ir funkcionavimo pagrindų, kurio deramą apsaugą garantuoja Konstitucija, saugodama, be kita ko, vaikystę, tėvystę, motinystę. Deja, šeimos gyvenimas ne visuomet klostosi sėkmingai, todėl, neišsprendus kilusių nesutarimų, asmenims neretai tenka kreiptis į teismą. Dėl šeimos teisinių santykių svarbos ir egzistuojančio viešojo intereso tokių bylų nagrinėjimas dažnai nesibaigia pirmosios bei apeliacinės instancijos teismuose, o galutinis žodis tariamas Lietuvos Aukščiausiajame Teisme, kuris, vykdydamas įstatymo jam nustatytą pareigą formuoti vienodą teismų praktiką, 2015 metais pateikė reikšmingų naujų išaiškinimų šeimos teisinių santykių bylose, taip pat plėtojo, pildė, detalizavo jau anksčiau suformuotą jurisprudenciją. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 metais nagrinėjo itin platų šeimos teisinių santykių bylų ir jose kylančių teisės klausimų spektrą. Praėjusiais metais kasaciniame teisme vertintas asmens, sudariusio antrąją santuoką, kai prieš tai nebuvo nutraukta pirmoji, sąžiningumo klausimas, nagrinėta, kaip turi būti padalijamas santuokoje įgytas turtas, naudojamas verslui, kai sutuoktinių santykiai yra itin konfliktiški, vertinta, kokiomis sąlygomis vienas sutuoktinis, pagerinęs kito sutuoktinio turtą, gali tapti tokio turto bendraturčiu, ir kt. Pažymėtina ir tai, kad pastaruoju metu šeimos teisinių santykių bylų, pasižyminčių tarptautiniu (užsienio) elementu, gausėja ir jos sudėtingėja. Pavyzdžiui, be kitų tokio pobūdžio bylų, 2015 metais kasaciniame teisme nagrinėta byla, kurioje spręsta, kaip tėvams turi būti paskirstyta pareiga išlaikyti vaiką, kai jis vieno iš tėvų iniciatyva persikelia gyventi į užsienio valstybę. Be to, reaguodamas į naujausias šeimos teisinių santykių bylų, peržengiančių vienos valstybės ribas, aktualijas bei žemesnės instancijos teismų poreikius, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 metais parengė išsamią tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo sprendžiant jurisdikcijos nustatymo klausimus šeimos bylose apžvalgą, pradėjo rengti antrąją šios apžvalgos dalį, skirtą taikytinos teisės nustatymo klausimams. Šiame metiniame pranešime bus apžvelgtos aktualiausios praėjusiais metais kasacinio teismo išnagrinėtos šeimos teisinių santykių bylos, pateikiama jose susiklosčiusių aplinkybių santrauka bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo padarytos išvados ir išaiškinimai.

Asmuo, sudaręs santuoką ir įstatymų nustatyta tvarka jos nenutraukęs, negali sudaryti kitos santuokos, t. y. vyras ar moteris negali turėti dviejų sutuoktinių. Prieš sudarydami santuoką būsimieji sutuoktiniai privalo raštu patvirtinti nesant įstatyme nustatytų kliūčių ją įregistruoti, įskaitant aplinkybes dėl buvusios santuokos. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui teko vertinti situaciją, kai siekta pripažinti santuoką negaliojančia, nes ji buvo sudaryta prieš tai nenutraukus ankstesnės san-

tuokos. Teismas pažymėjo, kad įstatymai įpareigoja būsimuosius sutuoktinius imtis aktyvių ir jiems prieinamų veiksmų patikrinti, ar tikrai nėra kliūčių įregistruoti santuoką. Norinčių susituokti asmenų pareiga patvirtinti faktą, kad nebus pažeistas monogamijos (vienpatystės) principas, lemia išvadą, jog pats santuokos sudarymo faktas, kai nėra nutraukta ankstesnė santuoka, paneigia tokio sutuoktinio sąžiningumą, nes ankstesnė santuoka gali pasibaigti tik vienam iš sutuoktinių mirus arba santuoką nutraukus įstatymų nustatyta tvarka. Nurodyti faktai, patvirtinantys ankstesnės santuokos pasibaigimo pagrindus, gali būti įrodomi tik atitinkamais dokumentais, todėl kasacinis teismas padarė išvadą, kad asmuo, nepradėjęs santuokos nutraukimo procedūrų ir neturėdamas ankstesnės santuokos nutraukimą patvirtinančio dokumento, pateikdamas prašymą įregistruoti naują santuoką, buvo nesąžiningas.

Santuokos nutraukimas sukelia ne tik asmeninių, bet ir įvairių teisinių padarinių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kokios teisinės pasekmės kyla sąžiningam ir nesąžiningam sutuoktiniui nutraukus santuoką. Teismas išaiškino, kad santuokos pripažinimo negaliojančia teisiniai padariniai yra skirtingi, atsižvelgiant į tai, ar sutuoktiniai buvo sąžiningi, t. y. ar žinojo ir turėjo žinoti esant kliūčių sudaryti santuoką. Kai sąžiningas buvo tik vienas sutuoktinis, santuokos pripažinimo negaliojančia teisiniai padariniai sąžiningam ir nesąžiningam sutuoktiniui yra skirtingi: sąžiningam sutuoktiniui pripažįstamos teisės, kurias įstatymas ar vedybų sutartis pripažįsta sutuoktiniui, pavyzdžiui, teisė į išlaikymą, teisė pasilikti santuokinę pavardę, bendrai įgytas turtas dalijamas taikant sąžiningam sutuoktiniui bendrosios jungtinės nuosavybės teisės ar vedybų sutarties nuostatas ir pan. Sąžiningas sutuoktinis taip pat turi teisę reikalauti, kad nesąžiningas sutuoktinis jam grąžintų dovanotus daiktus. Nesąžiningas sutuoktinis tokiu atveju šių ir kitų teisių, kurias sutuoktiniams suteikia įstatymas ar vedybų sutartis, neturi.

Santuokos nutraukimo byloje teismas privalo padalyti santuokoje įgytą sutuoktinių turtą. Neretai asmenys jau sudarydami santuoką būna įgiję turto, be to, ir po santuokos sudarymo jie gali jo įgyti asmeninės nuosavybės teise. Įstatymas nustato, kad turtas, santuokos metu iš esmės pagerintas bendromis sutuoktinių lėšomis arba kito sutuoktinio lėšomis ar darbu (pvz., atlikus kapitalinį remontą, rekonstrukciją, pertvarkymą ir kt.), gali būti teismo pripažintas sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe. Taigi, nepaisant to, kad turtas gali formaliai priklausyti tik vienam iš sutuoktinių, tais atvejais, kai jis santuokos metu yra iš esmės pagerinamas kito sutuoktinio, pavyzdžiui, vienas iš sutuoktinių savo lėšomis arba bendromis sutuoktinių lėšomis, pats ar pasamdęs kitus asmenis, atlieka būsto remontą, rekonstrukciją ar kitaip jį pagerina, teismas, nustatęs, kad toks pagerinimas yra esminis, gali pagerintą turtą pripažinti bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, t. y. pagerinimą atlikęs sutuoktinis tampa pagerinto turto bendraturčiu. Turto, ypač nekilnojamojo, vertė gali svyruoti. Taigi, teismui reikia nustatyti tikslų momentą, pagal kurį vertinamas turto pagerinimas, taip pat atskirti, ar turto vertė padidėjo dėl atliktų pagerinimo darbų, ar dėl kitų priežasčių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas papildė iki tol formuotą praktiką ir pasisakė dėl turto pagerinimo vertinimo momento. Teismas išaiškino, kad tokio pobūdžio byloje turi būti vertinama, kokia buvo turto vertė prieš pagerinimą ir kiek ji padidėjo turtą pagerinus. Kasacinis teismas nurodė, kad, esant ginčui dėl turto pagerinimo, teismas turėtų atsižvelgti tik į tą turto vertės pokytį, kuris yra nulemtas atliktų pagerinimų, o ne dėl padėties rinkoje ir pan. Taigi, tokio pobūdžio byloje teismai turi vertinti tik tą turto vertės pokytį, kuris yra nulemtas jo pagerinimo, bet ne kitų priežasčių, o toks vertinimas turi būti atliekamas atsižvelgiant į turto vertę, buvusią prieš pagerinimą, ir jos pokytį po atliktų pagerinimų.

Sutuoktinių santykiai prieš santuokos nutraukimą ir nagrinėjant bylą dėl santuokos nutraukimo dažnai būna itin konfliktiški ir sutuoktiniai nesugeba patys pasiekti susitarimo dėl turto padalijimo. Kasacinis teismas pasisakė dėl teisės normų, reglamentuojančių turto padalijimą, aiškinimo ir taikymo, kai abu sutuoktiniai prašo teismo jiems palikti (priteisti natūra) santuokoje įgytą nekilnojamąjį turtą, naudojamą versle, o kitam sutuoktiniui priteisti piniginę kompensaciją. Teismas nurodė, kad skyrybų proceso metu paaštrėję emociniai subjektyvios prigimties ir pobūdžio galimai laikini nesutarimai neturi būti pernelyg sureikšminami. Tais atvejais, kai abu sutuoktiniai pageidauja

gauti turtą natūra, o ne kompensaciją, turtas, jei yra dalus, turėtų būti šalims padalytas natūra. Kasacinis teismas akcentavo, kad aplinkybė, jog dalytinas turtas yra naudojamas vieno iš sutuoktinių ūkinei komercinei veiklai, neturi lemiamos reikšmės ir savaime nereiškia, kad tam sutuoktiniui visas turtas turi būti priteisiamas natūra, o kitam sutuoktiniui – kompensacija.

Įstatyme nustatytas įpareigojimas nutraukiant santuoką išspręsti visus santuokos nutraukimo padarinių klausimus, tarp jų – dėl sutuoktinių (ar vieno iš jų) prievolių kreditoriams. Sutuoktiniai turi informuoti kreditorius apie skyrybas, o jiems neįvykdžius šios pareigos, kreditoriai turi teisę prašyti atnaujinti bylos dalies dėl santuokoje įgyto turto, įskaitant turtines prievoles, padalijimo procesą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vertino situaciją, kai kreditoriui nebuvo pranešta apie santuokos nutraukimą, – nagrinėta, kaip kreditorius gali ginti savo teises: ar jis turi teismo prašyti atnaujinti procesą, ar gali pareikšti savarankišką ieškinį. Teismas išaiškino, kad kreditoriai, kurių teisės pažeistos išsprendus santuokos nutraukimo teisinių pasekmių klausimus (turto ir turtinių prievolių padalijimo), jas pirmiausia turi ginti kreipdamiesi dėl proceso atnaujinimo santuokos nutraukimo byloje ir tik nesant galimybių apginti pažeistas teises šiuo būdu, reikšti ieškinį teisme kitais įstatyme nustatytais pagrindais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad teismai, sprendami dėl kreditoriaus pasirinkto jo pažeistų teisių ir interesų gynybos būdo tinkamumo, taip pat turėtų įvertinti ir atsižvelgti į kreditoriaus reikalavimų pobūdį. Atskirais atvejais, kai byloje, kurioje sprendžiami santuokos nutraukimo ir jos teisinių pasekmių klausimai, kreditoriaus teisės gali būti iš esmės nepažeidžiamos, o jo reikalavimas gali būti patenkintas ir santuoką nutraukus (pvz., kreditorius kreipiasi dėl skolos priteisimo pagal solidariją abiejų sutuoktinių prievolę arba nutraukus santuoką ir padalijus sutuoktinių turtą skolininkas (vienas iš sutuoktinių arba jie abu) turi pakankamai turto, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas), tai, nepaisant anksčiau pateiktų išaiškinimų, kreditorius, nors ir nebuvo įtrauktas į santuokos nutraukimo bylą, gali pasirinkti kitą pažeistų teisių gynimo būdą ir, neprašydamas atnaujinti proceso santuokos nutraukimo byloje, kreiptis į teismą su reikalavimu atskiroje byloje. Priešingu atveju, jei nutraukus santuoką ir teismui išsprendus dėl jos teisinių pasekmių kreditoriaus reikalavimas negali būti patenkinamas nekeičiant įsiteisėjusiu teismo sprendimu nustatyto sutuoktinių turto režimo, atsakomybės pagal turtines prievoles formos ir apimties, kreditorius privalo kreiptis į teismą dėl proceso atnaujinimo santuokos nutraukimo byloje ir tik išimtiniais atvejais, kaip nurodyta pirmiau, gali reikšti ieškinį teisme kitais įstatyme nustatytais pagrindais.

Lietuvos Aukščiausiajame Teisme praėjusiais metais nagrinėta bylų, susijusių su tėvų pareigomis vaikams. Teismas vertino situaciją, kai motina vos gimusių dukterį paliko ligoninėje, mergaitė 11 metų buvo globojama kitoje šeimoje, motina su ja nepalaikė ryšių, vėliau jai buvo neterminuotai apribota valdžia dukters atžvilgiu. Po kurio laiko valdžios apribojimas motinai buvo panaikintas ir mergaitė jai sugrąžinta, tačiau galiausiai motinai nepavyko tinkamai rūpintis dukra. Todėl savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius siekė neterminuotai apriboti motinos valdžią. Kasacinis teismas pažymėjo, kad tėvystė (motinystė) visų pirma yra pareigos vaikui, o ne teisės į vaiką, reikia nuolat aktyviai juo rūpintis. Teismas nurodė, kad tėvams tik domėtis vaiku neužtenka, tėvai vaikus turi auginti, tenkinti jų fiziologinius, emocinius, ugdymo ir kitus svarbius poreikius. Tinkamas vaiko poreikių identifikavimas yra viena iš tėvų pareigų, kurios nevykdymas dėl aplaidumo ar abejingumo savo tėviškoms pareigoms laikytinas kaltais veiksmais. Kadangi motina nesugebėjo užmegzti kontakto su dukterimi, taikė netinkamas auklėjimo priemones, retai su ja bendravo, nesinaudojo jai teikiamomis socialinėmis paslaugomis, be to, pati mergaitė, būdama 14 metų amžiaus, išreiškė gana kategorišką nuomonę, atsisakydama bendrauti su motina, teismas konstatavo, kad tėvų pareigos šiuo atveju įgyvendintos netinkamai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas palaikė žemesnės instancijos teismų sprendimus, kuriais apribota motinos valdžia, tačiau pažymėjo, kad, net ir neterminuotai apribojus tėvų valdžią, motina turės teisę matytis su dukra, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.

Vienas iš reikšmingiausių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo šiais metais pateiktų išaiškinimų šeimos teisinių santykių bylose yra susijęs su situacija, kai vienas iš tėvų kartu su vaiku išvyksta

gyventi į užsienio valstybę. Šios bylos specifika ta, kad vaikui išlaikyti skiriamų lėšų reikėjo daugiau, nes vaikas su motina išvyko gyventi į užsienio valstybę, kurioje kainos aukštesnės, nei Lietuvoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad tokiu atveju sprendžiant dėl priteistino iš tėvo (motinos), gyvenančio Lietuvoje, išlaikymo vaikui dydžio, greta vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties kriterijų, atsižvelgtina į aplinkybę, kieno iniciatyva vaikas gyvena užsienio valstybėje. Tais atvejais, kai vaikas išvežamas gyventi į užsienio valstybę abiejų tėvų sutarimu, tai abu tėvai sąmoningai prisiima padidėjusių išlaidų, tenkinant nepilnamečio vaiko poreikius, našta, priklausomai nuo užsienio valstybės, kurioje jis gyvena, aukštesnio pragyvenimo lygio. Tačiau jeigu vienas iš tėvų nepitaria vaiko gyvenamajai vietai užsienio valstybėje, tai tas iš tėvų, kurio iniciatyva vaikas išvyksta gyventi į užsienio valstybę, turi prisiimti tam tikra dalimi padidėjusias išlaidas tenkinant vaiko poreikius, nebent tėvų turtinės padėties kriterijus pateisintų kitokį sprendimą.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-34-378/2015, 3K-3-259-378/2015, 3K-3-225-686/2015, 3K-3-58-219/2015, 3K-3-548-915/2015, 3K-3-195-915/2015 ir kt.)

Civilinių bylų skyriaus teisėja
Janina Stripeikienė:

„Hipotekos institutas grindžiamas ir bendraisiais teisės principais: turi būti užtikrinamas proporcingumas ir tinkama suinteresuotų asmenų interesų pusiausvyra.“

DAIKTINĖ TEISĖ

Praėjusiais metais ypatingas dėmesys skirtas hipotekos (įkeitimo) teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų aiškinimui ir taikymui. Šios praktikos formavimą ir plėtojimą lėmė reformuota įkeitimo teisė. Toliau buvo plėtojama praktika dėl servituto ir kompensacijos už jį nustatymo, bendrosios dalinės nuosavybės teisių įgyvendinimo, galimybės plečiamai taikyti įgyjamosios senaties institutą ir kt.

Dėl hipoteka užtikrinamo skolinio įsipareigojimo apimties kasacinis teismas išaiškino, kad visi iki 2012 m. liepos 1 d. sudaryti hipotekos lakštai apėmė tiek pagrindinio reikalavimo, tiek netesybų ir nuostolių užtikrinimą, nebent pačiuose sandoriuose buvo nurodyta kitaip, nes iki 2012 m. liepos 1 d. galiojusio CK 4.147 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad hipoteka užtikrinamas pagrindinio reikalavimo įvykdymas, iš šio reikalavimo atsirandančių palūkanų, netesybų bei teismo išlaidų, susijusių su hipotekos vykdymu, išieškojimas. Pagal CK 4.174 straipsnio redakciją, įsigaliojusią nuo 2012 m. liepos 1 d., visų rūšių hipoteka (išskyrus maksimaliąją) užtikrinamas tik pagrindinio reikalavimo ir iš jo atsirandančių mokėjimo funkciją atliekančių palūkanų, kaip atlygio už pinigų naudojimą, išieškojimas. Kasacinis teismas pažymėjo, kad 2011 m. gruodžio 22 d. įstatymu Nr. XI-1842 pakeitus ir papildžius hipoteką reglamentuojančias materialiosios teisės normas nenustatyta materialiosios teisės normų galiojimo taisyklių laiko atžvilgiu, todėl sutartinė hipoteka baigiama priverstinio išieškojimo būdu pagal Civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo nustatytą sutartinės hipotekos baigimo tvarką (kreditoriui kreipiantis į notarą, šiam išduodant vykdomąjį įrašą ir pan.), o hipoteka užtikrinamo skolinio įsipareigojimo dydis nustatomas pagal hipotekos lakšto sudarymo metu galiojusias materialiosios teisės normas.

Dėl priverstinės hipotekos kasacinis teismas išaiškino, kad atsižvelgiant į tai, jog priverstinė hipoteka nustatoma prieš daikto savininko valią, t. y. nesant jo valios įkeisti jam priklausantį daiktą, tai ji gali atsirasti tik įstatymo nustatytais atvejais ir tik esant įstatyme įtvirtintoms sąlygoms. Kasacinis teismas pažymėjo, kad teismas savo sprendimu turi teisę nustatyti priverstinę skolininko nekilnojamojo daikto hipoteką tik esant šių sąlygų visumai: 1) turi egzistuoti teismo sprendimu patenkintas reikalavimas dėl pinigų išieškojimo; 2) teismui turi būti pateiktas kreditoriaus prašymas dėl priverstinės hipotekos nustatymo (išskyrus išimtinis įstatymo nurodytus atvejus, kai teismas turi teisę nustatyti priverstinę hipoteką *ex officio* (pvz., CK 3.197 straipsnis); 3) turi egzistuoti CK įtvirtintas priverstinės hipotekos nustatymo atvejis (pvz., CK 3.197 straipsnis, 5.71 straipsnis);

4) nekilnojamas daiktas, į kurį siekiama nustatyti priverstinę hipoteką, turi priklausyti skolininkui nuosavybės teise. Teismas negali nustatyti priverstinės hipotekos, jei tai nenustatyta jokiame (nei CK, nei specialiajame) įstatyme.

Modifikuodamas anksčiau pradėtą formuoti teismų praktiką dėl trečiojo asmens, įvykdžiusio dalį skolininko prievolės, reikalavimo teisių į skolininko prievolės užtikrinimui įkeistą turtą perėmimo apimties, kasacinis teismas išaiškino, kad, trečiajam asmeniui įvykdžius dalį pagrindinės prievolės ir kreditoriui priėmus tokią prievolės įvykdymą, trečiajam asmeniui pereina teisė į skolininko turtą dėl sumokėtos skolos išieškojimo bei atitinkama pagrindinę prievolę užtikrinančių hipotekos ir įkeitimo teisių dalis; tokiu atveju likusios kreditoriaus reikalavimo teisės į įkeistą turtą turi būti tenkinamos pirmumo tvarka.

Vienodinant praktiką dėl svetimo turto hipotekos sandorio atlygintinumo, konstatuota, kad tokio sandorio atlygintinumas negali būti vertinamas atskirai nuo pagrindinės prievolės, kurios įvykdymui užtikrinti yra sudaromas hipotekos sandoris, nes santykis tarp įkaito davėjo ir hipotekos kreditoriaus nėra savarankiškas, o tik išvestinis. Pavyzdžiui, *actio Pauliana* pagrindu ginčijamu hipotekos sandoriu buvo įkeistas trečiajam asmeniui priklausantis nekilnojamas turtas, taip užtikrinant skolininko prievolių pagal kredito sutartį įvykdymą. Pagal kredito sutartį skolininkas įsipareigojo kredito davėjui sutartyje nustatyta tvarka ir terminais grąžinti suteiktą kreditą mokant kredito grąžinimo įmokas ir palūkanas, o pastarasis įsipareigojo jam šį kreditą suteikti, taigi šios sutarties šalys pagal kredito sutartį turėjo priešpriešinių turtinio pobūdžio pareigų, tai reiškia, kad šis sandoris yra atlygintinis. Išplėstinė teisėjų kolegija, įvertinusi tai, kad minėtas pagrindinis sandoris yra atlygintinis, taip pat svetimo daikto hipotekos sandorio specifiką (akcesorinę (šalutinę) prievolę, susijusi su pagrindine prievole), sprendė, jog ginčijamas svetimo turto hipotekos sandoris CK 6.66 straipsnio 2 dalies aspektu yra atlygintinis. Kadangi ginčijamas hipotekos sandoris yra atlygintinis, tai, siekiant šį sandorį nugincyti *actio Pauliana* pagrindu, kaip vieną iš būtinųjų sandorio nugincyjimo CK 6.66 straipsnio pagrindu sąlygų reikia nustatyti hipotekos gavėjo, kaip sandorio šalies, nesąžiningumą sudarant šį sandorį.

Sprendžiamas dėl svetimo turto hipotekos davėjo teisių apsaugos, kasacinis teismas pripažino svetimo turto hipotekos davėjo materialinį teisinį suinteresuotumą atnaujinti CPK 366 straipsnio 1 dalies 7 punkto pagrindu procesą civilinėje byloje, kurioje buvo sprendžiamas skolininkui priklausančio įkeisto turto, užtikrinančio tos pačios prievolės vykdymą, perleidimo kainos klausimas. Kasacinis teismas konstatavo, kad kai prievolės įvykdymas užtikrintas skolininko turto hipoteka bei svetimo turto hipoteka ir, jos neįvykdžius, išieškojimas pirmiau nukreipiamas į skolininkui priklausantį įkeistą turtą, tai svetimo turto hipotekos davėjas turi materialinį teisinį suinteresuotumą dėl skolininkui priklausančio įkeisto turto pardavimo kainos, nes ši turi reikšmės jo materialiosioms pareigoms, jo prievolei apskritai bei jos apimčiai. Byloje skolininko prievolės pagal kredito sutartį buvo užtikrintos tiek pareiškėjų (svetimo turto hipotekos davėjų), tiek ir paties skolininko nekilnojamuoju turtu. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad CPK 365 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, jog neįtraukti į bylos nagrinėjimą asmenys gali paduoti prašymus atnaujinti procesą tik CPK 366 straipsnio 1 dalies 7 punkte nustatytais pagrindais, yra imperatyvioji, todėl procesas nurodytoje byloje atnaujintinas, pareiškėjai įtrauktini į bylos nagrinėjimą trečiaisiais asmenimis ir byla perduotina nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Sprendžiant hipotekos sandorio nugincyjimo klausimą, yra aktualus hipotekos kreditoriaus, kaip daiktinės teisės turėtojo, teisės išsaugojimas. Kasacinis teismas pasisakė, kad CK 4.197 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta norma (2011 m. gruodžio 22 d. įstatymo Nr. XI-1842 redakcija), kad sąžiningo hipotekos kreditoriaus teisės yra ginamos net ir tuo atveju, jeigu hipotekos sandoris būtų pripažintas negaliojančiu tokiu pagrindu, už kurį hipotekos kreditorius neatsako, gali būti taikoma ir pripažįstant negaliojančiais hipotekos lakštus, išduotus iki 2012 m. liepos 1 d., tačiau ji vertintina ne kaip naujas materialusis pagrindas hipotekos teisei išlikti, bet kaip patikslinantis ir papildantis jau esančius hipotekos galiojimo pagrindus. Hipotekos kreditorius, prašydamas teismo jam palikti hipotekos teisę remiantis CK 4.197 straipsnio 6 dalimi, turi įrodyti, jog faktiškai nežinojo ir negalė-

jo žinoti hipotekos sandorio teisinių trūkumų, sudariusių pagrindą tokį sandorį pripažinti negaliojančiu, ir turi teisę prašyti teismo ginti jo, kaip sąžiningo trečiojo asmens, interesus.

Dėl priverstinio išieškojimo iš hipoteka įkeisto turto procedūros kasacinis teismas pažymėjo, kad CK 4.193 straipsnio 1 dalies normoje nustatytas draudimas išieškoti iš hipoteka neįkeisto turto tol, kol nėra realizuotas hipoteka įkeistas turtas, neturėtų būti tapatinamas su draudimu areštuoti kitą, hipoteka neįkeistą skolininko turtą. Esant hipoteka įkeistam turtui ir areštuotam kitam turtui, antstolis pirmiausia turės realizuoti hipoteka įkeistą turtą, ir, tik užbaigęs šią procedūrą, nukreipti išieškojimą į kitą areštuotą hipoteka neįkeistą skolininko turtą.

Nagrinėdamas teisės klausimą – kaip turi būti vykdomas išieškojimas iš hipoteka įkeisto turto pagal hipotekos kreditoriaus reikalavimą tais atvejais, kai neįvykus antrosioms varžytynėms turto neperima hipotekos kreditorius, – kasacinis teismas pasisakė dėl dviejų aktualių priverstinio išieškojimo aspektų: hipotekos kreditoriaus teisės atnaujinti išieškojimą iš hipoteka įkeisto turto įgyvendinimo ir hipoteka įkeisto turto įvertinimo. Teismas pasisakė, kad, neįvykus antrosioms varžytynėms ir kreditoriui neperėmus hipoteka įkeisto turto, pakartotinai į tą patį turtą pagal tuos pačius vykdomuosius dokumentus išieškojimas gali būti nukreipiamas nelaukiant vienerių metų, kurie yra nustatyti CPK 723 straipsnio 3 dalies normoje. Taip pat teismas pripažino netinkama ir skolininko teises pažeidžiančia praktika, kai po neįvykusių antrųjų varžytynių areštuoto turto vertė automatiškai sumažinama antstolio pasirinktais procentiniais intervalais (nagrinėjamu atveju – iki 40 proc. CPK 681 straipsnio tvarka nustatytos turto kainos), nes CPK nenurodo trečiųjų varžytynių galimybės ir tokios antstolio teisės. Tuo atveju, kai po neįvykusių antrųjų varžytynių išieškojimas iš hipoteka įkeisto turto tęsiamas, antstolis turi iš naujo įvertinti parduodamą turtą CPK 681 straipsnyje nustatyta tvarka ir iš naujo vykdyti varžytynes pagal CPK 718–722 straipsniuose nustatytas taisykles. Skolininko interesai priverstinio skolos išieškojimo procese užtikrinami visų pirma teisingai įkainojant įkeistą turtą ir siekiant realizuoti jį įstatymų nustatyta tvarka už maksimaliai artimą komerciškai pagrįstą kainą.

Dėl atlygintinumo principo taikymo administraciniu aktu nustatytam servitutui kasacinis teismas išaiškino, kad tuo atveju, kai administraciniu aktu nustatomas neatlygintinis servitutas, ši aplinkybė turi būti tiesiogiai įvardyta administraciniame teisės akte. Administraciniais aktais nustatytais servitutais patiriamų nuostolių dydžiai nustatomi skirtingai: 1) kai administraciniu aktu nustatytas servitutas žemės sklype, į kurį buvo atkurtos nuosavybės teisės, tai kompensacijos už naudojimąsi juo dydis turi būti nustatytas atsižvelgiant į tai, kokio dydžio žemės nuomos mokestį privalėtų mokėti tokių pastatų savininkai valstybei, jei nuosavybės teisės nebūtų atkurtos (Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 11 dalis), 2) kai administraciniu aktu nustatytas servitutas žemės sklype dėl jame esančių kitam savininkui priklausančių elektros įrenginių, atsižvelgiant į servituto apimtį, žemės sklypo savininko patiriami nuostoliai galėtų būti kompensuojami vienkartinė ar periodine kompensacija, nustatyta CK normų.

Tęsiant praktiką dėl mainų sutartimi pažeidžiamos bendraturčio pirmenybės teisės pirkti parduodamą turto dalį, konstatuota, kad apsimestinis mainų sandoris, kuriuo siekta išvengti turto pardavimo bendraturčiui, pripažintinas negaliojančiu, o pastarajam perkeltinos pirkėjo teisės ir pareigos.

Dėl daugiabučio gyvenamojo namo butų ir kitų patalpų savininkų teisės spręsti dėl bendro naudojimo objektų valdymo išaiškinta, kad, savininkams nusprendus dėl kitos bendro turto valdymo formos – jungtinės veiklos sutarties pagrindu, daugiabučio namo administratorius neturi nei materialinio, nei procesinio suinteresuotumo ginčyti tokią sutartį.

Butų ir kitų patalpų savininkai, įgyvendindami bendrosios dalinės nuosavybės teisę, turi teisę laisvai nuspręsti dėl jiems priklausančios bendrosios dalinės nuosavybės administravimo, o savi-valdybės vykdomosios institucijos sprendimas dėl administratoriaus skyrimo (pakeitimo) yra tik butų ir kitų savininkų valios išraišką įforminantis dokumentas. Tokiu atveju, kai yra priimtas daugumos bendro naudojimo objektų savininkų sprendimas dėl turto administratoriaus pakeitimo, vien

tik formalių procedūrų pažeidimai nesudaro pagrindo pripažinti negaliojančiu savivaldybės vykdomosios institucijos sprendimą, kuriuo buvo pakeistas daugiabučio namo administratorius.

Tęsiant praktiką dėl imperatyvaus reikalavimo buto pirkimo–pardavimo sutartyje aptarti pirkėjo teisę į atitinkamą žemės sklypo dalį, konstatuota, kad jeigu pastatas yra daugiabutis, o patalpų daugiabučiame name pardavėjas yra žemės sklypo savininkas, jis neturi teisės parduoti patalpų atskirai nuo žemės sklypo dalies, reikalingos joms eksploatuoti, nuosavybės teisės. Tačiau jeigu pastatas nėra daugiabutis, tai net ir tuo atveju, kai pastato ar kito su žeme susijusio nekilnojamojo daikto pardavėjas yra žemės sklypo savininkas, jis turi teisę neperleisti pastato pirkėjui žemės sklypo nuosavybės teisės, bet žemės sklypą išnuomoti ar leisti juo naudotis kitokios teisės pagrindu.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-7-85-469/2015, 3K-3-86-469/2015, 3K-3-233-684/2015, 3K-7-61-684/2015, 3K-7-276-469/2015 ir kt.)

Civilinių bylų skyriaus teisėjas
Algis Norkūnas:

„Nauja kasacinio teismo praktika padės geriau ginti nukentėjusiųjų teises – jei bankrutuoja įmonė, kuri už kaltą darbuotoją turėjo atlyginti žalą, bet jos neatlygino, tai žalos atlyginimas galės būti priteistas iš kaltojo darbuotojo tiesiogiai.“

CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS AKTUALIJOS

2015 metais kasacinis teismas plėtojo savo praktiką dėl civilinės atsakomybės taikymo keliose srityse.

Buvo iš dalies atsisakyta taisyklės, kad dėl darbuotojo veiksmais padarytos žalos civilinė atsakomybė taikytina tik darbdaviui, ir pagerinta nukentėjusiųjų padėtis siekiant žalos atlyginimo iš bankrutavusios įmonės. Nauja kasacinio teismo praktika padės apginti žalą patyrusių asmenų (nukentėjusiųjų) teises – jei bankrutuoja darbuotoją nusamdžiusi įmonė, kuri už kaltą darbuotoją turėjo atlyginti žalą nukentėjusiajam, bet jos neatlygino, tai žalos atlyginimas galės būti priteistas iš nu-teisto kaltojo darbuotojo tiesiogiai.

Reikšmingas ir naujas kasacinio teismo išaiškinimas dėl grynai ekonominio pobūdžio žalos atlyginimo galimybės. Teismas sprendė, kad tais atvejais, kai ieškovas patiria grynai ekonominio pobūdžio žalą (t. y. finansinius nuostolius, nesusijusius su sutartiniais santykiais), tokios žalos atlyginimo galimybės nėra tapačios, kaip tada, kai žala padaryta asmeniui. Grynai ekonominio pobūdžio interesai yra deliktų teisės ginamų vertybių skalės apačioje, todėl tokio pobūdžio žala priteisiama nedažnai. Teismui sprendžiant, ar grynai ekonominio pobūdžio žala yra priteistina, būtina užtikrinti nukentėjusiojo ir pažeidėjo interesų balansą. Teismas pažymėjo, kad bylose dėl grynai ekonominio pobūdžio žalos atlyginimo vertintinos tokios aplinkybės kaip „pažeidėjo“ veikimo laisvė įgyvendinant savo teises ir jo kaltė.

Šiais metais kasacinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija pasisakė pokriziniu laikotarpiu teismų praktikai labai aktualių klausimų – dėl finansų tarpininko ir investuotojo iš banko pasiskolintomis lėšomis santykių kvalifikavimo ir teisių gynimo būdo. Teismas pasisakė, kad banko atsakomybė nustatoma pagal sutartinės civilinės atsakomybės taisykles ir kad dėl banko padarytų pažeidimų (netinkamai informavus klientą) gali būti mažinamos jam priteisiamos palūkanos. Faktinis reikalavimas dėl mokėjimo palūkanų sumažinimo arba atleidimo nuo jų gali būti suformuluotas skirtiniais teisiniais pagrindais ir nuo to priklauso teismo parenkamas teisinis palūkanų mažinimo pagrindas, todėl nėra vieno modelio visoms situacijoms. Prievolė mokėti palūkanas investuotojui kyla iš paskolos sutarties, todėl kvalifikuojant šalių santykius taikytinas CK 6.206 straipsnis, reglamentuojantis sutarties neįvykdymo teises pasekmes. Jis skirtas atleisti (visiškai ar iš dalies) nuo prievolės vykdymo vieną šalį, jei kita šalis irgi kalta dėl neįvykdymo, taip pat ir nustačius kreditoriaus kaltę neleisti kreditoriui nutraukti sutarties remiantis esminiu sutarties pažeidimu. Kasacinis teis-

mas konstatavo, kad tuo atveju, kai už paskolos sutarties sąlygos dėl palūkanų mokėjimo tinkamą įvykdymą yra atsakingos abi šalys, tai pagal CK 6.64 ir 6.206 straipsnių nuostatas joms paskirstomi neigiami padariniai, t. y. sprendina dėl investuotojo atleidimo nuo dalies mokėjimo palūkanų, mokėtinų pagal jo ir banko sudarytą sutartį.

Šioje byloje buvo pasisakyta ir kitu investuotojų apsaugai aktuali klausimu – ar neprofesionalieji investuotojai laikytini vartotojais. Kasacinis teismas nurodė, kad ES reguliavime neprofesionalieji investuotojai nėra tiesiogiai prilyginami vartotojams, ir sprendė, kad neprofesionaliesiems investuotojams taikytina speciali Finansinių priemonių rinkų įstatymo nuostatų, įgyvendinančių MiFID direktyvą, apsauga, o CK nuostatos dėl vartojimo sutarčių netaikomos.

Keletas reikšmingų civilinės atsakomybės taikymo taisyklių išplėtotą civilinėse bylose dėl vadovo civilinės atsakomybės. Kasacinis teismas, plėtodamas teismų praktiką dėl vadovo civilinės atsakomybės sąlygų, žalos dydžio nustatymo ir priežastinio ryšio taikymo klausimais, pažymėjo, kad vadovas atsako tik už tą žalą padidėjimą, kuris atsirado dėl vadovo neteisėto delsimo kreiptis dėl bankroto bylos įmonei iškelimo jo vadovavimo laikotarpiu. Jo padaryta žala vertinama pagal tai, kiek padidėjo įmonės nuostoliai dėl vėlavimo inicijuoti bankrotą. Jei žala padidėjo dėl kitų aplinkybių, nesusijusių su vadovo delsimu, pripažintina, kad nėra teisiškai reikšmingo priežastinio ryšio tarp vadovo veiksmų ir žalos įmonės kreditoriams. Taip pat vertinant žalą dydį atsižvelgtina į visų kreditorių, o ne konkretaus, finansinių reikalavimų padidėjimą.

Kasacinis teismas taip pat pasisakė dėl galimybės taikyti civilinę atsakomybę ir kitiems įmonei vadovavusiems asmenims, o ne tik tam vadovui, kuris ėjo šias pareigas bankroto bylos iškelimo metu. Formuojama teismų praktika, kad ta aplinkybė, jog bankroto bylos iškelimo metu bendrovei vadovavusiam asmeniui nustatyta pareiga perduoti dokumentus ir turtą bankroto administratoriui savaime neatima iš bendrovės teisės reikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo ir ankstesniems bendrovės vadovams, jei jie savo vadovavimo laikotarpiu neteikė privalomosios finansinės atskaitomybės ir (arba) tinkamai neperdavė dokumentų naujam įmonės vadovui. Teismas sprendė, kad tais atvejais, kai dėl kelių vadovų vykdyto netinkamo buhalterinės apskaitos organizavimo įmonėje negalima nustatyti, kuri padarytos kreditoriams žalos dalis priskirtina kiekvienam iš jų, vadovai atsako solidariai.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-7-328-248/2015, 3K-7-168-687/2015, 3K-3-429-313/2015 ir kt.)

Civilinių bylų skyriaus teisėjas
Andžej Maciejewski:

„Vartotojui turi būti aiškiai ir suprantamai atskleista visa reikšminga informacija apie parduodamą daiktą ar suteikiamą paslaugą.“

SUTARČIŲ TEISĖ

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 metais išnagrinėtose civilinėse bylose ginčai kilo iš įvairių rūšių sutarčių. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas formuojant teismų praktiką bylose, kuriose ginčai atsirado iš vartojimo teisinių santykių. Vartotojas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje teismų praktikoje, į kurią privalo atsižvelgti šalies teismai, laikomas silpnesniąja santykių puse, įsigyjančia iš kitos santykių pusės – verslininko – įvairių prekių ir paslaugų savo asmeniniams poreikiams tenkinti. Bylose neretai pasitaiko, kad vartotojas savo asmeniniams poreikiams dėl nepatyrimo ar išmanymo stokos įgyja ne tokią, kokią tikėjosi, prekę ar paslaugą. Tokiais atvejais teismas tikrina, ar rinkoje veikdamas ir naudodamasis rinkodaros priemonėmis verslininkas suteikė pakankamą informaciją apie prekę ar paslaugą vartotojui ir ta informacija suteikė galimybę šiam pasirinkti pagal jo poreikius tinkamą prekę ar paslaugą, ar teikdamas informaciją verslininkas vartotojo nesuklaidino, t. y. teismas tikrina, ar verslininkas veikė sąžiningai vartotojo atžvilgiu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išnagrinėjo nemažai bylų, kuriose buvo apgintos pažeistos vartotojų teisės dėl įgytų netinkamos kokybės prekių ir paslaugų, taip pat dėl prekių kokybės garantinio termino privalomumo. Spręsdamas dėl vartotojo teisių gynimo teismas turi patikrinti, ar konkretaus vartotojo teisių pažeidimas yra tikras, o ne tariamas, ar vartotojas nepiktnaudžiauja jam įstatymuose suteiktomis teisėmis. Kai yra nustatomas vartotojo teisių pažeidimas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas akcentuoja proporcingų pažeidimui gynybos priemonių taikymą, tarp jų ir visišką žalą vartotojui atlyginimą.

Vienoje iš išnagrinėtų bylų Lietuvoje gerai žinoma bilietų į koncertus ir kitus renginius platintoja, atšaukus koncertą, negrąžino pirkusiam bilietus į tą koncertą vartotojui sumokėtų pinigų. Bilietų platintoja nurodė, kad koncertą atšaukė jo organizatorė, todėl ši ir turėtų būti atsakinga už pinigų grąžinimą, o platintoja tik pardavė bilietus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė, kad vartotojas pirkė bilietus iš bilietų platintojos, o renginio organizatorė nebuvo įsipareigojusi vartotojui grąžinti pinigus už bilietus, jei koncertas neįvyktų, todėl ne organizatorė, o bilietų platintoja yra atsakinga vartotojui už parduotus bilietus.

Dėl vartotojų teisių apsaugos fiziniams asmenims, sudariusiems tipinę teisinių paslaugų sutartį su advokatu, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis Europos Sąjungos teise ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo išaiškinimais, konstatavo, kad tokios teisinių paslaugų sutartys yra

vartojimo sutartys, kai jas sudaro advokatas ir asmuo, veikdamas su jo verslu, prekyba ar profesija nesusijusiais tikslais. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje į teismą kreipėsi advokatas ir prašė priteisti jam 15 000 Lt atlyginimą už fiziniam asmeniui pagal teisinių paslaugų teikimo sutartį suteiktas teisines paslaugas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad dėl tokios teisinių paslaugų sutarties galimai nesąžiningų sąlygų teismas savo iniciatyva privalo atlikti kontrolę, taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad teisinių paslaugų sutartyje standartinėmis sąlygomis advokatas privalo aiškiai ir suprantamai atskleisti vartotojui informaciją apie sudaromą sutartį, jos sąlygas tam, kad klientas galėtų apsispręsti ir pasirašyti sutartį, taip patvirtindamas, kad joje nurodytos sąlygos jam yra priimtinos. Atsižvelgęs į bylos aplinkybes, kad teisinių paslaugų sutartyje tik abstrakčiai nurodyta atstovavimo apimtis ir už tai mokėtinos sumos, teismas pabrėžė, kad turi būti nustatytas suteiktų teisinių paslaugų apimties ir kainos santykis, t. y. advokatas turi teisę reikalauti sumokėti tik už suteiktas konkrečias teisines paslaugas, dėl kurių advokatas su fiziniu asmeniu buvo susitarę. Neaiškios sutarties sąlygos aiškintinos sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies ir vartotojo naudai. Jeigu teismas konstatuotų sutarčių sąlygų dėl paslaugų apimčių neaiškumą, neišsamumą, tai, nustačius atliktų paslaugų apimtį, svarstyтина ir atitinkama kaina, kuri būtų sąžininga už tokių paslaugų atlikimą. Vertinant atlyginimo už teisines paslaugas dydį reikšmingas ir tokio dydžio suderinamumas pagal Advokatūros įstatymo 50 straipsnio 3 dalyje nustatytus tinkamo atlyginimo už advokato teikiamas paslaugas kriterijus: nustatant advokato užmokesčio už teisines paslaugas dydį, turi būti atsižvelgta į bylos sudėtingumą, advokato kvalifikaciją ir patirtį, kliento finansinę padėtį ir kitas reikšmingas aplinkybes.

Teismų praktikoje aktualios yra bylos dėl prekių pardavėjo (asmens, atsakingo už daikto kokybę per garantinį terminą) atsakomybės už parduoto daikto netinkamą kokybę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė, kad vartotojui turi būti gražinta jo sumokėta kaina už nusipirktą netinkamos kokybės dujinio šildymo katilą, kurio defektai išaiškėjo, vartotojui jį nusipirkus ir sumontavus privačiame name. Vartotojo name katilą sumontavo tos rūšies katilų gamintojui atstovaujanti įmonė Lietuvoje, bet vos tik pradėtas naudoti katilas sugedo ir tapo nebetinkamas eksploatuoti. Įmonė, montuodama ir paleisdama dujinį katilą, turėjo patikrinti, ar vandens kietumas šildymo sistemoje yra toks, kokio reikia katilui tinkamai naudoti. Katilo gedimas (prakiurimas) įvyko dėl per kieto vandens šildymo sistemoje. Toks katilo montavimo ir paleidimo darbų neatlikimas teismo buvo įvertintas kaip netinkamos kokybės prekės pardavimas, todėl vartotojui buvo gražinti jo sumokėti už katilą pinigai.

Kitoje byloje pirkėjui nusipirkus kokybės trūkumų turintį butą, kurio nesandarios konstrukcijos ir plyšiai, t. y. statybos brokas, nulėmė didelę drėgmę, pelėsinius grybelius buto paviršiuose ir ore (bute nebuvo ventiliacijos), teismas nusprendė nutraukti tokią buto pirkimo–pardavimo sutartį ir įpareigojo pardavėją gražinti pirkėjui jo sumokėtą buto kainą, o pirkėją – gražinti pardavėjui butą. CK 6.334 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pardavėjas atsako už netinkamą parduoto daikto kokybę, jeigu nenurodė pirkėjui ir su juo neaptarė daikto trūkumų. Kai pardavėjas tokios pareigos neįvykdo, nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo atveju pirkėjas savo pasirinkimu turi teisę: 1) reikalauti, kad būtų atitinkamai sumažinta pirkimo kaina; 2) reikalauti, kad pardavėjas neatlygintinai per protingą terminą pašalintų daikto trūkumus arba atlygintų pirkėjo išlaidas jiems pašalinti; 3) reikalauti gražinti sumokėtą kainą ir atsisakyti sutarties, kai netinkamos kokybės daikto pardavimas yra esminis sutarties pažeidimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad kai buto trūkumai yra esminiai ir jie negali būti ištaisomi, tai pirkėjas gali pasinaudoti teise nutraukti sutartį ir reikalauti gražinti sumokėtą kainą.

Siekdamas užtikrinti butų pirkėjų interesų apsaugą tais atvejais, kai butų pardavėjas yra kartu ir butų, ir žemės sklypo, skirto daugiabučio namo butams naudoti pagal paskirtį, savininkas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad tokiu atveju kartu su butu ar patalpomis turi būti perduodama ir nuosavybės teisė į atitinkamą žemės sklypo dalį, nes tokia taisyklė įtvirtinta Žemės įstatymo 30 straipsnio 7 dalyje. Pasisakydamas dėl daugiabučio namo savininkų bendrijos teisės reikalauti žemės sklypo nuosavybės teisių, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad tokiais atve-

jais teisę reikalauti perduoti nuosavybėn butams ar patalpoms daugiabučiame name naudoti reikalingą žemės sklypo dalį turi ne bendrija, o konkrečių butų ar patalpų savininkai.

Fiziniais asmenimis statant gyvenamąjį namą bendromis lėšomis ir darbu, tampa aktualus jų nuosavybės teisių į pastatytą namą klausimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė, kad toks susitarimas (jungtinės veiklos (asociacijos) sutartis) dėl gyvenamojo namo statybos, siekiant jame gyventi, o ne parduoti jį visą ar dalimis, turi būti sudaromas rašytine forma pagal CK 1.73 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatą. Tik esant rašytinės formos jungtinės veiklos sutarčiai, jos dalyviai gali įgyti nuosavybės teises į pastatyto namo dalis. Kai tokio rašytinio susitarimo nėra, nuosavybės teises į pastatytą namą įgyja tik teisėtas jo statytojas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai fiziniai asmenys kartu susitaria gyvenamąjį namą pasistatyti sau gyventi ir šiam tikslui panaudoja turimus nekilnojamuosius daiktus (pvz., pastato dalį ar nebaigtą statybą), susitarimas (jungtinės veiklos (asociacijos) sutartis) dėl gyvenamojo namo statybos, siekiant jame gyventi, turi būti sudaromas notarine forma. Jungtinės veiklos (asociacijos) sutarties sudarymo rašytinės arba notarinės formos laikymasis lemia tai, kad sutartyje išvardyti asmenys joje nurodytomis sąlygomis ateityje galės įgyti nuosavybės teises į pastatyto namo dalis.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-114-378/2015, 3K-3-142-687/2015, 3K-3-158-695/2015, 3K-7-149-706/2015, 3K-3-446-706/2015, e3K-3-492-313/2015, 3K-3-545-916/2015 ir kt.)

Civilinių bylų skyriaus teisėjas
Vincas Verseckas:

„Fizinis asmuo, inicijuodamas bankroto bylos sau iškelimą, sutinka, jog viešojo teisė ribos jo privatų gyvenimą.“

ĮMONIŲ IR FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO BEI RESTRUKTŪRIZAVIMO BYLŲ NAGRINĖJIMO AKTUALIJOS

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 metais nagrinėtose civilinėse bylose tęsė kasacinės praktikos formavimą dėl fizinių asmenų nemokumą, įmonių bankrotą ir jų restruktūrizavimą reglamentuojančių įstatymų taikymo ir aiškinimo.

Pirmiausia išskirtina, kad kasacinis teismas toliau plėtojo aktualią teisminę praktiką dėl 2013 m. įsigaliojusio Fizinių asmenų bankroto įstatymo (toliau – FABĮ) nuostatų aiškinimo ir taikymo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl vienos iš būtinųjų fizinio asmens bankroto bylos iškelimo sąlygų – *fizinio asmens nemokumo* – nustatymo (FABĮ 6 straipsnio 1 dalis), pažymėjo, kad teismas, sprenddamas dėl fizinio asmens nemokumo buvimo, turi nustatyti ne tik kad skolų, kurių mokėjimo terminai suėję, suma viršija 25 MMA, bet ir kad asmuo objektyviai neturi galimybės šias skolas padengti nei šiuo metu, nei per protingą terminą. Tai reiškia, kad teismas turi įvertinti asmens galimybių įvykdyti skolinius įsipareigojimus perspektyvas per konkretų, teismo vertinimu, protingą laikotarpį. Svarbu ir tai, jog teismui, sprendžiančiam dėl fizinio asmens nemokumo, kasacinėje jurisprudencijoje nustatyta pareiga pateikti konkrečią, motyvuotą, byloje nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis paremtą išvadą dėl fizinio asmens nemokumo buvimo ar nebuvimo.

Aiškindamas *pareiškėjo nesąžiningumą*, kaip vieną iš pagrindų atsisakyti iškelti bankroto bylą fiziniam asmeniui (FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktas), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad, nustatant pareiškėjo sąžiningumą, jų veiksmai už ankstesnį negu trejų metų laikotarpį iki pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo negali būti vertinami. Kasacinėje jurisprudencijoje taip pat buvo suformuoti papildomi pareiškėjo sąžiningumo vertinimo kriterijai: a) asmens nesąžiningumas gali pasireikšti tiek aktyviais veiksmais (pavyzdžiui, kredito gavimas, kreditoriui pateikiant klaidingą informaciją apie tikruosius kredito gavėjus), tiek neveikimu (pavyzdžiui, kai pareiškėjas, nors ir suvokia, kad, esant dabartinėms pajamoms, jam nepavyks atsiskaityti su kreditoriais, tačiau išlieka pasyvus, nedėdamas pakankamų pastangų mokumui pagerinti, užsitikrindamas tik savo interesus atitinkančias neoficialiai gaunamas pajamas, kurios negali būti panaudotos atsiskaityti su kreditoriais); b) papildomi finansiniai įsipareigojimai po fizinio asmens nemokumo atsiradimo kiekvienoje konkrečioje byloje gali būti vertinami kaip turintys nesąžiningumo požymių; c) didelis vartojimo kredito sutarčių skaičius savaime nesudaro pagrindo pripažinti pareiškėjo elgesio

nesąžiningu; d) sudarant realias galimybes įvertinti fizinio asmens sąžiningumą svarbus kooperacijos principo (CPK 8 straipsnis) taikymas, t. y. būtinas pareiškėjo aktyvus, bendradarbiavimu pagrįstas dalyvavimas teikiant savo sąžiningumo įrodymus teismui.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 metais pateikė naujų išaiškinimų dėl teismo taikytinų fizinio asmens *bankroto administratoriaus skyrimo kriterijų*: esant kelių bankroto administratorių konkurencijai, teismas, sprenddamas dėl administratoriaus skyrimo, turėtų atsižvelgti į: a) kriterijus, susijusius su nuolatiniais bankroto administratoriaus požymiais; b) kriterijus, susijusius su asmeniu, kurį reikia administruoti; c) kriterijus, atskleidžiančius bankroto administratoriaus santykį su siūlomu administruoti fiziniu asmeniu. Įvertinęs konkrečias bylos aplinkybes, teismas gali suteikti teisinę reikšmę ir kitiems kriterijams, kurie negali būti diskriminaciniai, prieštaraujantys įstatymams ir kitiems teisės aktams. Kartu kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad įstatyme nustatyta galimybė apeliacine ir kasacine tvarka skūsti nutartį dėl bankroto bylos iškėlimo ar dėl bankroto administratoriaus skyrimo neturėtų tapti savitiksliu administratoriaus keitimu (galimybe keisti kitai šaliai nepatikusį administratorių vien dėl to, kad tai leidžiama įstatyme).

Nagrinėdamas klausimus dėl teisės normų, reglamentuojančių fizinio asmens mokumo atkūrimo plano tvirtinimą, aiškinimo bei taikymo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nagrinėtų civilinių bylų pasisakė *dėl bankrutuojančio fizinio asmens mokumo atkūrimo plano vykdymo santykio su teise į privataus gyvenimo apsaugą*: kasacinis teismas nurodė, kad fizinis asmuo, inicijuodamas bankroto bylos sau iškėlimą, sutinka, jog viešojo teisė ribos jo privatų gyvenimą. Jo pareiga pagrįsti gaunamas pajamas ir patiriamas išlaidas išlieka ne tik tvirtinant mokumo atkūrimo planą, bet ir jį vykdant, todėl bankroto administratorius, teikiantis neišsamią informaciją apie bankroto bylos eigą, netinkamai vykdo jam priskirtas pareigas, o toks neveikimas negali būti pateisintas neva ginama bankrutuojančių asmenų teise į privatų gyvenimą. Kitoje kasacine tvarka nagrinėtoje byloje teisėjų kolegija pateikė naujus išaiškinius *dėl mokumo atkūrimo plano rengimo ir tvirtinimo procedūros ir teismo teisės pakeisti mokumo atkūrimo planą, kuriam nepritarė kreditorių susirinkimas pirminio susirinkimo metu*: plano sudarymas, jo tikslinimas yra neteisminė procedūra, teismo kompetencija yra tik nuspręsti, ar planas tvirtintinas, todėl teismas, gavęs plano projektą, kuriam pirmasis kreditorių susirinkimas nepritarė, turi patikrinti atsisakymo pritariti priežastis. Jei gu kreditorių susirinkimo nurodytos priežastys patenka į FABĮ 7 straipsnio nustatytų reikalavimų planui apimtį, tai teismas neturi priimti tokio fizinio asmens bankroto administratoriaus pareiškimo (plano), jei nebuvo pakartotinės plano tikslinimo procedūros ir pakartotinio jo svarstymo kreditorių susirinkime.

2015 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tęsė ir teisminės praktikos dėl *juridinių asmenų bankroto teisinių santykių* formavimą. Kasacinėje jurisprudencijoje buvo pateikta svarbių naujų išaiškinimų, susijusių su bankrutavusios įmonės turto realizavimu perduodant turtą kreditoriams, administratoriaus pareiga rengti ir teikti finansines ataskaitas bei su visų buvusių vadovų įtraukimu į bylą, kurioje sprendžiama dėl bankroto pripažinimo tyčiniu. Dėl *bankrutavusios įmonės turto realizavimo perduodant turtą kreditoriams* kasacinis teismas suformavo taisyklę, kad aplinkybė, jog po neįvykusių antrųjų varžytynių kreditoriai savo nutarimu nustato tokio turto pardavimo tvarką, nepanaikina Įmonių bankroto įstatymo 33 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos bankrutavusios įmonės teisės perduoti turtą kreditoriams, įskaitant įkeistą turtą, nes šie du bankrutavusios įmonės turto realizavimo būdai (kreditorių susirinkimo nustatyta tvarka ar perduodant turtą kreditoriams) yra alternatyvūs, gali būti taikomi lygiagrečiai, todėl kreditorius, išreiškęs valią perimti turtą pagal ĮBĮ 33 straipsnio 2 dalį, negali būti laikomas pirkimo dalyviu pagal bankrutavusios įmonės kreditorių susirinkimo (komiteto) nustatytą pardavimo tvarką.

Be to, praėjusiais metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikė papildomų išaiškinimų *dėl kreditorių susirinkimo teisės nustatyti bankrutuojančios įmonės turto pardavimo iš varžytynių kainą*. Civilinėje byloje, kurioje bankas (hipotekos turėtojas) skundė kreditorių susirinkimo nutarimą dėl nepagrįstai didelių pradinių įmonės turto pardavimo kainų nustatymo, nes tai neva sudarė prielaidas vilkinti įmonės turto pardavimo procedūras ir pažeidė kasacinio teismo išaiškinius dėl

siektino tikslo bankroto procedūras užbaigti kuo operatyviau, nurodė, kad kreditorių siekis parduoti bankrutuojančios įmonės turtą už kuo didesnę kainą, net jei ši kaina gerokai didesnė, nei įmonės administratoriaus užsakymu nustatė turto vertintojas, savaime nesudaro pagrindo teigti, kad tokie kreditorių nutarimai neteisėti, taip pat nėra pagrindo teigti, kad tokiu būdu pažeidžiamas bankroto proceso operatyvumo principas, nes vienas esminių bankroto instituto taikymo tikslų yra iš bankrutuojančios (bankrutavusios) įmonės turto patenkinti kiek įmanoma daugiau patvirtintų kreditorių finansinių reikalavimų.

Reikšmingos yra kasacinio teismo 2015 metais priimtose nutartyse, kuriose buvo pasisakyta dėl *įmonės restruktūrizavimo santykio su darbuotojų teisių apsauga*. Vienoje iš praėjusių metų nagrinėtų bylų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija, aiškindama Įmonių restruktūrizavimo įstatymo 8 straipsnio 2 dalyje nustatytas normas, pagal kurias sustabdomas netesybų ir palūkanų pagal visas restruktūrizuoti siekiančios įmonės prievolės, susidariusias iki teismo nutarties išskelti įmonei restruktūrizavimo bylą priėmimo dienos, skaičiavimas, išskyrus delspinigius už pavėluotai dėl darbdavio kaltės išmokėtą darbo užmokesį ir kitas su darbo santykiais susijusias išmokas, nurodė, kad restruktūrizuojama įmonė (darbdavys) nuo teismo nutarties išskelti įmonės restruktūrizavimo bylą įsiteisėjimo dienos iki teismo nutarties patvirtinti restruktūrizavimo planą priėmimo dienos neturi pareigos mokėti atleistam iš darbo darbuotojui vidutinio darbo užmokesčio už praėjusį uždelsimo atsiskaityti laiką (DK 141 straipsnio 3 dalis), taip pat neprivalo mokėti darbo užmokesčio už visą laiką nuo darbo ginčų komisijos arba teismo sprendimo ar nutarties priėmimo dienos iki jo įvykdymo (DK 303 straipsnis). Teismui įmonės restruktūrizavimo byloje patvirtinus restruktūrizavimo planą, DK 141 straipsnio 3 dalyje, 303 straipsnyje nustatytų išmokų (sankcijų) skaičiavimas galėtų būti tęsiamas. Tai reiškia, kad tolesnis šių išmokų (sankcijų) skaičiavimas ir mokėjimas priklauso nuo to, kaip kreditoriai restruktūrizavimo plane sutaria dėl įmonės prievolių apimties ir vykdymo terminų modifikavimo.

Kitoje kasacine tvarka nagrinėtoje civilinėje byloje teisėjų kolegija pasisakė dėl *darbuotojų informavimo apie restruktūrizavimo procesą*: nei pagal DK, nei pagal Įmonių restruktūrizavimo įstatymą restruktūrizuojamos įmonės kreditoriai, kurie nėra restruktūrizuojamoje įmonėje dirbančių darbuotojų darbdavys (ar jo organas), neturi pareigos informuoti restruktūrizuojamos įmonės darbuotojų apie savo priimamus sprendimus, tarp jų apie sprendimą kreiptis į teismą dėl restruktūrizavimo bylos nutraukimo. Atsižvelgiant į tai, kad restruktūrizavimo procese pareigą informuoti darbuotojus apie priimamus sprendimus turi darbdavys, o ne restruktūrizuojamos įmonės kreditorių susirinkimas, aplinkybės, jog darbuotojai, kurie nėra įmonės kreditoriai, neturėjo informacijos apie šaukiamus kreditorių susirinkimus ir juose priimamus sprendimus, negali būti pagrindas panaikinti kreditorių susirinkimų nutarimus, kuriais nuspręsta kreiptis į teismą dėl restruktūrizavimo bylos nutraukimo.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-65/2015, 3K-3-132-684/2015, 3K-3-139-421/2015, 3K-3-179-611/2015, 3K-3-190-706/2015, 3K-3-236-686/2015, 3K-3-242-248/2015, 3K-3-269-219/2015, 3K-3-263-706/2015, 3K-3-340-421/2015, 3K-3-342-248/2015, 3K-3-379-701/2015, 3K-3-394-415/2015, 3K-3-496-219/2015, 3K-3-550-687/2015, 3K-7-426-701/2015 ir kt.)

Civilinių bylų skyriaus teisėjas
Antanas Simniškis:

„Valstybė ir teisė užtikrina tvarką visuomenėje panaikindama prieštaravimus, siekdama socialinių kompromisų.“

GINČŲ, SUSIJUSIŲ SU DARBO TEISINIAIS SANTYKIAIS, NAGRINĖJIMO AKTUALIJOS

2015 metai ypač išsiskyrė iškilusiais sudėtingais teisės aiškinimo ar taikymo klausimais darbo teisės srityje, todėl šiems ginčams nagrinėti Lietuvos Aukščiausiajame Teisme buvo sudarytos net trys išplėstinės septynių teisėjų kolegijos. Išplėstinė teisėjų kolegija nagrinėjo kolektyvinės sutarties galiojimo ir vykdymo, kolektyvinio darbo ginčo ir darbuotojo teisės inicijuoti individualaus darbo ginčo nagrinėjimą klausimus, visiško žalos, padarytos darbuotojo sveikatai, atlyginimo ir tiesioginės darbuotojo atsakomybės klausimus, termino pareikšti ieškinį teisme, kai šalis nesutinka su darbo ginčų komisijos sprendimu, teisinio kvalifikavimo ir įmonės, kuriai iškelta restruktūrizavimo byla, pareigų darbuotojams probleminius aspektus.

Spręsdamas dėl *darbuotojo teisės inicijuoti individualaus darbo ginčo nagrinėjimą ir kolektyviniuose santykiuose sudarytų susitarimų teisinės reikšmės*, kasacinis teismas nurodė, kad kolektyvinio ginčo subjektas – darbuotojų atstovai – neturi teisės suvaržyti konkretaus darbuotojo teisės kreiptis į teismą dėl įsipareigojimų pagal kolektyvinę sutartį vykdymo ir negali už jį atsakyti kelti tokio individualaus darbo ginčo. Taigi darbuotojai turi teisę kreiptis į teismą, jeigu mano, kad darbdavys pažeidžia jų teises nevykdydamas ar netinkamai vykdydamas kolektyvinę sutartį. Tačiau tiek darbdaviui, tiek darbuotojų atstovams, tiek pavieniams darbuotojams yra privalomas susitarimas, kurį priėmė ir pasirašė darbdavys ir trys įmonėje veikiančios profesinės sąjungos, kuriam vėliau pritarė darbuotojų konferencija, ir šis susitarimas buvo pasirašytas visų darbuotojų interesais, siekiant išspręsti kolektyvinį ginčą ir sušvelninti įmonėje buvusią padėtį. Taigi šioje byloje teismas sprendė sudėtingą individualių ir kolektyvinių darbo ginčų santykį bei ypač reikšmingą klausimą dėl kolektyviniuose santykiuose sudaromų susitarimų teisinės galios konkrečiam darbuotojui ir jo teisėms.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija nagrinėdama *darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo* bylą sprendė, ar darbuotojas, kuriam vykdant darbo pareigas buvo sužalota sveikata, turi teisę reikalauti, kad neturtinę žalą atlygintų kitas jam žalos padaręs darbuotojas, o ne darbdavys, kai darbdavys (juridinis asmuo) likviduotas dėl bankroto. Pažymėtina, kad ankstesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje buvo laikomasi taisyklės, jog žalos patyręs darbuotojas gali reikalauti jos atlyginimo tik iš darbdavio, o ne tiesiogiai iš kalto už žalos pa-

darymą darbuotojo. Nagrinėjamoje byloje septynių teisėjų kolegija pakeitė ankstesnę praktiką. Kasacinis teismas rėmėsi Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje įtvirtintu visiško žalos atlyginimo principu, įstatymais ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, jog tais atvejais, kai neturtinės žalos atlyginimo, kaip konstitucinio principo, neužtikrina galiojantys įstatymai, reikia tiesiogiai remtis konstitucinėmis žalos atlyginimo nuostatomis. Taigi išplėstinė teisėjų kolegija išaiškino, kad darbuotojas, padaręs žalą nusikalstamais veiksmais, kurie yra konstatuoti Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka, ir iki žalos atlyginimo išnykus subjektui (darbdaviui), privalančiam už jį atlyginti žalą, gali būti tiesioginės civilinės atsakomybės subjektas (tiesioginis skolininkas) pagal deliktinę prievolę. Kadangi tiek žalą padaręs asmuo, tiek žalą patyręs asmuo yra darbuotojai, išplėstinė teisėjų kolegija pabrėžė, kad naująja praktika siekia suteikti prioritetą nukentėjusio asmens, o ne žalą padariusio asmens interesų gynybai.

Septynių teisėjų kolegija, analizuodama *termino pareikšti ieškinį teisme, kai šalis nesutinka su darbo ginčų komisijos sprendimu, teisinio kvalifikavimo ir įmonės, kuriai iškelta restruktūrizavimo byla, pareigų darbuotojams* klausimus, išaiškino, kad DK nustatytas terminas individualaus darbo ginčo šalims, nesutinkančioms su darbo ginčų komisijos sprendimu, pareikšti ieškinį teisme turi būti kvalifikuojamas kaip procesinis terminas (DK 10, 29 straipsniai), kuriam taikomos Civilinio proceso kodekso VII skyriaus „Procesiniai terminai“ normų nuostatos dėl procesinių terminų taikymo ir skaičiavimo, išskyrus darbo įstatymų nustatytas išimtis (DK 29 straipsnis). Nagrinėdama bylą išplėstinė teisėjų kolegija identifikavo nevienodos ankstesnės teismų praktikos atvejus ir nusprendė, kad nustatytas pagrindas vienodinti ir koreguoti kasacinio teismo formuojamą teisės aiškinimo ir taikymo praktiką dėl DK normose nustatyto termino individualaus darbo ginčo šalims, nesutinkančioms su darbo ginčų komisijos sprendimu, pareikšti ieškinį teisme teisinio kvalifikavimo. Taip pat minėtoje byloje iškilo klausimas dėl darbdavio, kuriam iškelta restruktūrizavimo byla, pareigų savo darbuotojams. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija konstatavo, kad vadovaujantis Įmonių restruktūrizavimo įstatymo 8 straipsnio 1, 2 punktais restruktūrizuojama įmonė (darbdavys) nuo teismo nutarties iškelti įmonės restruktūrizavimo bylą įsiteisėjimo dienos iki teismo nutarties patvirtinti restruktūrizavimo planą priėmimo dienos neturi pareigos mokėti atleistam iš darbo darbuotojui DK 141 straipsnio 3 dalyje, 303 straipsnyje nustatytų išmokų. Motyvuodama šią išvadą išplėstinė teisėjų kolegija akcentavo restruktūrizavimo proceso tikslą, nurodė, kad tiek DK 141 straipsnio 3 dalyje, tiek ir DK 303 straipsnyje nustatytų sankcijų paskirtis – skatinti darbdavį vykdyti prievoles darbuotojų naudai, tačiau kai restruktūrizuojamai įmonei pagal įstatymą yra draudžiama vykdyti neįvykdytas pinigines prievoles, tokios sankcijos nepasiekia savo tikslo, t. y. neskatina darbdavio greičiau įvykdyti prievolę, nes tai yra objektyviai neįmanoma.

Kitus 2015 m. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme nagrinėtus ginčus, kylančius iš darbo teisinių santykių, sprendė trijų teisėjų kolegijos. Kasacinis teismas analizavo ir pasisakė dėl darbuotojo teisės dirbti daugiau nei vienu etatu, papildė ankstesnę praktiką taisyklėmis dėl pravaikštos, kaip šiurkštaus darbo pareigų pažeidimo, identifikavimo ir drausminės nuobaudos taikymo taisyklių, darbdavio pareigos siūlyti kitą darbą atleidžiamam iš darbo darbuotojui ir kt.

Pasisakydamas dėl *darbuotojo teisės dirbti daugiau nei vienu etatu*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad DK 144 straipsnio 5 dalis leidžia dirbti daugiau nei vienu etatu, o susitarimas dėl tokio darbo gali būti įforminamas arba antraeilio darbo sutartimi (kai yra keli darbdaviai), arba sutartimi dėl papildomo darbo (kai darbdavys yra tas pats, bet nustatomos kitokios darbo funkcijos nei pagal pagrindinę darbo sutartį), arba padidinant darbų mastą, t. y. su tuo pačiu darbdaviu susitariant dėl tos pačios darbo funkcijos atlikimo padidinta apimtimi. Taip pat, esant darbuotojo ir darbdavio susitarimui dėl darbo daugiau nei vienu etatu, leidžiama ir nukrypti nuo DK 144 straipsnio 1 dalyje nustatyto maksimalaus savaitės darbo laiko. Svarbu yra tai, kad padidinus darbų mastą būtų laikomasi imperatyviųjų darbo laiko režimo taisyklių ir darbuotojui už darbą būtų mokama proporcingai daugiau. Konkretūs darbo apmokėjimo dydžiai nustatomi kolektyvinėse ar darbo sutartyse (DK 197 straipsnis).

Kasacinis teismas papildė savo praktiką dėl *darbuotojo neatvykimo į darbą be svarbių priežasčių visą darbo dieną (pamainą)* teisinio kvalifikavimo. Teismas, aiškindamas DK 235 straipsnio 2 dalies 9 punkte nurodytą šiurkštų darbo pareigų pažeidimą ir griežčiausią drausminę nuobaudą – atleidimą iš darbo, nurodė, kad neatvykimo į darbą faktą ir priežastis būtina vertinti ne formaliai, o atsižvelgiant į reikšmingas aplinkybes, t. y. į įmonėje susiklosčiusią darbo santykių praktiką, šalių (tiek darbdavio, tiek darbuotojo) elgesį, konkrečių jų veiksmų pasekmes, faktą, ar buvo padaryta žala, ir kt. Taip pat kasacinis teismas patvirtino, kad spręsdamas dėl pravaikštos teisinio kvalifikavimo savo praktikoje atsižvelgia į faktinių darbo santykių raidos tendencijas, nes būtina vertinti dėl kintančios ekonominės ir socialinės situacijos vykstančią darbo santykių dinamiką, formuoti nuostatą, kad darbuotojo nebuvimas darbo vietoje nebūtinai lemia jo veiksmų kvalifikavimą kaip pravaikštą, jeigu, įvertinus darbo funkcijų pobūdį, ypatumus, faktiškai susiklosčiusią darbo tvarką ir sąlygas, yra nustatoma, kad darbuotojas, nors ir būdamas kitoje vietoje, tinkamai vykdė savo darbo pareigas ir nepadarė žalos darbdavio interesams. Taigi, teisėjų kolegija darbdavio elgesį formaliai fiksuojant darbuotojui vieną neatvykimo į darbą dieną ir atleidžiant iš darbo vertino kaip neatitinkantį teisės aktų reikalavimų.

Nagrinėdamas *darbdavio pareigą siūlyti kitą darbą* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad darbdavys turi siūlyti laisvas darbo vietas atleidžiamam pagal DK 129 straipsnį darbuotojui nuo įspėjimo momento, o ne anksčiau. Teismas analizavo situaciją, kai darbuotojų atleidimo priežastis yra įmonėje vykdomi struktūriniai pertvarkymai. Teismas nurodė, kad tokiais atvejais darbdavys paprastai pirmiau priima sprendimą dėl naujos struktūros, tačiau dėl darbuotojų skaičiaus, reikalingo po pertvarkymo, ir dėl konkrečių atleidžiamų darbuotojų apsisprendžia vėliau, atsižvelgdamas ne tik į numatomą atitinkamos profesijos ir kvalifikacijos darbuotojų poreikį, bet ir į tam tikroms darbuotojų grupėms taikytinas papildomas garantijas (DK 132–133 straipsniai), pirmenybės teisę būti paliktam dirbti (DK 135 straipsnis). Todėl ir šiais atvejais perkėlimo į kitą darbą garantija darbuotojams taikytina nuo įspėjimo jiems įteikimo, kai darbdavys jau apsisprendęs dėl atleistinų darbuotojų ir darbuotojai apie tokį sprendimą informuojami. Teisėjų kolegija konstatavo, kad darbdavio teisinė pareiga siūlyti atleidžiamiems darbuotojams perkėlimo į kitą darbą galimybės sietina ne su faktu, kurie gali būti atleidimo pagrindas (pvz., sprendimo atlikti įmonės struktūrinius pertvarkymus, keisti technologinius procesus priėmimas), atsiradimu, o su įspėjimų apie būsimą atleidimą iš darbo įteikimu numatomiems atleisti darbuotojams.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-7-184-313/2015, 3K-3-244-313/2015, 3K-3-414-248/2015, 3K-3-522-421/2015, 3K-7-328-248/2015, 3K-7-426-701/2015, 3K-3-590-378/2015 ir kt.)

Civilinių bylų skyriaus teisėjas
Gediminas Sagatys:

„Viešasis interesas (suinteresuotumas pirkimo objektu) nėra toks kriterijus, kuriuo būtų paaiškinami, pateisinami ir legalizuojami bet kokie perkančiųjų organizacijų veiksmai.“

VIEŠIEJI PIRKIMAI

2015 metai neabejotinai išskirtiniai kasacinio teismo viešųjų pirkimų jurisprudencijos istorijoje, nes per šiuos metus išnagrinėta daugiausia šios kategorijos ginčų – 35. Ši praktika svarbi ne tik naujais reikšmingais teisės išaiškinimais. Ji suformuota ginčiuose, susijusiuose su didelės vertės pirkimais, taip pat ginčiuose, svarbiuose visai visuomenei ne tik ekonomine prasme: pavyzdžiui, dėl vaistų, kuriais gydomos sunkios reumatinės ligos, įsigijimo, didelių inžinerinės infrastruktūros projektų įgyvendinimo, įrangos, skirtos aukštojo mokslo plėtrai ir taikymui, pirkimo ir pan.

Kasacinis teismas suformavo naujų teisės aiškinimo taisyklių ne tik dėl viešųjų pirkimų procedūrų vykdymo, tačiau ir dėl vadinamosios peržiūros procedūros, t. y. teisės normų, kuriomis reglamentuojama tiekėjų ir perkančiosios organizacijos ginčų nagrinėjimo ikiteisminė ir teisminė tvarka. Šiame kontekste išskirtini kasacinio teismo išaiškinimai dėl tiekėjų galimybės sužinoti apie jų teisių pažeidimą ir jų teisinio suinteresuotumo ginčyti perkančiosios organizacijos sprendimus, dėl ikiteisminės ginčų nagrinėjimo reikšmės teisminiam ginčų nagrinėjimui, dėl ginčo objekto (t. y. kokius perkančiosios organizacijos veiksmus ūkio subjektai gali skųsti), dėl teismų aktyvumo viešųjų pirkimų byloje ir kt.

Be to, atskirai paminėtinas pirmą kartą kasacinio teismo nagrinėtas perkančiosios organizacijos ir tiekėjų ginčas dėl pastarųjų pareigos atlyginti perkančiosios organizacijos patirtus nuostolius dėl neteisėtų tiekėjų veiksmų, pasireiškusių atsisakymu sudaryti viešojo pirkimo sutartį. Kasacinio teismo detalai pasisakyta dėl kiekvieno tokio tiekėjo atsakomybės, prisiimamos rizikos atsisakius sudaryti sutartį, taip pat dėl perkančiosios organizacijos veiksmų ir jų įtakos kilusiai žalai, be to, suformuotos tam tikros nuostolių apskaičiavimo taisyklės. Šia kasacinio teismo praktika tiekėjams iš esmės priminta socialiai atsakingo elgesio taisyklė ir nustatyti konkretūs jos pažeidimo teisiniai padariniai, taip užtikrinant visų viešųjų pirkimų teisinių santykių dalyvių teisių ir pareigų pusiausvyrą.

Spręsdamas dėl civilinės atsakomybės ikisutartiniuose viešųjų pirkimų teisiniuose santykiuose, kai dėl neteisėtų perkančiosios organizacijos veiksmų atlyginti žalą reikalauja tiekėjas, kasacinis teismas pasisakė tiesioginių (išlaidų, susijusių su dalyvavimu bei pasiruošimu konkursui) ir netiesioginių (dėl nesudarytos sutarties prarasto pelno) nuostolių bei jų santykio klausimais. Teismo konstatuota, kad tais atvejais, kai tiekėjas reikalauja tiek tiesioginių, tiek netiesioginių nuo-

stolių, teismas gali atkurti tik vienos rūšies praradimus (jei tiekėjas reikalauja abiejų, teismas pagal pažeistų teisių gynbos veiksmingumo principą turėtų tenkinti didesnės vertės reikalavimą).

Atkreiptinas dėmesys į kasacinio teismo praktikoje ir toliau nuosekliai plėtojamą teisės aiškumą dėl perkančiosios organizacijos pareigos tiekėjams nustatyti aiškius, tikslus ir nedviprasmiškus reikalavimus, kuriuos vienodai suprastų vidutinis, gerai informuotas ir rūpestingas atitinkamos prekių, paslaugų ar darbų rinkos dalyvis. Pirkimo sąlygų turiniui nustatyti svarbus sisteminio aiškinimo metodas turi ribas, juo negali būti pateisinamos situacijos, kai tikrąjį reikalavimų turinį tiekėjai galbūt galėtų suprasti kartu analizuodami pagrindines pirkimo sąlygas, techninę specifikaciją ir sutarties projektą, lyginti šių dokumentų turinį ir skirtumus, o šiuos kvalifikuoti kaip tikslinimą ar spragų bei trūkumų šalinimą.

Vieni svarbiausių ir reikšmingiausių kasacinio teismo išaiškinimų pateikti keliose tarpusavyje susijusiose bylose, kuriose spręsta dėl perkančiosios organizacijos teisės pirkti sujungtus į vieną kelis skirtingus pirkimo objektus. Teismas nurodė, kad kelių pirkimo objektų sujungimo į vieną teisėtumo vertinimas pirmiausia priklauso nuo to, ar toks perkančiosios organizacijos sprendimas pagrįstas svarbiomis priežastimis (pagrindų pobūdžio vertinimas) ir ar šis sprendimas vienintelis galimas ir būtinas, negalimas pasiekti kitomis, mažiau varžančiomis priemonėmis (proporcingumas). Viešojo intereso apsauga – ne besąlygiškai, o viena iš galimų perkančiosios organizacijos teisėtus veiksmus pagrindžiančių aplinkybių, vertintina pagal visus byloje surinktus duomenis.

Kasaciniam teismui taip pat teko pasisakyti dėl techninių reikalavimų pirkimo objektui ir perkančiosios organizacijos pareigų šioje srityje. Teismas nurodė, kad perkančiosios organizacijos galimybė siekiamą įsigyti objektą apibūdinti ne konkrečiomis nuorodomis į prekių gamintoją ar konkretų gaminį yra išimtinė, taikytina išskirtiniais atvejais ir bet koku atveju kartu su žyma „arba lygiavertis“. Šios įstatymo nuostatos įsakmios, nuo jų nukrypti negalima net ir socialiai jautrių ar visuomenei labai reikalingų pirkimų atvejais. Šiame kontekste taip pat pažymėtini kasacinio teismo išaiškinimai, kad kai perkančioji organizacija siekia praplėsti esamos įrangos galimybes, jai nepakanka pirkimo dokumentuose nurodyti turimos įrangos modelius ir glaustai apibūdinti perkamų prekių savybes bei siekiamą visų įrenginių suderinamumo tikslą, tačiau ji privalo aiškiai ir detalai apibūdinti turimą įrangą, nurodyti tiksliai svarbiausias veikimo savybes, įrengimo reikalavimus ir kitas aplinkybes tam, kad naujame konkurse dalyvaujantys ūkio subjektai, kurie gali pasiūlyti panašių prekių, galėtų įvertinti prekių lygiavertiškumą ir galimybes dalyvauti pirkimo procedūrose. Galiausiai teismo konstatuota, kad reikalavimas, susijęs su konkrečios bandymo įstaigos išduotu sertifikatu pirkimo objektui, turi būti susietas su atitinkamais konkrečiais reikalavimais pirkimo objektui (veikimo, naudojimo ir kt. savybėmis).

Kita svarbi kasacinio teismo praktikos sritis – pasiūlymų vertinimo procedūros. Šiame kontekste pirmiausia išskirtini išaiškinimai, pateikti po Europos Sąjungos Teisingumo Teismo „lietuviškoje byloje“ priimto prejudicinio sprendimo dėl ekspertinio pasiūlymo vertinimo. Kasacinio teismo nurodyta, kad ekspertų pasirašytos nešališkumo deklaracijos savaime neužtikrina šių subjektų objektyvaus elgesio, o daugiau yra prevencinė priemonė, t. y. deklaracijos pasirašymas negali būti vienintelis ekspertų nešališkumo įrodymas, ypač kai dėl to keliamos pagrįstos abejonės. Be to, tiekėjo (ieškovo) pareiga įrodyti ekspertų šališkumo ne tik objektyviuosius, bet ir subjektyviuosius aspektus, t. y. jų ketinimą, valinius veiksmus veikti šališkai ir jų rezultata, reiškia pernelyg didelę įrodinėjimo našta šiems asmenims; būtent perkančioji organizacija turi pareigą įsitikinti ir kitiems užtikrinti pasiūlymų vertinimo skaidrumą, juolab kad jai įstatymo nustatyta pareiga nepažeisti viešųjų pirkimų principų.

Pasiūlymų vertinimo praktikai svarbūs nauji kasacinio teismo išaiškinimai dėl Viešųjų pirkimų įstatymo 39 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos tiekėjų galimybės paaiškinti pasiūlymus nekeičiant jų esmės. Teismas pirmiausia konstatavo, kad pasiūlymo netikslumai, kuriuos leidžiama paaiškinti ar patikslinti, turi būti redakcinio pobūdžio, objektyviai nustatytini ir paprastai ištaisyтини, o klaidos taisymo rezultatas neturi priklausyti nuo tai darančio asmens, t. y. kad kiekvienas, taisantis tą patį netikslumą, prieitų tą patį rezultatą. Dėl aptariamų įstatymo nuostatų taikymo taip pat svarbu pa-

žymėti, kad perkančioji organizacija neturi diskrecijos leisti ar ne tiekėjui taisyti pasiūlymo netikslumus, jei šie atitinka pirmiau nurodytus kriterijus.

Galiausiai iš praėjusių metų viešųjų pirkimų ginčų praktikos aktualu pažymėti kai kuriuos kasacinio teismo išaiškinimus, susijusius su viešojo pirkimo sutarties vykdymu: *pirma*, kasacinis teismas konstatavo, kad teismo sprendimu sumažintos netesybos, net jei jos įtvirtintos viešojo pirkimo sutartyje, apskritai nėra šios sutarties keitimas, todėl jos nuostatų ir viešųjų pirkimų principų nepažeidžia; *antra*, nepriklausomai nuo viešojo pirkimo sutarties sąlygų, kuriomis visa sutarties vykdymo rizika perkelta tiekėjui, pastarasis, jei laikėsi įstatymuose įtvirtintų rangovo pareigų, ypač susijusių su bendradarbiavimu su užsakovu, gali remtis Civilinio kodekso nuostatomis ir teismo reikalauti atlyginti už papildomus darbus (padidinti sutarties kainą), kurie nebuvo nustatyti normatyviniuose statybos dokumentuose (techniniame projekte), kurių tinkamas parengimas buvo užsakovės (perkančiosios organizacijos) pareiga.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-39-690/2015, 3K-3-84-248/2015, 3K-3-96-916/2015, 3K-3-309-248/2015, 3K-3-541-690/2015, 3K-3-609-690/2015, 3K-3-654-378/2015 ir kt.)

Civilinių bylų skyriaus teisėjas
Egidijus Laužikas:

„Atstovą byloje patartina rinktis atidžiai, nes šis pasirinkimas gali lemti, kad net ir laimėjus bylą atstovavimo išlaidos nebus atlyginamos.“

CIVILINIO PROCESO TEISĖ

Kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Tačiau ši universali asmens teisė negali būti aiškinaama kaip asmens galimybė kreiptis į teismą bet kokių būdu, t. y. ji realizuojama tam tikra įstatymuose nustatyta tvarka. Be to, kiekvienam asmeniui, kuriam prireikia dalyvauti teismo procese, svarbu ir tai, kad jo teisė į teisminę gynybą būtų įgyvendinama efektyviai ir ekonomiškai, patiriant kuo mažiau sąnaudų ir pasiekiant maksimaliai palankius rezultatus. Tačiau civiliniam procesui tinkamai vesti ir efektyviai ginti savo teises įstatymuose nustatytais priemonėmis reikia nemažai specialių teisės žinių, todėl įgyvendinant teisę į teismą svarbūs tampa su atstovavimu civiliniame procese susiję klausimai.

Pasirenkant teisme pagal pavedimą asmeniui atstovausiantį atstovą ir vertinant finansinius tokio atstovavimo aspektus, tampa svarbu numatyti, ar atstovui už teisines paslaugas asmens sumokėtos sumos galės būti priteisiamos jam iš bylą pralaimėjusios šalies kaip bylinėjimosi išlaidų atlyginimas. Šis klausimas itin aktualus pastaruoju metu Lietuvoje plintant reiškiniui, kai asmenys savo atstovais pagal pavedimą civiliniame procese pasirenka ne advokatus ar advokatų padėjėjus, o teisines paslaugas teikiančias įmones ar yra atstovaujami asociacijų, kitų viešųjų juridinių asmenų.

Dėl to neatsitiktinai 2015 metais kasacinio teismo nutartyse gana dažnai spęsti klausimai, susiję su asmens teisės į teismą efektyvaus įgyvendinimo galimybėmis ir jo kaina, atsakyta į praktikos keliamus naujus probleminius aspektus, susijusius su atstovų pagal pavedimą teismo procese tinkamumu ir tokiam atstovavimui patirtų išlaidų atlyginimu, taip pat suformuotos naujos taisyklės aiškinant vykdymo procedūrų esmę.

Kasacinis teismas pasisakė dėl atstovavimo išlaidų atlyginimo priteisimo tais atvejais, kai asmeniui, dėl kurio priimtas palankus teismo sprendimas, teismo procese atstovavo ne advokatas ar advokato padėjėjas, o teisinių paslaugų įmonė. Kasacinis teismas išaiškino, kad laimėjusiam bylą asmeniui išlaidos, kurias jis sumokėjo teisines paslaugas pagal pavedimą teikusiai teisinių paslaugų įmonei, o ne advokatai (ar advokato padėjėjui), nėra atlyginamos, t. y.:

1) Įstatyme įtvirtintas baigtinis sąrašas asmenų, galinčių būti atstovais pagal pavedimą, tačiau nenustatyta galimybė, kad bylos šaliai civiliniame procese atstovautų teisinių paslaugų įmo-

nė. Šie atstovavimui nustatyti apribojimai ir reikalavimai iš esmės lemia ir atstovavimo išlaidų atlyginimo galimybę asmeniui palankaus teismo sprendimo priėmimo atveju.

2) Įstatymas nustato civilinio proceso dalyviui, kurio naudai priimtas sprendimas, teisę reikalauti iš kitos (pralaimėjusios) šalies savo patirtų atstovavimo civiliniame procese pagal pavedimą išlaidų atlyginimo tik tuo atveju, kai jam atstovavo advokatas arba advokato padėjėjas. Kitokios asmens patirtos atstovavimo išlaidos civiliniame procese negali būti priteistos. Dėl to atlyginimas, sumokėtas už teisinę paslaugą neturinčiam teisės atstovauti pagal pavedimą asmeniui, t. y. teisinių paslaugų įmonei, negali būti vertinamas kaip atstovavimo išlaidos ir nepriteisiamas iš bylą pralaimėjusios šalies. Tokios išlaidos taip pat negali būti laikomos kitomis būtinomis ir pagrįstomis bylinėjimosi išlaidomis, nes atstovavimo išlaidos ir jų atlyginimas yra atskirai konkrečiai aptarti įstatyme.

3) Vis dėlto tam tikra išlaidų, kurias asmuo patyrė sumokėdamas teisinių paslaugų įmonei, dalis gali būti atlyginama, t. y. tais atvejais, kai asmuo, sumokėjęs teisinių paslaugų įmonei, įrodo, kad šios išlaidos patirtos netiesiogiai sumokant advokatui (ar advokato padėjėjui) už teisinę pagalbą byloje. Teisės gauti advokatui sumokėtų atstovavimo išlaidų atlyginimą laimėjus bylą nepaneigia aplinkybė, kaip advokatui buvo sumokėta – tiesiogiai ar per tarpininką. Dėl to, jei teismas nustato, kad pinigus už advokato pagalbą asmuo mokėjo per tarpininką – juridinį asmenį, teikiantį teisinę paslaugą, šios sumos atlyginimas gali būti asmeniui priteisiamas iš kitos bylos šalies, proporcingai tenkintų reikalavimų daliai.

Kasacinis teismas pasisakė ir kitu aktualiu su fizinių asmenų atstovavimu civiliniame procese susijusiu klausimu – dėl asociacijos ar kito viešojo juridinio asmens teisės atstovauti savo dalyviui (nariui) įgyvendinimo sąlygų. Išaiškinta, kad asociacija ar kitas viešasis juridinis asmuo turi teisę atstovauti savo nariams teisme tik tada, kai yra būtinosios sąlygos:

1) Tokio juridinio asmens įstatuose įtvirtinta teisė atstovauti savo nariams turi būti vienas iš asociacijos ar kito viešojo juridinio asmens veiklos tikslų, t. y. kaip pagalbinis tikslas siekiant pagrindinių asociacijos ar viešojo juridinio asmens veiklos tikslų.

2) Asociacija ar kitas viešasis juridinis asmuo savo nariams gali atstovauti teisme tik kai yra įgyvendinami tos asociacijos ar kito viešojo juridinio asmens pagrindiniai tikslai, kuriems jie ir įsteigti, ir tik tiek, kiek tai susiję su šių pagrindinių tikslų įgyvendinimu.

3) Asociacija ar kitas viešasis juridinis asmuo, kurių vienintelis veiklos tikslas yra savo narių teisinis konsultavimas ir jų interesų atstovavimas teisme ginant bet kokius jų interesus, negali būti laikomi tinkamais atstovais, turinčiais teisę atstovauti savo nariams teisme civilinio proceso metu, nes atstovavimas teisme nėra skirtas kitiems asociacijos tikslams pasiekti.

Taip pat kasacinis teismas pasisakė dėl atstovavimo išlaidų tais atvejais, kai asociacija pagal pavedimą teisme atstovauja savo nariui – fiziniam asmeniui, ir išaiškino kelis reikšmingus aspektus. Teismas pabrėžė, kad:

1) Kai asociacijos įstatuose vienu iš jos veiklos tikslų yra nurodytas tam tikros grupės asmenų gynimas ir atstovavimas jiems teisme, tai ši asociacija, įgyvendindama nurodytą tikslą bei tekindama tokio savo nario pageidavimą ir poreikius dėl jo interesų atstovavimo bei gynimo teisme, negali iš šio (nario) reikalauti bei gauti užmokesčio už procesinių dokumentų parengimą, atstovavimą teisme ir pan., nes tai prieštarauja jos tikslams, narių savitarpio supratimo, interesų bendrumo, bendriesiems teisės principams. Atsižvelgiant į asociacijos, kaip susivienijimo, esmę, jos steigimo, stojimo į ją ir veikimo tikslus, asociacijos teikiamomis paslaugomis jos nariai paprastai turėtų naudotis nemokamai, nebent tai būtų susiję su išskirtinėmis aplinkybėmis, realiai patirtomis papildomomis išlaidomis. Dėl to asmens ir asociacijos pasirašoma sutartis dėl atstovavimo pagal pavedimą teisme nepripažįstama atlygintine teisinių paslaugų sutartimi ir joje negali būti atlygintinei teisinių paslaugų sutarčiai būdingų sąlygų dėl honoraro paslaugas teikiančiam asmeniui (šiuo atveju – asociacijai) mokėjimo.

2) Jeigu dalyvaujantis byloje asmuo – asociacijos narys – apmoka tokio pobūdžio asociacijos jam suteiktas paslaugas, tokios jo patirtos išlaidos nelaikomos atstovavimo ar kitomis būtinomis

bei pagrįstomis bylinėjimosi išlaidomis ir jų atlyginimas bylą laimėjusiam asmeniui nėra priteisiamas iš kitos šalies.

Kasacinis teismas išaiškino ir keletą smulkesnių su bylinėjimosi išlaidomis ir jų atlyginimu susijusių aspektų, kurie gali būti reikšmingi asmenims, siekiantiems įvertinti galimas bylinėjimosi išlaidas ir lengviau apsispręsti dėl kreipimosi į teismą ar efektyvaus bei ekonomiško savo teisygumo.

Teismas pasisakė dėl žyminio mokesčio mokėjimo, kai tam tikrą procesinį dokumentą (apeliacinį skundą) paduoda keli byloje dalyvaujantys asmenys. Išaiškinta, kad įstatyme neįtvirtinta draudimo tuos pačius ar panašius interesus byloje turintiems asmenims juos ginti pareiškiant ne atskirus, o bendrus procesinius dokumentus, kuriuose juos teikiančių asmenų poziciją patvirtinantys argumentai ir reikalavimai sutampa. Tokiu atveju asmenų pozicija procesiniame dokumente nurodytais klausimais ir pareikšti reikalavimai vertinami kaip vienodi. Už tokių procesinių dokumentų, kartu ir bendro apeliacinio skundo pateikimą byloje dalyvaujantys asmenys neturi pareigos atskirai sumokėti žyminio mokesčio. Įstatyme reikalavimas sumokėti žyminį mokestį nurodytas už pateikiamą apeliacinį skundą, o ne atsižvelgiant į tai, kiek asmenų skundžia pirmosios instancijos teismo sprendimą. Dėl to tais atvejais, kai apeliacinis skundas dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo paduodamas ne vieno byloje dalyvaujančio asmens ir apeliaciniame skunde pateikti apeliančių poziciją patvirtinantys argumentai ir reikalavimai sutampa, žyminis mokestis už tokį skundą turi būti mokamas tik kaip už vieną procesinį dokumentą (apeliacinį skundą), t. y. šis mokestis mokamas bendrai, o ne kiekvieno asmens atskirai.

Kasacinis teismas pateikė keletą svarbių išaiškinimų, padėsiančių asmenims apginti su bylinėjimosi išlaidų atlyginimu susijusius savo interesus tais atvejais, kai byla yra pabaigiamą nepriėmus teismo sprendimo dėl jos esmės. Pagal bendrąją taisyklę, asmeniui jo patirtos bylinėjimosi išlaidos gali būti priteisiamos iš kitos šalies tik tokiu atveju, jei prašymas jas priteisti ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai teismui buvo pateikti iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos. Tačiau kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad šios taisyklės gali būti netaikomos, nustačius reikšmingas aplinkybes, įrodančias, kad asmuo neturėjo galimybės pateikti prašymo dėl atstovavimo išlaidų ir jų dydį pagrindžiančių įrodymų iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos, pavyzdžiui, jei atsakovui nebuvo pranešta apie teismo posėdį, o jo metu teismas priėmė ieškovo ieškinio atsisakymą ir bylą nutraukė, dėl to atsakovas neteko galimybės pateikti turėtas bylinėjimosi išlaidas patvirtinančius įrodymus ir prašymą atlyginti šias išlaidas. Tokiu atveju teismas turi priimti papildomą sprendimą ir spręsti dėl turėtų bylinėjimosi išlaidų priteisimo.

Bylinėjimosi išlaidų atlyginimo kontekste svarbus ir kasacinio teismo išaiškinimas dėl asmens, pripažinto nukentėjusiuoju baudžiamojoje byloje, galimybės prisiteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą tais atvejais, kai baudžiamasis procesas yra nutrauktas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui. Išaiškinta, kad tuo atveju, kai baudžiamasis procesas yra nutraukiamas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, nukentėjusiojo išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimo klausimas nėra sprendžiamas baudžiamojo proceso tvarka, taip pat ir nuosprendžio vykdymo stadijoje. Tačiau kasacinis teismas pabrėžė galimybę civilinio proceso tvarka reikšti reikalavimą dėl nukentėjusiojo bylinėjimosi (konkrečiai – atstovavimo) išlaidų, turėtų baudžiamajame procese, kuris buvo nutrauktas suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui.

Kasacinis teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad tam tikrais atvejais asmeniui atstovaujantis advokatas pats susimoka už savo klaidas, pavyzdžiui, advokatui nepasinaudojus kitomis procesinėmis priemonėmis gauti įrodymus ir iškart iškėlus atskirą bylą dėl įrodymų išreikalavimo, ir ją vėliau nutraukus, šioje byloje patirtos bylinėjimosi išlaidos turi būti priteisiamos iš advokato, o ne iš jo klientų, kuriems atstovaudamas advokatas rinko įrodymus.

Teismas, siekdamas detalizuoti atlygintinų vykdymo išlaidų apimtį, pasisakė dėl išieškotojo išlaidų, patiriamų vykdymo procese šalinant neteisėtos statybos padarinius, vertinimo ir išaiškino, kad šios išlaidos pripažintinos vykdomosios bylos administravimo papildomomis išlaidomis, ku-

rios turi būti išieškamos toje pačioje byloje, o jų dydį įvertina antstolis ir nustatęs, kad visos nurodytos išlaidos yra pagrįstos, įtraukia jas į patvarkymą dėl vykdymo išlaidų išieškojimo.

Kasacinis teismas, siekdamas užtikrinti ne tik išieškotojo, bet ir skolininko teisių ir teisėtų interesų apsaugą vykdymo procese, pateikė naują išaiškinimą, kad vykdymo procese vykdant įsiteisėjusį teismo įsakymą turi būti taikomos bendrosios vykdymo proceso taisyklės ir imperatyvus CPK 655 straipsnio 1 dalies reikalavimas dėl raginimo įvykdyti sprendimą siuntimo skolininkui.

Nagrinėdamas bylą, kurioje buvo keliamas antstolio ir skolininko teisinių santykių vykdymo procese kvalifikavimo klausimas, kasacinis teismas, be kita ko, pateikė naują išaiškinimą, kad vykdymo procese antstolio ir skolininko teisiniai santykiai atsirado įstatymo pagrindu ir nėra susiklostę sutarties pagrindu, todėl jie negali būti kvalifikuojami kaip kilę iš vartojimo sutarties, nes neatitinka šiems teisiniams santykiams būtinų požymių, todėl nevertintini vartotojų teisių apsaugą reglamentuojančios ES teisės kontekste.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl teisinių padarinių, kuriuos sukelia skolininko skolos sumokėjimas iki varžytynėse parduoto turto kainos sumokėjimo ir turto pardavimo iš varžytynių akto surašymo momento, išaiškino, kad tais atvejais, kai po varžytynių pabaigos, bet iki visos varžytynėse parduodamo turto kainos sumokėjimo ir turto pardavimo iš varžytynių akto surašymo momento pats skolininkas asmeniškai ar, kaip nagrinėtos bylos atveju, už skolininką trečiasis asmuo sumoka sumą, kurios užteko išieškotojo reikalavimams ir visoms vykdymo išlaidoms apmokėti, antstolis priima patvarkymą dėl varžytynių paskelbimo neįvykusiomis.

Plėtodamas savo praktiką dėl turto pardavimo iš varžytynių akto pripažinimo negaliojančiu pagrindų, kasacinis teismas pasisakė, kad savaime aplinkybė, jog kuris nors asmuo buvo neteisėtai pašalintas iš varžytynių, nelemia teismo pareigos pripažinti turto pardavimo iš varžytynių aktą negaliojančiu, ir išaiškino, kad CPK 602 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatytam turto pardavimo iš varžytynių akto pripažinimo negaliojančiu pagrindui taikyti teismas turi nustatyti tokių sąlygų visumą: 1) kuris nors asmuo buvo neteisėtai pašalintas iš varžytynių; 2) asmuo, kuris kreipiasi į teismą, ginčydamas turto pardavimo iš varžytynių aktą, yra suinteresuotas; 3) dėl kurio nors asmens neteisėto pašalinimo iš varžytynių suinteresuoto asmens teisės buvo pažeistos. Taigi CPK 602 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatytas suinteresuotų asmenų teisių gynimo būdas taikytinas tik tada, jei nustatoma pirmiau nurodytų sąlygų visuma ir kitais pažeistų teisių gynimo būdais neįmanoma atkurti vykdymo proceso dalyvių pažeistų teisių ir užtikrinti jų pusiausvyros.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-66/2015, 3K-3-136-701/2015, 3K-3-212-219/2015, 3K-3-207-313/2015, 3K-7-334-687/2015, 3K-3-339-916/2015, 3K-3-461-611/2015, 3K-3-456-684/2015, 3K-3-494-701/2015, 3K-3-71/2015, 3K-3-419-915/2015, 3K-3-178-695/2015, 3K-3-243-969/2015 ir kt.)

Civilinių bylų skyriaus teisėja
Alė Bukaviniienė:

„Svarbu klaidas ne tik pripažinti, bet ir tinkamai jas ištaisyti bei pasimokyti jų išvengti.“

DĖL NACIONALINIŲ TEISMŲ IR EŽTT DIALOGO VEIKSMINGUMO

Paskutinį dešimtmetį Europoje vyksta gyva diskusija dėl aukščiausiųjų nacionalinių teismų ir EŽTT tarpusavio santykio, abipusio dialogo ir poreikio stiprinti Strasbūro teismo subsidiarų pobūdį bei Konvencijos įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu. 2013 metais priimti Konvenciją iš dalies keičiantys protokolai Nr. 15 ir 16, kurie turėtų padėti siekti pirmiau nurodytų tikslų. Neseniai Lietuva ratifikavo šiuos protokolus. Nors protokolai Nr. 15 ir 16 kol kas nėra įsigalioję, jie sudaro svarbias nacionalinių teismų ir EŽTT tarpusavio dialogo prielaidas: protokolai Nr. 16 įtvirtina galimybę aukščiausiosios instancijos teismams kreiptis į EŽTT patariamąsias nuomones dėl Konvencijos interpretavimo, protokolai Nr. 15 Konvencijos preambulėje įsakmiai įtvirtina subsidiarumo principą ir EŽTT praktikoje ilgus metus plėtotą valstybių vertinimo laisvės doktriną (šios nuostatos aiškiai pabrėžia, kad pagrindinė atsakomybė užtikrinti Konvencijoje įtvirtintas žmogaus teises ir laisves tenka nacionalinėms valdžios institucijoms).

Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją iškeltos EŽTT ir nacionalinių teismų tarpusavio dialogo stiprinimo problemos kontekste, pažymėtina, kad 2015 metais LAT toliau plėtojo praktiką, atspindinčią didelį nacionalinio teismo dėmesingumą EŽTT konstatuotiems žmogaus teisių pažeidimams pirmiausia bylose prieš Lietuvą, ir siekė ištaisyti padarytas klaidas bei kiek įmanoma atkurti asmens situaciją, buvusią iki pažeidimo, taip pat išvengti naujų praktikos neatitikties žmogaus teisių apsaugos principams atvejų. Be kita ko, kasacinės instancijos teismas sekė EŽTT išaiškinimus bylose prieš kitas valstybes Europos Tarybos nares.

Atskirai aptariant aktualiausias EŽTT nustatytas problemas bylose prieš Lietuvą ir jų ištaisymo galimybes, *inicijuojant civilinio proceso atnaujinimą*, 2015 m. LAT turėjo galimybę šį klausimą spręsti keliose bylose, susijusiose su nuosavybės teisių apsauga ir teise į šeimos gyvenimo gerbimą (žr. 2014 m. spalio 21 d. EŽTT sprendimą byloje *Digrytė Klibavičienė prieš Lietuvą*, 2015 m. sausio 13 d. EŽTT sprendimą byloje *Manic prieš Lietuvą*). Nagrinėdamas prašymus dėl proceso atnaujinimo, kasacinės instancijos teismas pirmiausia priminė svarbų bendrąjį principą, kad proceso atnaujinimo po EŽTT sprendimo galimybė kiekvienu atveju priklauso nuo konstatuoto pažeidimo pobūdžio ir kiekvienąsyk vertintina individualiai; pirmiausia būtina nustatyti, ar tam egzistuoja teisinis pagrindas nacionalinėje teisėje, t. y. ar EŽTT pripažino nacionalinių teismų sprendimus neteisėtais Konvencijos požiūriu, ir ar reikalingos papildomos nacionalinės priemonės asmens

teisėms apginti (praktika atskleidžia, kad kartais bandoma piktnaudžiauti proceso atnaujinimo institutu ir, pavyzdžiui, nepagrįstai prisiteisti papildomas kompensacijas). EŽTT savo jurisprudencijoje taip pat plėtoja bendrąjį principą, kad valstybė gali laisvai pasirinkti priemones ar būdus įsipareigojimams pagal Konvencijos 46 straipsnį (sprendimų privalomumas ir jų vykdymas) įvykdyti, aišku, šie turi būti suderinami su EŽTT padarytomis išvadomis byloje.

Grįžtant prie konkrečių progresyvių LAT ir EŽTT tarpusavio dialogo pavyzdžių proceso atnaujinimo kontekste, paminėtina LAT veikla, sprendžiant Lietuvai itin aktualią *nuosavybės teisių apsaugos neužtikrinimo privatizavimo procesuose* problemą (žr. cituotą *Digrytė Klibavičienė prieš Lietuvą*). Byloje, kurioje EŽTT konstatavo pareiškėjos nuosavybės teisių pažeidimą dėl to, kad valdžios institucijų klaida, padaryta pareiškėjai parduodant valstybės sklypą ir priskiriant jį namų valdai, buvo pastebėta praėjus pernelgiam laikui, sandoris panaikintas ir valstybei sumokėtos žemės sklypo įsigijimo pinigų sumos grąžinimas pripažintas tik iš dalies kompensavusiu patirtą žalą, atnaujintame civiliniame procese pareiškėjai buvo priteista papildoma kompensacija (turtinės žalos atlyginimas). Įdomus aspektas yra tas, kad nei pirminiame procese, nei EŽTT pareiškėja nebuvo prašiusi turtinės žalos atlyginimo. Taigi LAT, siekdamas operatyvaus, ekonomiškai pareiškėjos žmogaus teisių pažeidimo ištaisymo maksimalia apimtimi, nedelsdamas išsprendė papildomos kompensacijos klausimą, ypatingą dėmesį skirdamas EŽTT sprendimo išvadoms (kaip nurodyta pirmiau, valstybei sumokėtos žemės sklypo įsigijimo pinigų sumos grąžinimas tik iš dalies kompensavo pareiškėjos patirtą žalą). Be šios nuosavybės teisių apsaugos aspektu pozityvios praktikos, taip pat paminėtini 2015 m. LAT jurisprudencijos pavyzdžiai, kuriuose pabrėžiama galimybė su restitucija susijusių nuostolių atlyginimo klausimą – kai žemės sandoriai panaikinami dėl neteisėtų valstybės veiksmų ir nuosavybė grąžinama valstybei – spręsti *vienoje* byloje ir akcentuojamos įvairios valstybės pareigos taisant savo padarytas klaidas, pavyzdžiui, adekvačios kompensacijos priteisimas ar kitokios formos tinkamos reparacijos skyrimas.

Analizuojant LAT jurisprudencijos pavyzdžius, kuriuose atsisakyta atnaujinti civilinį procesą po EŽTT sprendimo, aptartinas atvejis, kai tėvas prašė atnaujinti procesą byloje *dėl bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo* (EŽTT nusprendė, kad procese buvo pažeisti tėvo teisės į šeimos gyvenimo gerbimą procesiniai aspektai), tačiau LAT, pabrėždamas kiekvienu atveju individualiai vertintą šios priemonės poreikį, tokį prašymą pripažino nepagrįstu (žr. cituotą *Manic prieš Lietuvą*). Kasacinis teismas, netenkindamas prašymo, atkreipė dėmesį į tai, kad ginčijamo nacionalinio teismo sprendimo peržiūrėjimas konkrečiu atveju nesukeltų jokių teisinių padarinių, nes juo buvo nustatyta laikina bendravimo su vaiku tvarka, kuri šiuo metu nebegalioja; be to, vaiko interesai turėtų būti vertinami iš naujo, dabartiniu metu. Nutartyje LAT išliko dėmesingas kitiems galimiems tėvo teisių gynybos būdams ir pažymėjo, kad, tėvams nesusitarus dėl konkretios bendravimo tvarkos, tėvas dėl jos nustatymo turi galimybę reikšti priešiškinį nagrinėjamoje civilinėje byloje dėl tėvų valdžios apribojimo arba kreiptis į teismą dėl bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-227-219/2015, 3K-3-335-313/2015, 3K-3-92/2015)

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas
Olegas Fedosiukas:

„Non bis in idem principas turi būti aiškinamas kaip žmogaus persekiojimo ar teismo proceso dėl antro pažeidimo draudimas, jei jis pradedamas dėl tų pačių arba labai panašių faktų, neatskiriama susijusių su tuo pačiu laiku ir ta pačia vieta.“

NON BIS IN IDEM PRINCIPO TAIKYMAS KASACINIO TEISMO PRAKTIKOJE

Principas *non bis in idem*, draudžiantis persekioti ir bausti du kartus už tą pačią nusikalstamą veiką, siejamas tiek su draudimu vykdyti pakartotinį baudžiamąjį persekiojimą už nusikalstamą veiką vadovaujantis identiškais arba iš esmės tais pačiais teisiškai reikšmingais faktais, tiek su reikalavimu laikytis formalios procedūros pradedant, vykdam, taip pat atnaujinant baudžiamąjį procesą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 metų praktikoje baudžiamosiose bylose, atsižvelgiant į žmogaus teisių apsaugos kontekstą, pasisakyta įvairiais šio principo aiškinimo ir taikymo aspektais.

Konstitucinis principas non bis in idem reiškia inter alia tai, kad jeigu asmuo už teisei priešingą veiką buvo patrauktas ne baudžiamojon, bet administracinėn atsakomybėn, t. y. jam buvo pritaikyta sankcija – paskirta nuobauda ne kaip už nusikaltimą, bet kaip už administracinę teisės pažeidimą, jis už tą veiką negali būti traukiamas dar ir baudžiamojon atsakomybėn (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas). Šis administracinės ir baudžiamosios atsakomybių santykis kasacinės instancijos teismo praktikoje laikytas itin svarbiu akcentuojant abiejų šių atsakomybių taikymo už tą patį teisės pažeidimą negalimumą ir konstatuojant *non bis in idem* principo pažeidimus.

Vienoje iš 2015 metais nagrinėtų baudžiamųjų bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar kartą pabrėžė, kad administracinis teisės pažeidimas savo prigimtimi yra baudžiamąjo pobūdžio, todėl *non bis in idem* principo reikalavimų nesilaikymui nustatyti pakanka, jog su nusikalstama veika sutaptų bent vienas esminių padarytos veikos požymių. Svarbu ir tai, kad *non bis in idem* principo pažeidimo nepaneigia vien tik skirtingos įstatymuose numatytos administracinio teisės pažeidimo ir nusikalstamos veikos formuluotės. Kaip šioje byloje nurodė teismas, administracinio teisės pažeidimo, už kurį buvo nubaustas G. G., sudedamaisiais požymiais yra ne tik alkoholinių gėrimų ir kitų svaigalų vartojimas viešose vietose, bet ir girto pasirodymas įžeidžiant žmogaus orumą ir visuomeninę dorovę (Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 178 straipsnio 1 dalis). Taigi šio pažeidimo požymiai neturi esminių skirtumų nuo nepadoraus elgesio, trikdančio visuomenės rimtį ir tvarką, kuris nurodytas Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso (toliau – BK) 284 straipsnio 2 dalyje. Tuo tarpu G. G. pripažintas kaltu padaręs abu – ATPK 178 straipsnio 1 dalyje ir BK 284 straipsnio 2 dalyje numatytus – teisės pažeidimus.

Šioje byloje atkreiptas dėmesys į tai, kad panašiu klausimu pasisakyta ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje, sprendžiant administracinio nubaudo ir vėlesnio nuteisimo už chuliganišką elgesį problemą. 2009 m. vasario 10 d. Didžiosios kolegijos sprendime byloje *Sergey Zolotukhin prieš Rusiją*, peticijos Nr. 14939/03, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) pažeidimas konstatuotas nustačius esminį abiejų pažeidimų faktinių aplinkybių sutapimą. Šiame EŽTT sprendime pabrėžta, kad *non bis in idem* principas turi būti aiškinamas kaip žmogaus persekiojimo ar teismo proceso dėl antro pažeidimo draudimas, jei jis pradedamas dėl tų pačių arba labai panašių faktų, neatskiriama susijusių su tuo pačiu laiku ir ta pačia vieta. Tiesa, nagrinėjamoje byloje kasacinis teismas pažymėjo, kad baudžiamasis procesas po administracinės nuobaudos paskyrimo gali būti pripažintas teisėtu, jei anksčiau, neatskleidus visų reikšmingų aplinkybių, pritaikyta nepagrįstai švelni atsakomybės rūšis, pvz., asmeniui per klaidą paskiriama administracinė nuobauda tik už vairavimą esant neblaiviam, ignoruojant faktą, kad dėl jo sukkelto eismo įvykio žuvo žmonės. Tačiau toks vertinimas turi būti tinkamai motyvuotas ir pagrįstas išvada apie ankstesnio administracinės atsakomybės taikymo neadekvatumą nagrinėjamai situacijai ir būtinumą taisyti padarytą teisingumo klaidą. Tokių aplinkybių nenustatęs, kasacinis teismas nagrinėtoje byloje konstatavo *non bis in idem* principo pažeidimą.

Konkrečių veikos, dėl kurios vyksta procesas, faktinių aplinkybių vertinimo svarba, sprendžiant dėl draudimo persekioti ar bausti du kartus už tą pačią veiką reikalavimų nesilaikymo, akcentuota ir kitose kasacinio teismo 2015 metais priimtose nutartyse. Pavyzdžiui, vienoje jų atmetus nukentėjusių kasacinį skundą, pažymėta tai, kad asmuo negali būti baudžiamas antrą kartą už identiškus arba iš esmės tuos pačius teisiškai reikšmingus faktus (tą patį poelgį). Šioje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad dėl A. J. K. inkriminuočių veiksmų jau buvo priimti atitinkami sprendimai administracinių teisės pažeidimų byloje, kaip, pavyzdžiui, nesant ATPK 174 straipsnyje nurodyto pažeidimo sudėties nepradėta administracinio teisės pažeidimo teiseną; A. J. K. pripažinta kalta padariusi ATPK 188 straipsnyje nurodytą pažeidimą ir jai paskirta administracinė nuobauda; kitas tyrimas nutrauktas nukentėjusiojo prašymu. Nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje taip pat nebuvo nustatyta naujų esminių bylos aplinkybių, kurios nebuvo žinomos priimant minėtus sprendimus dėl A. J. K. veiksmų administracinėje teisejoje. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas pabrėžė, kad procesas negali būti pradedamas antrą kartą dėl to paties asmens ir dėl tų pačių veiksmų, jei nėra naujų ar naujai paaiškėjusių faktų – priešingas sprendimas neatitiktų nei nacionalinių, nei tarptautinių teisės aktų reikalavimų. Vadovaujantis tuo pripažinta, kad žemesnių instancijų teismai padarė pagrįstą išvadą dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 3 straipsnio 1 dalies 8 punkto nuostatų taikymo. Ši baudžiamoji byla svarbi ir dėl joje suformuluotos nuostatos, kad baudžiamasis procesas negali būti pradedamas dėl tų pačių ir to paties asmens veiksmų siekiant patikrinti administracinių teisės pažeidimų byloje kompetentingų institucijų sprendimuose nustatytus faktus, jei nebuvo pasinaudota priimtų sprendimų apskundimo galimybe įstatymuose nustatyta tvarka – kitokia praktika vėlgi neatitiktų *non bis in idem* principo reikalavimų.

Tačiau kasacinio teismo praktikoje 2015 metais kilo ir kompleksinių problemų, be kita ko, susijusių su *non bis in idem* principo galimais pažeidimais taikant baudžiamąsias ir mokestines sankcijas. Vienoje iš bylų kasacinės instancijos teismas, išskeldamas abejonę dėl BK 189¹ straipsnio galimo prieštaravimo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 ir 31 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui, suabejojo ir tuo, ar neteisėto praturtėjimo kriminalizavimo BK 189¹ straipsnyje būdas nesudaro prielaidų pažeisti draudimo bausti du kartus už tą patį, kai asmeniui dėl to paties turto įgijimo ir mokesčių už šį turtą nesumokėjimo pritaikomos baudos pagal Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymą. Kasacinio teismo teigimu, pagal šį įstatymą skiriamos baudos yra baudžiamojo pobūdžio, todėl jos, atsižvelgiant į anksčiau minėtą Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotą *non bis in idem* principo aiškinimą, negali būti taikomos už tą pačią teisei priešingą veiką kartu su baudžiamąja atsakomybe. Dėl esminių neteisėto praturtėjimo normos aiškinimo ir taikymo probleminių aspektų šioje kasacinėje byloje nuspręsta kreiptis į

Konstitucinį Teismą kartu atidedant šios bylos nagrinėjimą iki kol bus gautas Konstitucinio Teismo išaiškinimas.

Neginčytina, kad teisingas baudžiamojo įstatymo pritaikymas reiškia tinkamą kaltinamojo padarytų nusikalstamų veikų baudžiamąjį teisinį įvertinimą – kvalifikavimą. Tik tinkamai kvalifikavus nusikalstamas veikas gali būti įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis – teisingai nubausiti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir nieko nekalto nenusteisti. Iš kasacinės instancijos teismo praktikos matyti, kad abejonių dėl iš *non bis in idem* principo kylančių reikalavimų laikymosi gali kilti, be kita ko, ir keičiant padarytos nusikalstamos veikos kvalifikavimą teisme. Vienoje iš kasacinio teismo 2015 metais nagrinėtų bylų nustatyta, kad šią bylą nagrinėjant apeliacine tvarka buvo pateiktas prašymas pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą, pritaikant baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą, t. y. nusikalstamą veiką perkvalifikuoti iš BK 228 straipsnio 1 dalies į 229 straipsnį. Šis procesinis veiksmas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vertintas atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime pateiktus išaiškinimus – aiškintasi, ar nesudarytos prielaidos pažeisti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimą ir jo teisę į gynybą. Konstatavus, kad šioje byloje nuteistojo teisė pasirengti gynybai nebuvo pažeista, kartu pasisakyta ir kitu svarbiu su *non bis in idem* principo reikalavimais susijusiu aspektu: *perkvalifikuojant inkriminuojamą veiką pagal kitą BK specialiosios dalies straipsnį (straipsnio dalį), kai pritaikomi kitokie teisiniai požymiai, būtini šią veiką pripažinti nusikalstama, neįtvirtinti kaltinamajame akte nurodytame BK specialiosios dalies straipsnyje (straipsnio dalyje) ir šiame akte nepanaudoti apibūdinant inkriminuojamą veiką, nelaikomi baudžiamojo proceso, o kartu ir principo non bis in idem pažeidimu.*

Iš 2015 metų kasacinio teismo praktikos matyti, kad konstatavus *non bis in idem* principo pažeidimą ir sprendžiant dėl tolesnio procesinio sprendimo reikšminga užtikrinti ne tik kaltinamųjų, bet ir nukentėjusiųjų teisėtus interesus bei teisingumo tikslų įgyvendinimą. Šiuo aspektu pasisakyta sukčiavimo baudžiamojoje byloje, kurioje nustatytos tokios aplinkybės: ikiteisminis tyrimas byloje buvo pradėtas ir vykdomas dėl nusikalstamų veikų, numatytų BK 202 straipsnio 1 dalyje ir 182 straipsnio 2 dalyje; vėliau priimtas nutarimas atskirti tyrimą pagal BK 202 straipsnio 1 dalį, motyvuojant tuo, kad tyrimas dėl šios veikos yra baigiamas ir byla gali būti perduota teismui, o tyrimas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį turi būti tęsiamas. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad aplinkybės, kurios sudarė pagrindą pareikšti įtarimus pagal BK 202 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį, labiausiai sutapo (laikas, vietas, sąskaitos, į kurias apgauti žmonės pervedinėjo pinigus, melaginga informacija, kuri buvo pranešama seminaro dalyviams, ir t. t.) ir šios veikos iš esmės sudarė idealiąją sutaptį. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas pažymėjo, kad procesinis sprendimas atskirti tyrimus – vieną tyrimą baigti ir bylą perduoti į teismą, o kitą tyrimą tęsti – yra sunkiai paaiškinamas, teisiškai ydingas, nes nedera su BPK 3 straipsnio 1 dalies 8 punkte nurodytu imperatyvu. Šios situacijos sudėtingumą lėmė ir tai, kad tyrimą pagal BK 202 straipsnio 1 dalį perdavus teismui buvo priimtas baudžiamasis įsakymas, kuriuo I. Š. pripažinta kalta dėl neteisėto vertimosi ūkine komercine veikla. Tuo tarpu visos šios veikos aplinkybės buvo įtrauktos į kaltinimus sukčiavimais, padarytais tuo pačiu laikotarpiu, už kuriuos I. Š. nuteista pagal BK 182 straipsnio 2 dalį. Įvertinęs tai, kasacinės instancijos teismas pabrėžė, kad ankstesnis I. Š. nuteisimas pagal BK 202 straipsnio 1 dalį traktuotinas kaip teisinė klaida, kurios, beje, nebeįmanoma ištaisyti procesinėmis priemonėmis (teismo baudžiamasis įsakymas įsigaliojo, BPK 452, 445 straipsniuose nustatyti bylos atnaujinimo terminai suėję, jų pratęsimas įstatymo nenumatytas). Tačiau kartu teisėjų kolegija sprendė, kad minėta proceso metu padaryta klaida negali lemti išvados, jog I. Š. pagal BK 182 straipsnio 2 dalį nuteista nepagrįstai. Darydama tokią išvadą, teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad priimant teismo baudžiamąjį įsakymą klausimai dėl nukentėjusiesiems padarytos žalos ir jų civilinių ieškinių nebuvo nagrinėjami. Tuo tarpu vykdamas procesą dėl tuo pačiu laikotarpiu padarytų sukčiavimų nustatyta 170 asmenų, kurie sukklaidinti pervedė savo pinigus į įvairias užsienio bankuose esančias sąskaitas, daugumai jų priteisti atitinkami civiliniai ieškiniai iš nuteistosios. Taigi nukentėjusiųjų nuo I. Š. veiklos asmenų teisės buvo ginamos vykdamas būtent procesą dėl sukčiavimo,

todėl bylos nutraukimas sukeltų sunkius teisinius padarinius nukentėjusiųjų interesams ir prieštarautų teisingumo tikslams. Įvertinęs byloje nustatytų aplinkybių visumą, šioje baudžiamojoje byloje įgyvendindamas teisingumo principo reikalavimus ir taisydamas susiklosčiusią situaciją, kasacinis teismas, pirma, priėmė sprendimą, kad sukčiavimo baudžiamoji byla negali būti nutraukiama, antra – ėmėsi priemonių, kad I. Š. nuteisimas pagal BK 202 straipsnio 1 dalį dirbtinai nesunkintų jos teisinės padėties dėl procesų atskyrimo ir atskirai paskirtų bausmių (pritaikius BK 54 straipsnio 3 dalį, paskirta su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė ir į galutinę subendrintą bausmę įskaityta pagal BK 202 straipsnio 1 dalį paskirta bausmė).

Šie ir kiti 2015 metais kasacinio teismo praktikoje pasitaikę atvejai išryškina, o kartu ir atkreipia dėmesį į tas problemines sritis, kuriose *non bis in idem* principo pažeidimų tikimybė yra didžiausia. Be to, užtikrinant ne tik pakartotinio baudimo už tą patį teisės pažeidimą, bet ir pakartotinio baudžiamojo persekiojimo draudimą, svarbus žmogaus teisių apsaugos kontekstas, taigi ir EŽTT praktika išaiškinant *non bis in idem* principo sąvoką, jo elementus ir taikymo ribas.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-100-222/2015, 2K-112-788/2015, 2K-121-677/2015, 2K-167-788/2015, 2K-380-942/2015)

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas
Eligijus Gladutis:

„Teismai, užbaigdami procesą dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties, turi susilaikyti nuo bet kokių formuluočių, kurios tiesiogiai nurodo, kad asmenys yra kalti nusikalstamų veikų padarymu, nes tai nedera su nekaltumo prezumpcijos principo nuostatomis.“

APKALTINAMOJO NUOSPRENDŽIO PRIĖMIMO SENATIS

Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis – tai baudžiamojo įstatymo nustatytas terminas, kuriam suėjus, nusikalstamą veiką padaręs asmuo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Šio baudžiamosios teisės instituto įtvirtinimas BK grindžiamas reikalavimu, kad baudžiamoji atsakomybė turi atsirasti tuoj pat po nusikalstamos veikos padarymo arba praėjus kuo trumpesniai laikui po jos padarymo. Priešingu atveju mažėja baudžiamosios atsakomybės efektyvumas ir prevencinė reikšmė.

Pagal BK 95 straipsnį asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis taikoma, kai yra atitinkamų sąlygų visuma:

- a) yra suėjęs apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas;
- b) asmuo šio termino laikotarpiu nesislėpė nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo;
- c) nepadarė naujos nusikalstamos veikos.

Baudžiamajame įstatyme nustatyti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai skaičiuojami nuo nusikalstamos veikos padarymo iki nuosprendžio priėmimo dienos. Veikimo (neveikimo) laikas ne visais atvejais sutampa su nusikalstamos veikos padarymu. Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl apkaltinamojo nuosprendžio senaties termino skaičiavimo pradžios, ne vienoje byloje atkreipė dėmesį, kad nusikalstamos veikos padarymo laiko sąvoka išaiškinta BK 3 straipsnio 1 dalyje: tai yra veikimo (neveikimo) laikas arba baudžiamojo įstatymo numatytų padarinių atsiradimo laikas, jeigu asmuo norėjo, kad padariniai atsirastų kitu laiku. Šiuo teismams aktuali klausimu kasacinis teismas išaiškino, kad BK 222 straipsnio 1 dalyje numatytos veikos padarymo laikas yra baudžiamojo įstatymo numatytų padarinių atsiradimo laikas.

Jeigu veika yra tęstinė, senaties terminai skaičiuojami nuo paskutinės veikos padarymo. Trunkamiesiems nusikaltimams senatis skaičiuojama nuo kaltininko veikos pabaigos.

Pasisakydamas dėl apkaltinamojo nuosprendžio senaties termino pabaigos momento Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje byloje atkreipė dėmesį į tai, kad šio termino pabaiga yra siejama būtent su apkaltinamojo, o ne kitos rūšies teismo proceso baigiamojo akto priėmimo momentu. Taigi, suėjus senačiai įstatymai nedraudžia priimti išteisinamojo nuosprendžio.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje 2015 metais taip pat kilo klausimų, susijusių su nekaltumo prezumpcijos principu, nutraukiant bylą suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui, kai negali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis. BPK 44 straipsnio 5 dalis nustato, kad kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo byla per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Taigi kiekvienas įtariamas ar kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu asmuo turi teisę į teisminį bylos nagrinėjimą ir kartu teisę tikėtis išteisinamojo nuosprendžio. Vadovaujantis nekaltumo prezumpcija, kiekvienas asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nenustatomas teismo priimtu ir įsiteisėjusiu teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu. Tuo tarpu bylos nutraukimas dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties BK 95 straipsnio nuostatų prasme nėra asmens išteisinimas. BK 95 straipsnis aiškiai pabrėžia, kad dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties procesas gali būti užbaigiamas tik esant visiems nusikalstamos veikos požymiams, nes apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties taikymo sąlygos pirmiausia susijusios su nusikalstamų veikų sunkumu, t. y. senaties termino trukmė priklauso nuo to, ar buvo padarytas baudžiamasis nusizengimas, ar neatšargus arba nesunkus tyčinis nusikaltimas, ar apysunkis tyčinis nusikaltimas, ar sunkus, ar labai sunkus nusikaltimas (BK 95 straipsnio 1 dalies 1 punkto a–e papunkčiai). Tačiau teismai, vertindami asmenų padarytas veikas, turi susilaikyti nuo bet kokių formuluočių, kurios tiesiogiai nurodo, kad asmenys yra kalti nusikalstamų veikų padarymu, nes tai nedera su nekaltumo prezumpcijos principo nuostatomis, įtvirtintomis BPK 44 straipsnio 6 dalyje, ir reiškią esminį baudžiamojo proceso pažeidimą. Tuo atveju, kai dėl vienu nusikalstamų veikų kaltininkas gali būti pripažįstamas kaltu ir paskiriama bausmė, o dėl kitų yra suėjęs apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas, teismas nuosprendyje turi konstatuoti visų nusikalstamų veikų faktines aplinkybes ir jų atitiktį baudžiamajame įstatyme numatytos atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties požymiams, o tada priimti atitinkamą procesinį sprendimą, t. y. dėl vienu nusikalstamų veikų kaltininką pripažinti kaltu pagal atitinkamą BK specialiosios dalies straipsnį ir paskirti bausmę, o dėl kitų, vadovaujantis BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punktu, baudžiamąjį procesą nutraukti suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui.

Kaip jau minėta, apkaltinamojo nuosprendžio senatis asmeniui gali būti taikoma tik tuomet, kai asmuo, padaręs nusikalstamą veiką nesislepia nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo, nes priešingu atveju senaties eiga sustoja. Senaties eiga atsinaujina nuo tos dienos, kurią asmuo sulaikomas arba kurią jis pats atvyksta pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą. 2015 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje ne kartą pažymėjo, kad pasislėpimas – tai sąmoningi asmens veiksmai, atliekami padarius nusikalstamą veiką, kuriais siekiama išvengti patraukimo baudžiamajon atsakomybėn. Tai veiksmai, apsunkinantys kaltininko pristatymą prokurorui ar teismui, jo apklausą, kardomųjų priemonių taikymą. Šiems veiksams gali būti priskirti gyvenamosios vietos pakeitimas, sistemingas persikėlimas iš vienos vietovės į kitą, išvykimas į užsienį, gyvenimas be dokumentų ar suklastotų dokumentų įgijimas, pavardės ar vardo, išvaizdos pakeitimas, kitokių aplinkybių, trukdančių nustatyti asmens tapatybę, sudarymas. Kiekvienu atveju būtina nustatyti, ar atlikdamas nurodytus veiksmus kaltininkas suvokė, kad padarė nusikalstamą veiką ir yra ieškomas arba ateityje bus ieškomas dėl padarytos veikos ir kad tam tikrus veiksmus atliko siekdamas išvengti baudžiamosios atsakomybės. Kasacinis teismas taip pat ne kartą pažymėjo ir tai, kad nusikalstamą veiką padariusio asmens pasislėpimas ne visada turi būti siejamas su tokio asmens paieškos paskelbimu. Nusikalstamą veiką padariusio asmens paieškos paskelbimas ir jos formalus vykdymas nerandant tokio asmens, dar savaime nereiškia, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo pasislėpė nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo, tačiau tam tikri nusikalstamą veiką padariusio asmens veiksmai (pavyzdžiui, kuriais trukdoma nustatyti jo buvimo vietą ar tapatybę), padaryti dar iki šio asmens paieškos paskelbimo, gali būti traktuojami kaip pasislėpimas nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad apkaltinamojo nuosprendžio senatis nutrūksta ir negali būti taikoma ir tada, kai asmuo iki senaties termino pabaigos padaro naują tyčinę nusikalstamą veiką. Kai senaties eiga nutrūksta dėl to, kad padaryta nauja nusikalstama veika – senaties eiga už pirmą nusikalstamą veiką pradedama skaičiuoti nuo tos dienos, kurią buvo padarytas naujas tyčinis nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas. Tai reiškia, kad senaties laikas, praėjęs nuo pirmosios nusikalstamos veikos padarymo momento, anuliuojamas, o apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis už kiekvieną nusikalstamą veiką pradedama skaičiuoti iš naujo nuo antros nusikalstamos veikos padarymo momento.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-36-693/2015, 2K-44-699/2015, 2K-285-222/2015, 2K-295-697/2015; 2K-380-942/2015, 2K-393-222/2015, 2K-489-303/2015, 2K-497-511/2015)

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas
Artūras Pažarskis:

„Kontrabanda – nusikaltimas, kuriuo padaroma didelės žalos ekonomikai ir verslo tvarkai, tačiau baudžiamoji atsakomybės už kontrabandą neturėtų būti taikoma neįvertinus šios veikos pavojingumo.“

KONTRABANDOS KVALIFIKAVIMO IR TURTO KONFISKAVIMO ŠIOS KATEGORIJOS BYLOSE TAIKYMO PROBLEAMOS

Kontrabanda – tai privalomų pateikti muitinei daiktų, kurių vertė viršija 250 MGL dydžio sumą, gabenimas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną nepateikiant jų muitinės kontrolei ar kitaip jos išvengiant arba kilnojamųjų kultūros vertybių ar antikvarinių daiktų gabenimas per sieną neturint leidimo (BK 199 straipsnio 1 dalis). Kontrabandos dalyku gali būti viskas, ką pagal galiojančius teisės aktus privalu pateikti muitinei, t. y. deklaruoti (bet kokios Lietuvos ir kitų šalių prekės, pinigai, vertybiniai popieriai ir kiti materialūs objektai, turintys piniginę išraišką). Pažymėtina, kad kontrabandos bylose kaltininkui be bausmės paprastai taikoma ir baudžiamojo poveikio priemonė turto konfiskavimas, konfiskuojant, be kita ko, jam priklausančią kontrabandos dalyką (BK 67, 72 straipsniai). Kontrabanda – pavojingas nusikaltimas, kuriuo padaroma didelės žalos ekonomikai ir verslo tvarkai, tačiau baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą taikymas neturėtų būti formalus. Ne kiekviena veika, formaliai atitinkanti kontrabandos požymius, pripažintina nusikaltama, o pripažinus, kad kontrabanda buvo padaryta, jos dalykas konfiskuotinas ne visais atvejais. 2015 metais Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nagrinėjo sudėtingas situacijas, kuriose reikėjo atsakyti į klausimą, ar, pažeidus tam tikrų daiktų gabenimo per Lietuvos Respublikos valstybės sieną tvarką, iš tiesų buvo padaryta kontrabanda, o jeigu taip – ar šiuos daiktus tikrai reikia konfiskuoti.

Vienoje iš kasacinio teismo nagrinėtų baudžiamųjų bylų asmuo buvo kaltinamas tuo, kad paštu išsiuntė pirkėjui į Jungtines Amerikos Valstijas antikvarinę knygą „Triodas Cvetnaja“, išleistą spaustuvinininko Andronikovo Timofejaus Nevežos Maskvoje 1591 m., nors neturėjo pagal teisės aktus reikalaujamo Kultūros vertybių apsaugos departamento prie Kultūros ministerijos leidimo išvežti antikvarinį daiktą. Pašto siuntą su antikvarine knyga sulaukė Lietuvos muitinės pareigūnai. Pirmosios instancijos teismas išteisino kaltinamąjį nenustatęs tyčios gabenti kontrabandą. Šis teismas nusprendė, kad jis nežinojo, jog šiuo atveju reikalingas leidimas gabenti antikvarinę knygą per valstybės sieną. Tačiau apeliacinės instancijos teismas panaikino išteisinamąjį nuosprendį ir nutėisė kaltinamąjį už kontrabandą, o knygą konfiskavo. Šis teismas konstatavo, kad knygos siuntėjas, daugiau nei dvidešimt penkerius metus būdamas senovinių knygų kolekcionieriumi, žinodamas, kad antikvariniai daiktai, tarp jų ir antikvarinės knygos, yra daiktai, kuriems yra daugiau nei šimtas

metų, suprato, kad knyga „Triodas Cvetnaja“ yra antikvarinė ir žinojo bei suprato, jog, norint antikvarinį daiktą išgabenti iš Lietuvos Respublikos teritorijos, reikalingas atitinkamas leidimas. Kasacinės instancijos teismas patenkino nuteistojo kasacinį skundą ir panaikino apeliacinės instancijos teismo nuosprendį bei paliko galioti pirmosios instancijos išteisinamąjį nuosprendį.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad kilnojamųjų kultūros vertybių ar antikvarinių daiktų kontrabandos baudžiamumas siejamas su leidimo juos gabenti neturėjimu. Taigi, formaliai žiūrint, baudžiamajai atsakomybei kilti nesvarbu net ir tai, kad šie daiktai deklaruojami ir pateikiami muitinės kontrolei, o jų vertė mažesnė nei 250 MGL dydis. Vis dėlto šiame kontekste būtina atsižvelgti ir į tokių daiktų teisinio statuso ypatumus bei jo paskirtį. Į valstybės apskaitą (registrą) neįtraukti antikvariniai daiktai dalyvauja civilinėje apyvartoje neribotai, tačiau Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatyme įtvirtintas reikalavimas, kad kilnojamosios kultūros vertybės ir antikvariniai daiktai, įrašyti į Vyriausybės patvirtintą sąrašą, gali būti išvežami tik turint leidimą. Pagal šį sąrašą prie tokių priskirti plataus asortimento daiktai, senesni kaip 100 metų, o kai kuriais atvejais – kaip 50 metų. Toks reguliavimas suponuoja prezumpciją, kad visi tokių daiktų turėtojai žino jų amžių ir, norėdami juos gabenti į užsienį, supranta būtinumą gauti atitinkamą leidimą. Kita vertus, ši antikvarinių daiktų teisinei apsaugai būdinga prezumpcija negali būti lemiamas veiksnys nustatant asmens nusikalstamą tyčią vykdyti kontrabandą. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją teisiniai apribojimai ir atsakomybė už teisės pažeidimus turi būti nustatomi laikantis protingumo ir proporcingumo principo. Nusikaltimai – tai tokie teisės pažeidimai, kuriais itin šiurkščiai pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės. Todėl BK 199 straipsnio 1 dalies taikymas už antikvarinių daiktų kontrabandą pagal leidimo neturėjimo požymį visada turi būti pagrįstas teismo įsitikinimu, kad šių daiktų gabentojas iš tiesų suvokė ne tik formalų būtinumą turėti leidimą, bet ir faktą, kad gabenamas daiktas turi kultūrinę vertę, dėl kurios šiam taikoma valstybės apsauga, ir kad jis veikia priešingai šios apsaugos tikslams – išsaugoti kultūros vertybes dabarties ir ateitiems kartoms. Tik tada galima daryti išvadą, kad veika yra tyčinė ir pakankamai pavojinga baudžiamajai atsakomybei taikyti. Kasacinis teismas konstatavo, kad nagrinėjamos bylos aplinkybės rodo, jog nors siuntėjas ir suprato, kad jo knygai „Triodas Cvetnaja“ gali būti daugiau kaip 100 metų, tačiau nelaikė jos turinčia didelę kultūrinę vertę, todėl, pasinaudojęs internetinių aukcionų ir elektroninės prekybos svetainės „eBay“ paslauga, pardavė ją tik už 250 JAV dolerių. Kaltinamasis, kurio nuomone, knyga išleista XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, pateikė logiškus ir specialiomis žiniomis pagrįstus argumentus, kodėl taip vertino knygą, nuosekliai ginčijo specialisto išvadą, nustačiusią knygos amžių, didelę išliekamąją kultūrinę vertę bei kainą (5213,16 Eur). Šie kaltinamojo argumentai proceso metu iš esmės nebuvo paneigti. Specialisto išvada trumpa ir lakoniška, joje neaprašyta, pagal kokius požymius nustatytos knygos išleidimo data bei vertė ir kokia metodika taikyta. Specialistas ir jį konsultavęs asmuo to taip pat neatskleidė ir nesugebėjo paneigti gynybos argumentų, specialistas iš dalies net sutiko su jais. Be to, knyga kaltinamajam priklausė nuosavybės teise, nėra jokių duomenų, kad jis ją galėtų įsigyti neteisėtai. Ši knyga į Kultūros vertybių registrą nebuvo įtraukta. Jis knygą į paštą atsinešė nesupakuotą, neslėpdamas, ją siuntė užpildęs atitinkamą muitinės deklaraciją, o pagal Lietuvos pašte galiojančią tvarką antikvarinės knygos nėra įtrauktos į draudžiamų siųsti į užsienio šalis daiktų sąrašą. Pagal Muitinės departamento generalinio direktoriaus patvirtintas taisykles tais atvejais, kai muitinės deklaracijoje nurodytos prekės, kurias iš Europos Bendrijos muitų teritorijos galima išsiųsti tik su atitinkamų valstybės institucijų leidimais, privalu tikrinti, ar šie leidimai yra pateikti. Jeigu leidimai nepateikti, AB „Lietuvos paštas“ siuntos iš siuntėjo nepriima. Toks reguliavimas daikto savininkui leidžia manyti, kad, nustačius, jog siunčiamam daiktui reikalingas leidimas, kuris nepateiktas, daiktas bus jam tiesiog gražintas. Kasacinis teismas konstatavo, kad nurodytos aplinkybės verčia abejoti, kad asmuo, siųsdamas į JAV jam nuosavybės teise priklausančią antikvarinę knygą be reikiamo leidimo, veikė kontrabandos nusikaltimui būdinga tiesiogine tyčia, t. y. suvokdamas, kad tokiam daiktui gabenti būtinas leidimas ir kad knygos išsiuntimas iš Lietuvos pažeidžia tokiems daiktams taikomą valstybės teisinę apsaugą, ir norėdamas ją pažeisti. Šios abejonės vertintinos kal-

tinamojo naudai, būtent tokiu principu vadovavosi pirmosios instancijos teismas, priimdamas išteisinamąjį nuosprendį. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismo apkaltinamasis nuosprendis priimtas neįvertinus visų aplinkybių, eliminuojančių kaltinamojo tyčią, taigi netinkamai pritaikius baudžiamąjį įstatymą, todėl naikintinas.

Kitoje baudžiamojoje byloje kasacinis teismas atmetė nuteistosios prašymą panaikinti teismų sprendimus dėl jos nuteisimo už kontrabandą ir bylą nutraukti. Kasatorė – gintaro dirbiniais prekiaujančios įmonės vadybininkė – nuteista už tai, kad grįždama iš parodų užsienyje ir vykdamą iš Tailando į Lietuvą per Lietuvos Respublikos valstybės sieną (teritorinės muitinės oro uosto postą) nepateikė muitinės kontrolei gabenamų grynųjų pinigų, gautų pardavus dirbinius, taip pat savo asmeninių pinigų. Už šį nusikaltimą buvo paskirta 9412 Eur bauda ir konfiskuoti kontrabanda gabenti pinigai (32 776 JAV dolerių, 5 235 Eur, 2 900 Australijos dolerių ir 80 Lt, iš viso 32 531,62 Eur). Gynybos versija buvo ta, kad kaltininkė neturėjo tyčios pažeisti nustatytą pinigų gabenimo per sieną tvarką ir gabenti juos kontrabanda. Pasak vadybininkės, ji manė, kad įmonei priklausančius pinigus turi deklaruoti įmonei paslaugas teikiantis deklarantas, todėl laukė šio atvykstančio į oro uostą, o į muitinės pareigūnų klausimą apie pinigus atsakė klaidingai supratusi pinigų deklaravimo tvarką. Tačiau kasacinis teismas pritarė pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų išvadai, kad nėra pagrindo pripažinti, jog vadybininkė pareigą deklaruoti gabenamus pinigus ir jų deklaravimo tvarką pažeidė dėl nežinojimo ar suklydimo. Pagal Europos Sąjungos 2005 m. reglamento dėl grynųjų pinigų, įvežamų į Bendriją ar išvežamų iš jos, taip pat Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo įstatymo nuostatas kiekvienas asmuo, išgabenantis didesnę nei 10 000 Eur sumą iš Bendrijos teritorijos arba gabenantis į šią teritoriją, privalo ją deklaruoti. Prievolė deklaruoti grynuosius pinigus taikoma juos gabenančiam fiziniam asmeniui, nepriklausomai nuo to, ar jis yra gabenamų pinigų savininkas. Nagrinėjant baudžiamąją bylą apklausti muitinės pareigūnai patvirtino, kad, jiems atliekant patikrinimą, nuteistoji turėjo galimybę informuoti apie gabenamus deklaruotinus pinigus, kad jai ne kartą buvo užduotas klausimas, ar ji turi deklaruotinių pinigų, tačiau atsakydavo neigiamai, informavo tik apie deklaruotinus gintaro dirbinius. Ir prieš atliekant muitinį tikrinimą, ir jo metu vadybininkės buvo klausama, ar ji negabena kitų deklaruotinių prekių ir pinigų, šiai atsakius neigiamai, buvo tikrinama jos rankinė, radus dalį pinigų, jos buvo klausama, ar dar turi pinigų, ji vėl atsakydavo neigiamai, ir taip tęsėsi tol, kol rankinėje buvo surasti visi gabenami pinigai. Taigi šiuo atveju deklarantas buvo grynuosius pinigus gabenusi vadybininkė, kuri turėjo pareigą ir galimybę juos deklaruoti, tačiau to nepadarė ir neinformavo pareigūnų apie tai, kad gabena daugiau kaip 10 000 Eur. Be to, nuteistoji įmoneje, užsiimančioje gintaro dirbinių pardavimu, dirbo apie penkerius–šešerius metus, nuolat vykdavo į komandiruotes, o ir oro uosto patalpose buvo pakankamai informacijos apie pareigą deklaruoti gabenamus pinigus. Tad nėra pagrindo pripažinti, kad ji nežinojo apie savo prievolę deklaruoti gabenamus pinigus.

Tačiau kasacinis teismas patenkino nuteistosios skundą dėl baudžiamojo poveikio priemonės – pinigų konfiskavimo – taikymo panaikinimo. Iki šiol teismų praktikoje buvo pripažįstama, kad kontrabanda per valstybės sieną gabenami pinigai, t. y. kontrabandos dalykas, yra konfiskuotinas turtas ir kad turi būti konfiskuojama visa gabenama pinigų suma. Tokios pozicijos laikėsi ir pirmosios bei apeliacinės instancijos teismai nagrinėjamoje byloje. Tačiau kasacinio teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija pažymėjo, kad konfiskuojant asmens turtą, radikaliai apribojama jo teisė į nuosavybės apsaugą, įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje ir Konvencijos protokolo Nr. 1 1 straipsnyje. Dėl to taikant turto konfiskavimą būtina, be kita ko, vadovautis Konvencijos protokolo Nr. 1 1 straipsnio nuostatomis ir EŽTT praktika dėl jų aiškinimo. EŽTT sprendimuose nekvestionuojama, kad turto, susijusio su nusikalstama veika, konfiskavimas yra būtina ir veiksminga kovos su nusikalstamumu priemonė. Tačiau tokia priemonė turi atitikti teisingą pusiausvyrą, t. y. turi būti išlaikytas proporcingumas tarp viešojo intereso poreikių ir asmens teisės netrukdomai naudotis savo turtu apsaugos reikalavimų, kad asmeniui nebūtų užkrauta individuali ir pernelyg didelė našta. EŽTT ne vienoje byloje nusprendė, kad per sieną gabentų teisėtos kilmės pinigų konfiskavimas iš asmenų, nubaustų už jų deklaravimo pareigos neįvykdymą, buvo

neproporcingas ir pažeidė Konvencijos protokolo Nr. 1 1 straipsnį. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai į šią EŽTT praktiką, kuri yra aktuali sprendžiant dėl konfiskavimo taikymo nagrinėjamoje byloje, neatsižvelgė. Kasacinis teismas nurodė, kad valstybė turi teisėtą interesą, taip pat ir pareigą, pagal įvairias tarptautines sutartis įgyvendinti priemones grynųjų pinigų judėjimui per sienas išaiškinti ir stebėti, nes didelės pinigų sumos gali būti naudojamos pinigų plovimui, prekybai narkotinėmis medžiagomis, terorizmo ar organizuoto nusikalstamumo finansavimui, mokesčių vengimui ar kitų sunkių finansinių nusikalstamų veikų padarymui. Bendrasis deklaravimo reikalavimas, taikytinas bet kuriam asmeniui, kertančiam valstybės sieną, užkerta kelią neišaiškintam tokių grynųjų pinigų įvežimui į šalį arba išvežimui iš jos. Konfiskavimo priemonė, taikoma už pareigos deklaruoti grynuosius pinigus muitinės pareigūnams neįvykdymą, yra bendros kontrolės sistemos, sukurtos siekiant kovoti su šiomis nusikalstamomis veikomis, dalis. Taigi, konfiskavimo priemonė atitinka bendrąjį visuomenės interesą. Tačiau nagrinėjamos bylos aplinkybėmis visų nuteistosios gabenų pinigų konfiskavimas yra neproporcingas (neadekvatus) jos padarytam teisės pažeidimui, paskirtas neatsižvelgiant į EŽTT formuojamą praktiką tokios kategorijos bylose ir nenurodant aiškių argumentų, kurie pateisintų tokių griežtų turtinio pobūdžio priemonių paskyrimą. Byloje nėra duomenų, kad kaltininkės per valstybės sieną gabenti pinigai buvo neteisėtos kilmės (gauti iš kokios nors nusikalstamos veikos ar kitaip neteisėtai). Pagal bylos duomenis dalis pinigų buvo jos asmeniniai, o kiti priklausė individualiajai įmonei – gauti už tarptautinėse parodose JAV ir Tailande parduotus įmonės gintaro gaminius, kurie pagrįsti įmonės finansinės veiklos dokumentais. Nėra ir pagrindo teigti, kad pinigai, jų nedeklaruojant, buvo gabenami turint tikslą panaudoti juos neteisėtai ar siekiant nuslėpti. Pinigų suma, kuri gali būti teisėtai gabenama per Lietuvos Respublikos sieną, nėra ribojama; gabenant pinigus nereikia mokėti jokių mokesčių, pinigus tereikia deklaruoti, jei jų suma viršija 10 000 Eur. Tai reiškia, kad valstybė dėl nuteistosios padaryto teisės pažeidimo nepatyrė ir negalėjo patirti jokios finansinės žalos. Nuteistoji anksčiau nebuvo teista, jokių jai neigiamai apibūdinančių duomenų byloje nėra. Be to, didžioji jos gabenų pinigų dalis priklausė įmonei (t. y. trečiajam asmeniui), kuri nebuvo kaltinama ar įtariama nesąžiningumu, vykdomo verslo neteisėtumu ar siekiu nuslėpti įvežtus pinigus. Konfiskuota pinigų suma neabejotinai yra reikšminga nuteistajai, nes tai buvo jos sąžiningai uždirbtos ir sutaupytos santaupos, įmonės prarasti pinigai, kurie yra vertinami kaip jos skola įmonei, kurios išieškojimo ar padengimo galimybės, atsižvelgiant į jos turtinę padėtį, akivaizdžiai ribotos. Taigi vienintelė nuteistosios padaryta neteisėta veika – per valstybės sieną gabenų pinigų deklaracijos nepateikimas muitinės pareigūnams, t. y. jų nedeklaravimas. EŽTT praktikoje akcentuojama, kad nuosavybės teisių apribojimas, atsižvelgiant į byloje nustatytas aplinkybes, turi atitikti padaryto pažeidimo, t. y. deklaravimo reikalavimo nesilaikymo, sunkumą, o ne kokio nors pažeidimo, kuris yra preziumuojamas (pvz., toks, kaip pinigų plovimas, mokesčių vengimas), tačiau realiai nebuvo nustatytas, sunkumą. Kasacinis teismas konstatavo, kad nuteistajai paskirta bausmė 9 412 Eur bauda yra pakankamai efektyvi ir baudžianti, todėl papildoma poveikio priemonė – nedeklaruotų pinigų konfiskavimas, buvo neproporcinga ir sukėlė jai pernelyg didelę finansinę naštą. Taigi baudžiamasis įstatymas (BK 72 straipsnio 2 dalis) buvo pritaikytas netinkamai, todėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ir apeliacinės instancijos teismo nutarties dalys dėl pinigų konfiskavimo panaikintos.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-60-788/2015, 2K-7-130-699/2015)

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėja
Rima Ažubalytė:

„Veiksmingas gynybos teisių dėl liudytojų apklausos užtikrinimas prisideda prie teisingo procesinio sprendimo priėmimo.“

KALTINAMOJO TEISĖS APKLAUSTI KALTINIMO LIUDYTOJUS ĮGYVENDINIMO ASPEKTAI

BPK 44 straipsnyje, Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinta kaltinamojo teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Vienas svarbių jos elementų – kaltinamojo teisė pačiam apklausti kaltinimo liudytojus arba prašyti, kad jie būtų apklausti (BPK 44 straipsnio 7 dalis, Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punktas). Šios teisės įgyvendinimas reglamentuojamas kitose BPK nuostatose dėl įrodymų (be kita ko, asmenų parodymų) rinkimo ir tyrimo taisyklių. Aiškinant šios teisės turinį, reikšminga ir EŽTT jurisprudencija, pagal kurią prieš nuteisiant kaltinamąjį visi jį kaltinantys įrodymai paprastai turi būti jam dalyvaujant pateikti viešame teismo posėdyje, siekiant užtikrinti rungtynišką bylos svarstymą. Galimos gynybos teisių nepažeidžiančios šio principo išimtys, o gynybos teisės paprastai reikalauja, kad kaltinamajam būtų suteikta pakankama ir tinkama galimybė ginčyti prieš jį liudijančio liudytojo parodymus bei pateikti liudytojui klausimų arba tuo metu, kai jis duoda parodymus, arba vėlesnėje proceso stadijoje. Tačiau pagal dabartinę EŽTT praktiką situacija, kai apkaltinamasis nuosprendis yra pagrįstas vien tik arba lemiamas apimtimi parodymais asmens, kurio kaltinamasis negalėjo apklausti ir neturėjo galimybės, kad jis būtų apklaustas, savaime netraktuojama kaip Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto pažeidimas. Vis dėlto tokių parodymų panaudojimas turi būti tik paskutinė priemonė ir yra galimas su sąlyga, jei liudytojas nedalyvavo teismo procese dėl svarbios priežasties ir jeigu egzistuoja pakankamos procesinės galimybės tinkamai ir teisingai įvertinti jo parodymų patikimumą. Kaip lemiamas traktuojamas tokios reikšmės ar svarbos įrodymas, kuris gali nulemti bylos baigtį. Tuo atveju, kai liudytojo parodymus patvirtina kiti įrodymai, vertinimas, ar tokie parodymai yra lemiami, priklauso nuo juos patvirtinančių įrodymų įrodomosios reikšmės. Apkaltinamąjį nuosprendį leidžiama grįsti nedalyvaujančio liudytojo parodymais tik tuo atveju, kai šie parodymai, atsižvelgiant į jų svarbą byloje, yra pakankamai patikimi.

Svarbu pabrėžti, kad vienas klausimų pateikimo liudytojui tikslų yra patikrinti jo parodymus, siekiant atskleisti bet koki jų nenuoseklumą. Taigi veiksmingas gynybos teisių dėl liudytojų apklausos užtikrinimas prisideda prie viso proceso teisingumo, o pažeidus šias teises, gali kilti ir neteisingo procesinio sprendimo priėmimo pavojus. Pastaraisiais metais kasacinėje praktikoje vis

dažniau nagrinėjamos sudėtingos situacijos, kai gynybos teisės dėl svarbių liudytojų ar nukentėjusiųjų apklauskos buvo apribotos dėl įvairių priežasčių. Praktika rodo, kad neretai pašalinti tokį apribojimą suteikiant gynybai galimybę pateikti atitinkamam asmeniui klausimų yra neįmanoma. Tad kyla klausimas, ar jo parodymų panaudojimas vis dėlto gali būti suderinamas su proceso teisingumo reikalavimais.

Vienoje iš kasacinio teismo nagrinėtų baudžiamųjų bylų įgyvendinti gynybos teisę apklausti kaltinimo liudytoją sutrukdė objektyvi priežastis – liudytojo mirtis. Šioje byloje gydytoja V. R. buvo kaltinama tarpininko kyšininkavimu dėl to, kad tiesiogiai pasiūlė ir perdavė neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos specialistei G. G. kyši už tai, kad ji kaltininkės pageidaujama linkme paveiktų valstybės tarnautojus, vertinančius darbingumo lygį ir nustatančius jo terminą dviem nenustatytiems V. R. pacientams. Kaltinimas buvo grindžiamas, be kita ko, įtariamios G. G. parodymais, tačiau ji ikiteisminio tyrimo metu mirė, gynybai taip ir neturėjus galimybės jos apklausti. Pirmosios instancijos teismas išteisino V. R., nes nusprendė, kad išnaudojus visas įrodinėjimo priemones bei galimybes, kaltinimas neįrodytas, o G. G. parodymų panaudoti negalima, nes tai suvaržytų V. R. teises. Apeliacinės instancijos teismas šį nuosprendį panaikino ir priėmė apkaltinamąjį nuosprendį. Šis teismas nusprendė, kad remtis G. G. parodymais galima, nes jie gauti teisėtai (BPK nedraudžia įtariamojo apklausą vykdyti nedalyvaujant kitiems įtariamiesiems ir jų gynėjams). Be to, apeliacinės instancijos teismo nuomone, šie parodymai nėra vienintelis ir reikšmingas įrodymas teisingo nuosprendžio priėmimui, nes juos ir kartu V. R. kaltę patvirtina byloje ištirtų ir įvertintų įrodymų visuma. Kasacinis teismas, išnagrinėjęs bylą pagal nuteistosios ir jos gynėjo skundą, konstatavo, kad tokia apeliacinės instancijos teismo išvada dėl G. G. parodymų įrodomosios reikšmės nepagrįsta bylos duomenimis. Apkaltinamojo nuosprendžio išvados iš esmės pagrįstos G. G. parodymais, nes būtent juose pateikiama informacija apie V. R. inkriminuotą nusikalstamą veiką. Kitų liudytojų parodymai apie tariamus kitus atvejus, kai V. R. galėjo paimti pinigus iš pacientų ar perduoti kitiems kolegoms, tiesiogiai nesusiję su šioje baudžiamąjoje byloje nagrinėjama veika. Taigi G. G. parodymai šioje byloje vertintini kaip tokios svarbos įrodymas, kuris galėjo nulemti bylos baigtį, o apeliacinės instancijos teismas pagrindė jais apkaltinamąjį nuosprendį netikrindamas, ar byloje yra pakankamai procesinių garantijų, kurios užtikrintų dėl liudytojo mirties pasunkintą gynybos teisių įgyvendinimą. Šioje byloje konstatuotos ir kitos baudžiamąjo proceso įstatymo taikymo klaidos pagrindžiant apkaltinamąjį nuosprendį liudytojų parodymais (vienos liudytojos parodymai, duoti ikiteisminio tyrimo pareigūnui, traktuoti kaip įrodymas; neskirta dėmesio liudytojų, kurie šioje byloje buvo įtariamieji, o vėliau jų statusas kito, parodymų patikimumo vertinimui). Kasacinis teismas nusprendė, kad toks apeliacinės instancijos teismo byloje surinktų duomenų tyrimas ir vertinimas, pagrindžiant V. R. kaltumą padarius jai inkriminuotą nusikalstamą veiką, neatitinka baudžiamąjo proceso įstatymo reikalavimų. Todėl šio teismo nuosprendis panaikintas ir byla perduota iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Analogiškas sprendimas priimtas ir kitoje baudžiamąjoje byloje, kurioje nuteisiant buvusį uždarosios akcinės bendrovės direktorių R. P. už aplaidų apskaitos tvarkymą įstatymų nustatyta laiką nesaugojus buhalterinės apskaitos dokumentų, buvo panaudoti liudytojo A. V. parodymai, gauti kitoje baudžiamąjoje byloje. Nagrinėjamos baudžiamosios bylos proceso metu A. V. apklaustas nebuvo. Ikiteisminio tyrimo metu jo buvimo vieta buvo nežinoma, paskelbta paieška. Todėl prie ikiteisminio tyrimo medžiagos pridėtas kaltinamasis aktas, o vėliau ir nuosprendis iš kitos baudžiamosios bylos, kuriuose užfiksuoti jo parodymai, susiję su R. P. inkriminuota nusikalstama veika. Pirmosios instancijos teismas, nusprendęs apklausti A. V., kreipėsi į policiją, kuri pranešė, kad jo gyvenamoji vieta jau nustatyta. Informavęs apie tai proceso dalyvius, teismas nesvarstė, ar kviešti A. V. į teismo posėdį, nesiuntė šaukimų nustatytais jo adresais ir nesiėmė papildomų paieškos priemonių atsižvelgiant į šių adresų pobūdį (Vilniaus miesto savivaldybei priklausantis butas, kuriame gyvenamąją vietą deklaravo keli tūkstančiai žmonių, ir nakvynės namai). Pirmosios instancijos teismas nuteisė R. P. už aplaidų apskaitos tvarkymą, tačiau A. V. parodymais iš kitos bylos nesirėmė. Apeliaciniame skunde nuteistasis tvirtino, kad visus įmonės dokumentus išsaugojo ir perdavė

naujamam bendrovės savininkui A. V., kuris ikiteisminio tyrimo kitoje baudžiamojoje byloje metu tai patvirtino. Apeliacinės instancijos teismas šiuos argumentus atmetė, nurodydamas, kad A. V. parodymai kaip tik patvirtina, jog jis bendrovės buhalterinės apskaitos dokumentų negavo. Kasacinis teismas konstatavo, kad taip apeliacinės instancijos teismas nuteistojo kaltei pagrįsti panaudojo A. V. parodymus, kurie nebuvo patikrinti nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teisme. Pirmosios instancijos teismas A. V. parodymus laikė svarbiais, tačiau nesiėmė pakankamų priemonių jam apklausti teisiame posėdyje, taigi išsamiai ir nešališkai neištyrė visų bylai reikšmingų aplinkybių. Šios klaidos apeliacinės instancijos teismas ne tik kad neištaisė, bet padarė ir naujų esminių BPK pažeidimų: neatlikęs įrodymų tyrimo ir neištyręs pirmosios instancijos teismo netirtų aplinkybių, savo nuosprendyje paneigdamas vieną svarbiausių nuteistojo apeliacinio skundo argumentų, rėmėsi neleistinu, teismo bylos nagrinėjimo metu nepatikrintu įrodymu. Apeliacinės instancijos teismas niekaip nemotyavo tokio A. V. parodymų panaudojimo ir nenurodė, kodėl jo neįmanoma apklausti teismo posėdyje. Šie esminiai BPK reikalavimų pažeidimai ir sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą bei priimti teisingą sprendimą ir suvaržė įstatymų garantuotą kaltinamojo teisę pateikti klausimus kaltinimo liudytojui.

Dar vienoje kasacinio teismo nagrinėtoje baudžiamojoje byloje teismas nusprendė, kad, panaudojus kitoje baudžiamojoje byloje duotus nerandamo asmens kaltinančius parodymus, kaltinamojo teisės nebuvo pažeistos. T. A. nuteistas už Vokietijoje kartu su D. A. ir G. A. padarytą plėšimą, nuo kurio nukentėjo kitas lietuvis J. N. Kaltininkai naktį įsibrovė į jo viešbučio kambarį, smogė kelis smūgius veržliarakčiu, grasindami vėl panaudoti fizinį smurtą, pagrobė automobilį, pinigus ir asmeninius daiktus. Teismai nuteisdami T. A. vadovavosi, be kita ko, J. N. parodymais, duotais Vokietijos teisme nagrinėjant D. A. ir G. A. baudžiamąją bylą dėl to paties nusikaltimo. Paties J. N. Lietuvoje vykusio baudžiamojo proceso metu apklausti nepavyko, nes, pagal turimus policijos duomenis, jis gyvena Vokietijoje nenustatytu adresu, į Lietuvą negrįžta, dalyvauti šiame baudžiamajame procese nepageidauja (vengia). Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai bendradarbiavo su Vokietijos institucijomis, tačiau ir šioms neturint informacijos apie J. N. buvimo vietą nepavyko nei įteikti jam šaukimo atvykti į teismo posėdį Lietuvoje, nei apklausti jo Vokietijos teisme. Kasacinis teismas konstatavo, kad, esant tokiai situacijai, tolesnės J. N. gyvenamosios vietos nustatymo priemonės nėra perspektyvios, juolab turint omenyje įmanomai trumpiausio proceso reikalavimą. Šiame kontekste jis negalėtų būti ir atvesdinamas į teismą, nes tokia priemonė taikoma tik be svarbios priežasties šaukiamam asmeniui neatvykus į teismą, o J. N. tinkamai pakviesti į teismą nepavyko; be to, Lietuvos institucijos neturi galimybės užtikrinti užsienio valstybėje esančio asmens atvesdinimo. Taigi Lietuvos valstybės institucijos įvykdė pareigą imtis pakankamų priemonių surasti ir apklausti J. N. Išnaudojus visas procesines galimybes šiuo aspektu, vienintelis būdas garantuoti tinkamą teisingumo vykdymą buvo panaudoti jo parodymus, duotus Vokietijos baudžiamajame procese. Kasacinis teismas pripažino, kad šie parodymai yra svarbus T. A. kaltinantis įrodymas, ir tai, kad negalėjo užduoti jam klausimų, sukėlė gynybai sunkumų. Tačiau teisėjų kolegija, atidžiai įvertinusi baudžiamojo proceso teisingumą, sprendė, kad gynybos teisės vis dėlto nebuvo pažeistos iš esmės, nes pakako procesinių priemonių J. N. parodymų patikimumui patikrinti. Šie parodymai viso Vokietijoje vykusio baudžiamojo proceso metu išliko nuoseklūs ir buvo pakartoti baudžiamąją bylą nagrinėjusiam Vokietijos teisme. Pagal Vokietijos teisę nukentėjusysis privalėjo duoti teisingus parodymus ir buvo įspėtas dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingų parodymų davimą. Vokietijos Federacinė Respublika yra Europos Sąjungos narė ir Konvencijos dalyvė, taigi šioje valstybėje baudžiamasis procesas vyksta pagal Konvencijos 6 straipsnio reikalavimus. Baudžiamojo proceso, kuriame duoti J. N. parodymai, teisingumas nėra nugincytas. J. N. tapatybė yra žinoma gynybai, taigi ši turėjo galimybę ginčyti jo paties ir jo parodymų patikimumą bei pateikti savąją įvykių versiją, tačiau teismai gynybos argumentus atmetė ir pagrįstai pripažino J. N. parodymus patikimais. Juos patvirtino kiti išnagrinėti įrodymai (rašytiniai įrodymai ir asmenų parodymai), kuriuos gynyba taip pat galėjo ginčyti.

Dar viena procesinė situacija, kurioje kaltinamojo teisės apklausti kaltinimo liudytojus įgyvendinimas neretai tampa problemiškas, yra susijusi su atvejais, kai dėl bylos ir (ar) liudytojo (nukentėjusiojo) asmenybės ypatumų jam reikia ypatingos apsaugos nuo neigiamo baudžiamojo proceso poveikio. Tokia apsauga gali lemti apklausų skaičiaus ir (ar) kitokius susijusius apribojimus, o jos poreikis paprastai kyla bylose dėl lytinio pobūdžio veikų, lytinio ar smurtinio pobūdžio veikų, nuo kurių nukentėjo nepilnametis, o ypač mažametis, ir kitais atvejais, kai apklausa gali sukelti liudytojui (nukentėjusiajam) psichinę traumą ar kitokių sunkių pasekmių. Lietuvos teismų ir EŽTT praktikoje pripažįstama, kad tokiose bylose ne tik gali, bet ir turi būti imamasi tam tikrų priemonių siekiant apsaugoti nukentėjusį su sąlyga, kad tokios priemonės gali būti suderintos su tinkamu ir veiksmingu gynybos teisių įgyvendinimu. Nukentėjusiojo ar liudytojo teisių apsauga net itin jautriose situacijose negali paneigti gynybos teisių, taigi turi būti siekiama teisingos šių vertybių pusiausvyros, kurios nustatymas tampa vis aktualesnis stiprinant pažeidžiamų nukentėjusiųjų ir liudytojų apsaugą baudžiamajame procese. Nors 2015 m. kasacinėje praktikoje kaltinamojo teisės apklausti kaltinimo liudytojus pažeidimų šiame kontekste nenustatyta, nagrinėtos bylos rodo, kad įmanomai veiksmingesnio jos užtikrinimo klausimas yra aktualus. Ypač situacijose, kai kaltinantys nukentėjusiojo parodymai gaunami pačioje ikiteisminio tyrimo pradžioje, kai potencialus kaltininkas dar neturi įtariamojo procesinio statuso, taigi ir atitinkamų procesinių teisių, o vėliau atlikti pakartotinę apklausą nebėra galimybės dėl medicininių (psichologinių ir pan.) priežasčių. Situacija, kai dėl apklausos teisme nukentėjusiajam gali būti psichinė trauma ar kitokių sunkių pasekmių, kurių buvimas arba reali grėsmė paprastai patvirtinama medicininio pobūdžio duomenimis, gali būti pripažįstama svarbia nukentėjusiojo (liudytojo) nedalyvavimo teisme priežastimi (BPK 283 straipsnio 3 dalis). Tačiau naujausioje kasacinėje praktikoje ne kartą pabrėžta, kad siekiant įgyvendinti BPK numatytus tokių nukentėjusiųjų apklausos reikalavimus (būtent dėl jų apsaugos nuo pernelyg didelio žalingo baudžiamojo proceso poveikio) ir išvengti galimo teisės į gynybą pažeidimo, svarbu kaltinamajam (jo gynėjui) suteikti galimybę užduoti klausimus nukentėjusiajam (liudytojui) dar ikiteisminio tyrimo metu

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-23-976/2015, 2K-36-693/2015, 2K-276-976/2015, 2K-494-677/2015, 2K-539-976/2015)

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėja
Audronė Kartanienė:

„Klientų identifikavimas vykdant pinigines operacijas yra organizacijos vidaus kontrolės esminis elementas, reikalingas tam, kad būtų užkirstas kelias pinigų plovimui bei teroristų finansavimui.“

PINIGŲ PLOVIMO IR TERORISTŲ FINANSAVIMO PREVENCIJOS PRIEMONIŲ ĮGYVENDINIMO TVARKOS PAŽEIDIMAS

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje atnaujintose administracinių teisės pažeidimų bylose 2015 metais pasisakyta svarbiais pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonių tvarkos pažeidimų inkriminavimo aspektais. Pažymėtina, kad kliento ir naudos gavėjo tapatybės nustatymas, pranešimas apie įtartinas ar neįprastas pinigines operacijas ir sandorius, kaip ir kitos Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme numatytos priemonės, yra svarbios įgyvendinant minėtų nusikalstamų veikų prevenciją finansų sistemoje. Šiame įstatyme nustatytų priemonių reikalavimų nevykdymas, įvertinus aplinkybių visumą, paprastai yra laikomas ATPK 172¹⁴ straipsnyje nurodytu administraciniu teisės pažeidimu. Vienas iš aktualesnių klausimų, dėl kurių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė šios kategorijos bylose, buvo susijęs su priemonių, taikomų finansų įstaigos ir kitų subjektų nustatant kliento tapatybę, tinkamumu (ir pakankamumu).

Pavyzdžiui, vienoje iš aktualių 2015 metais atnaujintų administracinių teisės pažeidimų bylų buvo nustatyta, kad UAB „A“, be kita ko, teikė skolinimo paslaugas klientui tiesiogiai nedalyvaujant, t. y. internetu teikiant paraišką kreditui gauti. Klientai, norėdami gauti paskolą, privalėjo užpildyti internetinę UAB „A“ registracijos formą ir iš savo asmeninės sąskaitos, esančios kredito įstaigoje, atlikti 1 cento mokėjimo nurodymą į UAB „A“ sąskaitą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje akcentavo, kad klientų identifikavimas yra organizacijos vidaus kontrolės esminis elementas, būtinas tam, kad apsaugotų finansų įstaigas visų pirmą nuo tokios rizikos kaip piktnaudžiavimas ir apgavystės, operacinės rizikos, verslo reputacijos bei pasitikėjimo praradimo ir iš dalies strategijos rizikos, taip pat jis reikalingas tam, kad būtų vykdomi teisės aktuose nustatyti reikalavimai ir užkirstas kelias pinigų plovimui bei teroristų finansavimui. Reiktų paminėti ir tai, kad, atsižvelgiant į piniginių operacijų, sandorių, sudaromų su finansų įstaigomis ar kitais subjektais, įvairovę, teisės aktai numato atitinkamas priemones, kurių privaloma imtis nustatant kliento ir naudos gavėjo tapatybę. Byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į bendrąjį reikalavimą, kad, identifikuojant klientą ir naudos gavėją, finansų įstaigos ir kiti subjektai privalo tikrinti jo

tapatybę remdamiesi dokumentais, duomenimis ar informacija, gauta iš patikimo ir nepriklausomo šaltinio, taip pat ir į sustiprintas kliento tapatybės nustatymo procedūras. Ši procedūra yra susijusi su vienos ar kelių papildomų priemonių taikymu, pavyzdžiui, tais atvejais, kai sandoriai ar dalykiniai santykiai atliekami per atstovą ar klientas fiziškai nedalyvauja nustatant jo tapatybę. Kliento tapatybei nustatyti tada gali būti panaudoti papildomi duomenys, dokumentai ar informacija, imtasi papildomų priemonių, kuriomis būtų siekiama patikrinti pateiktus dokumentus ir pan.

Pasisakydamas dėl sustiprintos kliento identifikavimo procedūros, šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas akcentavo, kad pagal teisės aktus nuotoliniu būdu nustatant kliento tapatybę, be kita ko, gali būti pasinaudota šių duomenų turėtojos – trečiosios šalies, kuri yra atlikusi kliento tapatybės nustatymo procedūrą, turimais duomenimis. Trečioji šalis, laikydama teisės aktų nustatytą reikalavimų, finansų įstaigoms turėtų pateikti dokumentų, susijusių su kliento ar naudos gavėjo tapatybės nustatymu, kopijas bei kitus dokumentus, susijusius su klientu ar naudos gavėju. Atsižvelgiant į tai, nagrinėtoje byloje prieita prie išvados, kad UAB „A“, teikdama greituosius kreditus asmenims, kurie fiziškai tame nedalyvavo, turėjo taikyti sustiprintam kliento tapatybės nustatymui keliamus reikalavimus. Nors tokiais atvejais iš tiesų gauti šio asmens dokumento originalą ir pasidaryti kopiją nėra galimybės, tačiau, kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, ši situacija teisės aktuose yra aptarta finansų įstaigai ar kitam subjektui suteikiant teisę iš trečiosios šalies reikalauti dokumentų, susijusių su naudos gavėju. Nustatytas teisinis reguliavimas kasaciniam teismui leido prieiti prie išvados, kad 1 cento pervedimo iš kliento banko sąskaitos gavimas yra papildoma saugumo priemonė, tačiau ji nepaneigia bendrojo reikalavimo turėti asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų kopijas, kai sandoris sudaromas nuotoliniu būdu. Taigi UAB „A“ taikytas kliento identifikavimo būdas byloje pripažintas pažeidžiančiu kliento ir naudos gavėjo tapatybės nustatymo priemonių įgyvendinimo tvarką, taip pat konstatuota, kad greitieji kreditai teikti tinkamai nenustačius kliento tapatybės.

Dalykinių santykių tarp kliento ir finansų įstaigos turinio tinkamas aiškinimas yra ne mažiau aktuali problema, kurią Lietuvos Aukščiausiajam Teismui teko spręsti minėtoje byloje, o konkrečiau – aiškinantis, ar paskolos forma klientui suteiktas vartojimo kreditas yra susijęs su profesine ar komercine veikla. Kaip nurodė kasacinis teismas, greitųjų kreditų bendrovės yra paprastos uždarosios akcinės bendrovės, kurios gali vykdyti bet kokią veiklą, numatytą steigimo dokumentuose, be to, jų veikla nepatenka ir į Lietuvos banko priežiūros sritį. Jeigu bankų ir kredito unijų veikla yra licencijuojama, tai greitųjų kreditų išdavimo tvarkai taikomos bendrosios Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) nuostatos. Vadovaudamasis jomis, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad CK ne tik pateikiama vartojimo kredito sutarties samprata, bet ir nurodoma, kad kredito davėjas yra asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka ir atvejais dėl savo komercinės veiklos teikia arba įsipareigoja teikti vartojimo kreditus. Taigi šios nuostatos, be kita ko, pabrėžia ir kredito davėjų komercinės veiklos specifiką ir turi įtakos nustatant dalykinius santykius kaip jie suprantami Pinigų plovimo prevencijos įstatyme. Pagal jį, dalykiniai santykiai – tai verslo, profesiniai arba komerciniai kliento ir finansų įstaigų ar kitų subjektų santykiai, susiję su profesine veikla, kuriuos ryšių užmezgimo momentu buvo numatyta tęsti tam tikrą laikotarpį. Tuo tarpu klientu laikomas asmuo, atliekantis pinigines operacijas arba sudarantis sandorius su finansų įstaiga ar kitu subjektu. Kaip byloje nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, paskolos sutarties tarp klientų ir UAB „A“ sudarymas jau suponavo dalykinių santykių pradžią, nustatant šalims atitinkamas teises ir pareigas sutarties galiojimo laikotarpiu. Taigi, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, kasacinis teismas šioje dalyje konstatavo tinkamą ATPK 172¹⁴ straipsnio 1 dalies taikymą.

Tokios jurisprudencijos tęstinumą liudija ir kitos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, kuriose spręsta dėl smulkiojo vartojimo kredito teikimo srityje naudojamų nuotolinių kliento tapatybės nustatymo būdų, tokių kaip, pavyzdžiui, banko mokėjimo nurodymo panaudojimo (elektroninės bankininkystės metodo), tinkamumo. Kasacinis teismas dar kartą pabrėžęs būtinumą tokiais atvejais taikyti sustiprintą klientų tapatybės nustatymo procedūrą, pažymėjo ir tai, kad duomenų apie klientą tikrinimas „Sodros“, „Gyventojų registro“ ir „Creditinfo“ informacinėse bazėse,

1 cento pervedimo iš kliento banko sąskaitos gavimas yra tik papildoma saugumo priemonė, nepa-
neigianti bendrojo reikalavimo turėti asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų kopijas, kai suda-
romas sandoris nuotoliniu būdu. Be to, tai, kad Lietuvos teisės aktuose, skirtuose reglamentuoti pi-
nigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo prevencijos priemonės, kai kurie reikalavimai yra griež-
tesni už numatytus Europos Sąjungos teisės aktuose, dar neleidžia teigti, kad tarp Lietuvos ir šių
teisės aktų yra prieštaravimų, nes teisę įtvirtinti griežtesnį reglamentavimą nacionalinėje teisėje Eu-
ropos Sąjunga palieka pačioms valstybėms narėms.

Ši su pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonių tvarkos pažeidimų išaiš-
kinimais susijusi kasacinio teismo praktika aktuali finansų įstaigoms ir kitiems subjektams užmez-
gant verslo, profesinius arba komercinius santykius su klientais, o ypač taikant sustiprinto kliento
tapatybės nustatymo priemones. Kai sandoriai sudaromi nuotoliniu būdu ir klientas fiziškai nedaly-
vauja nustatant jo tapatybę, aktualu, kad šio asmens identifikavimui nėra pakankamas elektroninės
bankininkystės metodas – banko mokėjimo nurodymas gali būti laikomas ne pagrindine, o tik
viena iš papildomų saugumo priemonių.

*(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys atnau-
jintose administracinių teisės pažeidimų bylose Nr. 2AT-6-942/2015, 2AT-23-303/2015, 2AT-44-
2014)*

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas
Viktoras Aidukas:

„Asmeniui, patrauktam administracinėn atsakomybėn, turi būti garantuojamos iš esmės tos pačios teisės, kuriomis baudžiamajame procese gali naudotis įtariamasis ir kaltinamasis.“

ADMINISTRACINĖN ATSAKOMYBĖN TRAUKIAMAS ASMUO IR JO TEISIŲ APSAUGA

ATPK 272 straipsnyje apibrėžtos pagrindinės administracinėn atsakomybėn traukiamo asmens teisės, tokios kaip teisė dalyvauti bylos nagrinėjime, kalbėti gimtąja kalba arba ta kalba, kurią asmuo moka, ir naudotis vertėjo paslaugomis, jeigu asmuo nemoka lietuvių kalbos, taip pat teisė naudotis teisine advokato ar kito įgalioto atstovo pagalba, susipažinti su bylos medžiaga, duoti paaiškinimus, pateikti įrodymus, pareikšti prašymus bei apskųsti nutarimą byloje. Minėtų teisių paskirtis – užtikrinti administracinėn atsakomybėn patraukto asmens veiksmingą dalyvavimą administracinio teisės pažeidimo byloje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje 2015 metais ne kartą nagrinėtos situacijos, susijusios su galimais administracinėn atsakomybėn patrauktų asmenų teisių pažeidimais. Sprendžiant minėtus klausimus buvo aktuali ir EŽTT praktika. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas turi būti laikomasi pagrindinių principų, kurių laikomasi ir baudžiamajame procese, o asmeniui, patrauktam administracinėn atsakomybėn, turi būti garantuojamos iš esmės tos pačios teisės, kuriomis baudžiamajame procese gali naudotis įtariamasis ir kaltinamasis. Tokia nuostata atitinka ir EŽTT praktiką, pagal kurią administracinių teisės pažeidimų procesas paprastai pripažįstamas baudžiamuoju Konvencijos prasme (*Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą*, no. 72596/01, judgment of 4 November 2008).

2015 metais Lietuvos Aukščiausiajame Teisme buvo nagrinėjamos kelios atnaujintos administracinio teisės pažeidimo bylos, kuriose pareiškėjai siekė įrodyti administracinėn atsakomybėn patrauktų asmenų teisės dalyvauti bylos nagrinėjime pažeidimą. Kasacinis teismas išaiškino, kad dalyvavimas bylos nagrinėjime asmeniui, traukiamam administracinėn atsakomybės, nėra privalomas. Tai jo teisė. Tačiau asmuo turi būti tinkamai informuotas apie bylos nagrinėjimą, kad galėtų šia teise pasinaudoti. ATPK 272 straipsnio 2 dalyje nurodytais atvejais administracinėn atsakomybėn traukiamo asmens dalyvavimas bylos nagrinėjime yra privalomas, tačiau netgi tokiais atvejais įstatymų leidėjas numato išimtį: jeigu pagal policijos ar teisėjo šaukimą administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo vengia atvykti ar būti policijos atvedinamas, administracinio teisės pažeidimo byla nagrinėjama jam nedalyvaujant. ATPK 272 straipsnyje numatytų teisių suteikimas

asmeniui įgalina jį būti aktyviu proceso dalyviu. Tačiau administracinė atsakomybėn traukiamas asmuo privalo savo teisėmis naudotis sąžiningai, turi būti aktyvus ir domėtis bylos proceso eiga.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad teismai, išnagrinėję bylas nedalyvaujant administracinė atsakomybėn patrauktiems asmenims, esminių proceso teisės pažeidimų, galėjusių turėti įtakos neteisėto galutinio procesinio sprendimo priėmimui, nepadarė. Vienu atveju iš bylos medžiagos nustatyta, kad administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo žinojo apie panaikintą pirmosios instancijos teismo nutarimą ir tai, kad administracinės teisės pažeidimo byla gražinta nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui, tačiau jis nesidomėjo tolesne bylos eiga (bylos nagrinėjimo teisme laiku) ir išvyko į užsienį, nesiėmęs priemonių, kurios leistų jam asmeniškai arba jo atstovui dalyvauti procese. Kitu atveju kasacinis teismas padarė išvadą, kad administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo buvo tinkamai informuotas apie bylos nagrinėjimo laiką ir vietą, įteikus teismo šaukimą jo vadovaujamos įmonės vadybininkui, kuris nors ir nebuvo atsakingas už korespondencijos priėmimą, tačiau turėjo 50 proc. šios įmonės akcijų, buvo įgaliotas atstovauti įmonei atliekant operatyvinį patikrinimą, o įteikiant dokumentus pareigūnams nurodydavo, kur yra išvykęs ir kada tikėtinai grįš administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo.

Svarbus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas, pateiktas vertinant situaciją, kurioje dvi skirtingos valstybės valdžios institucijos (savivaldybės administracija ir ministerijos sistemos įstaiga) nesutarė dėl to, ar yra teisėtas ir pakankamas pagrindas patraukti asmenį administracinė atsakomybėn. Kasacinis teismas nurodė, kad tuo atveju, kai skirtingos valdžios institucijos, jų pareigūnai, vertindami traukiamo administracinė atsakomybėn asmens atliktų veiksmų (veiklos) teisėtumą ir sprenddami jo kaltumo klausimą laikosi iš esmės prieštaraujančių viena kitai pozicijų, yra pagrindas vadovautis taisykle, kad tokios valdžios institucijų ar jų pareigūnų abejonės aiškinamos traukiamo administracinė atsakomybėn asmens naudai (*in dubio pro reo*). Kartu pažymėta, kad EŽTT savo praktikoje dėl įvairių Konvencijos nuostatų aiškinimo ir taikymo laikosi nuoseklios pozicijos, kad bet kokios valstybės institucijos padarytos klaidos riziką turi prisiimti pati valstybė ir kad tokios klaidos neturi būti taisomos susijusio asmens sąskaita.

Pasisakydamas dėl administracinė atsakomybėn traukiamo asmens teisės kalbėti gimtąja kalba arba ta kalba, kurią jis moka, ir naudotis vertėjo paslaugomis, jeigu nemoka lietuvių kalbos, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies e punkte kaltinamam nusikaltimo padarymu asmeniui, kuris nemoka teismo procese vartojamos kalbos, garantuojama teisė nemokamai naudotis vertėjo pagalba apima visus dokumentus ar pasisakymus baudžiamajame procese, kuriuos kaltinamam nusikaltimo padarymu asmeniui būtina suprasti arba perteikti proceso kalba siekiant pasinaudoti teise į teisingą bylos nagrinėjimą, tačiau EŽTT praktikoje taip pat laikomasi pozicijos, kad pagal Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies e punktą nereikalaujama rašytinio visų įrodymų ir kitų proceso dokumentų vertimo. Teikiama vertėjo pagalba turi būti tokia, kad suteiktų kaltinamam nusikaltimo padarymu asmeniui galimybę susipažinti su jam iškelta byla ir gintis, pateikiant teismui savąją įvykių versiją. Siekiant užtikrinti, kad Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies e punkte garantuojama teisė būtų reali ir veiksminga, kompetentingų institucijų pareiga neapsiriboja vertėjo paskyrimu; tuo atveju, jeigu joms pranešta apie tam tikras aplinkybes, ši pareiga gali apimti tam tikros apimties kontrolę, ar vertimas yra tinkamas (pavyzdžiui, *Kamasinski prieš Austriją*, no. 9783/82, judgment of 19 December 1989). EŽTT sprendimuose baudžiamojo proceso kontekste, be kita ko, yra konstatuota, kad vertėjo pagalba turi būti teikiama ir ikiteisminio tyrimo metu, o tuo atveju, kai asmuo, nepakankamai mokantis proceso kalbą, nedalyvaujant vertėjui duoda save kaltinančius parodymus arba pasirašo kaltinančius dokumentus, kurie panaudojami jį nuteisiant, nustatomas Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies e punkto, taikomo kartu su šio straipsnio 1 dalimi, pažeidimas (pavyzdžiui, *Şaman prieš Turkiją*, no. 35292/05, judgment of 5 April 2011; *Baytar prieš Turkiją*, no. 45440/04, judgment of 14 October 2014).

Kita kategorija bylų, kuriose aptariamu laikotarpiu pateikta naujų aktualių išaiškinimų, yra bylos, susijusios su administracinė atsakomybėn traukiamo asmens teisėmis dalyvaujant įrodymų tyrime. Kasacinis teismas išaiškino, kad rungimosi principas reikalauja, jog kaltinimo ir gynybos

šalys bylų nagrinėjimo teisme metu turėtų lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais, ypač lančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui (BPK 7 straipsnis). EŽTT jurisprudencijoje nurodoma, kad šalių procesinio lygiateisiškumo principas, kaip vienas iš platesnės teisingo bylos nagrinėjimo koncepcijos elementų, reikalauja, jog kiekviena šalis turėtų tinkamą galimybę pristatyti bylą tokiomis sąlygomis, kad jos padėtis nebūtų kur kas nepalankesnė nei priešingos šalies (*Pocius prieš Lietuvą*, no. 35601/04, judgment of 6 July 2010; *Užukauskas prieš Lietuvą*, no. 16965/04, judgment of 6 July 2010). Iš esmės tai reiškia, kad šalys turi turėti galimybę žinoti ir pasisakyti dėl visų įrodymų byloje ir pateiktų pastabų, siekiamos daryti įtaką teismo sprendimui. Kartu kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad, sprendžiant asmens administracinės atsakomybės klausimą, būtina vadovautis ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu nekaltumo prezumpcijos principu ir iš jo išplaukiančiu *in dubio pro reo* principu, pagal kurį visos abejonės bei neaiškumai, kurie negali būti pašalinti, aiškintini traukiamo administracinės atsakomybės asmens naudai.

Atsižvelgdamas į minėtus išaiškinimus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš atnaujintų administracinio teisės pažeidimo bylų konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas, nepagrįstai neatsižvelgdamas į įstatymo leidėjo numatytas bylų nagrinėjimo teisme viešumo principo išimtis (BPK 9 straipsnio 1, 4 dalys) ir neišsprendęs pareiškėjų prašymo bylą nagrinėti neviešame teismo posėdyje, nesudarė galimybių administracinės atsakomybės patrauktam asmeniui pateikti teismui įrodymus ir (ar) duoti paaiškinimus apie dokumentuose pateiktą įslaptintą informaciją. Be to, minėtoje byloje buvo konstatuota, kad apeliacinės instancijos teismas, nesuteikdamas teisės proceso dalyviams susipažinti su naujai gautais duomenimis, pateikti paaiškinimus, prašymus ir (ar) juos ginčyti (ATPK 272 straipsnio 1 dalis, 275 straipsnio 2 dalis), nesudarė lygių sąlygų dalyvauti bylos procese ir pateikti gynybos argumentus (BPK 7 straipsnio 2 dalis, 10 straipsnis), taip pažeidė rungtimosi principą bei suvaržė administracinės atsakomybės patraukto asmens teisę į gynybą, todėl minėti ATPK ir BPK reikalavimų pažeidimai kasacinio teismo buvo pripažintini esminiais proceso pažeidimais, galėjusiais turėti įtakos neteisėto galutinio procesinio sprendimo priėmimui. Tačiau kitoje byloje kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad nebus laikoma esminiu ATPK 272 straipsnio pažeidimu situacija, kai apeliacinės instancijos teismas gauna prašomus duomenis ir, nesupazindinęs suinteresuotų proceso dalyvių su naujai gauta medžiaga, ją išnagrinėja, įvertina ir grindžia ja skundžiamą nutartį, jeigu apeliacinės instancijos teismo kreipimasis ir gauti duomenys neturi esminės įtakos teismo išvadoms dėl pirmosios instancijos teismo nustatytų faktinių bylos aplinkybių.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nustatė administracinės atsakomybės patraukto asmens teisių pažeidimą byloje, kurioje asmeniui nebuvo sudaryta sąlygų užduoti klausimus teisme apklausiamiems kaltinimo liudytojams (policijos pareigūnams) ir ginčyti įrodymus, kuriais remiantis buvo daromos išvados dėl šio asmens kaltės padarius sunkesnę administracinę teisės pažeidimą nei jis buvo nubaustas skundžiamu nutarimu. Kasacinis teismas pažymėjo, kad, laikantis Konvencijos 6 straipsnio nuostatų, teisme paprastai būtina apklausti ne tik administracinės atsakomybės traukiamam asmeniui nenaudingus parodymus duodančius asmenis, bet ir sudaryti sąlygas administracinės atsakomybės traukiamam asmeniui šioms liudytojams užduoti klausimų. Administracinių teisės pažeidimų bylų teisejoje teismas negali būti suprantamas kaip „pasyvus“ bylų proceso stebėtojas, o teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta.

Kartu išskirtinas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas dėl įrodymų tyrimo administracinio teisės pažeidimo bylą nagrinėjant apeliacine tvarka. Kasacinis teismas konstatavo, kad procesinės teisės normos yra iš esmės pažeidžiamos ir tuo atveju, kai apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą rašytinio proceso tvarka, dar kartą tiria įrodymus (pavyzdžiui, peržiūri vaizdo įrašus), nesudarydamas galimybių jų tyrime dalyvauti, duoti paaiškinimus ar atitinkamus prašymus bei kelti šių įrodymų panaudojimo teisėtumo klausimus pačiam administracinės atsakomybės patrauktam asmeniui ar jo įgaliotam atstovui.

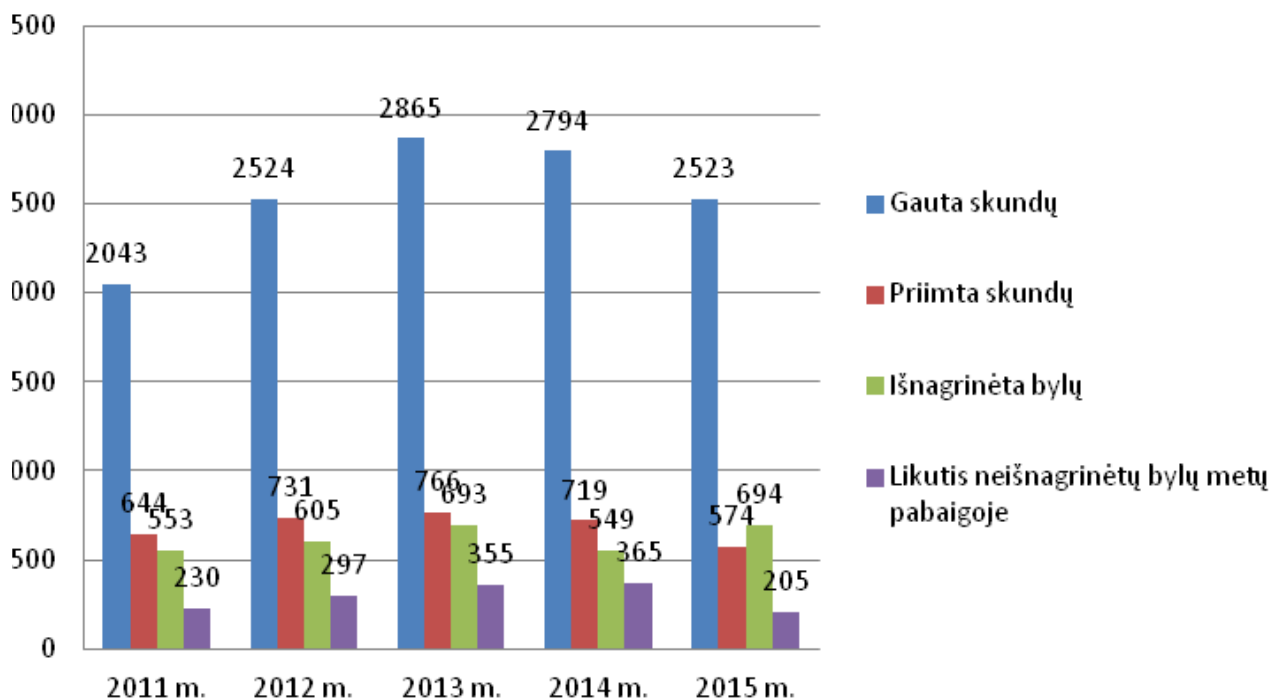
Taigi iš aptartos 2015 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos matyti, kad vienodas pirmiau įvardytų probleminių klausimų sprendimas ir aiškinimas yra itin reikšmingas siekiant užtikrinti tinkamą administracinę atsakomybę patrauktų asmenų teisių įgyvendinimą ir jų apsaugą.

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys atnaujintose administracinių teisės pažeidimų bylose Nr. 2AT-8-976/2015, 2AT-11-2015, 2AT-27-976/2015, 2AT-7-29-746/2015, Nr. 2AT-31-303/2015, 2AT-49-699/2015, 2AT-65-303/2015, 2AT-94-976/2015)

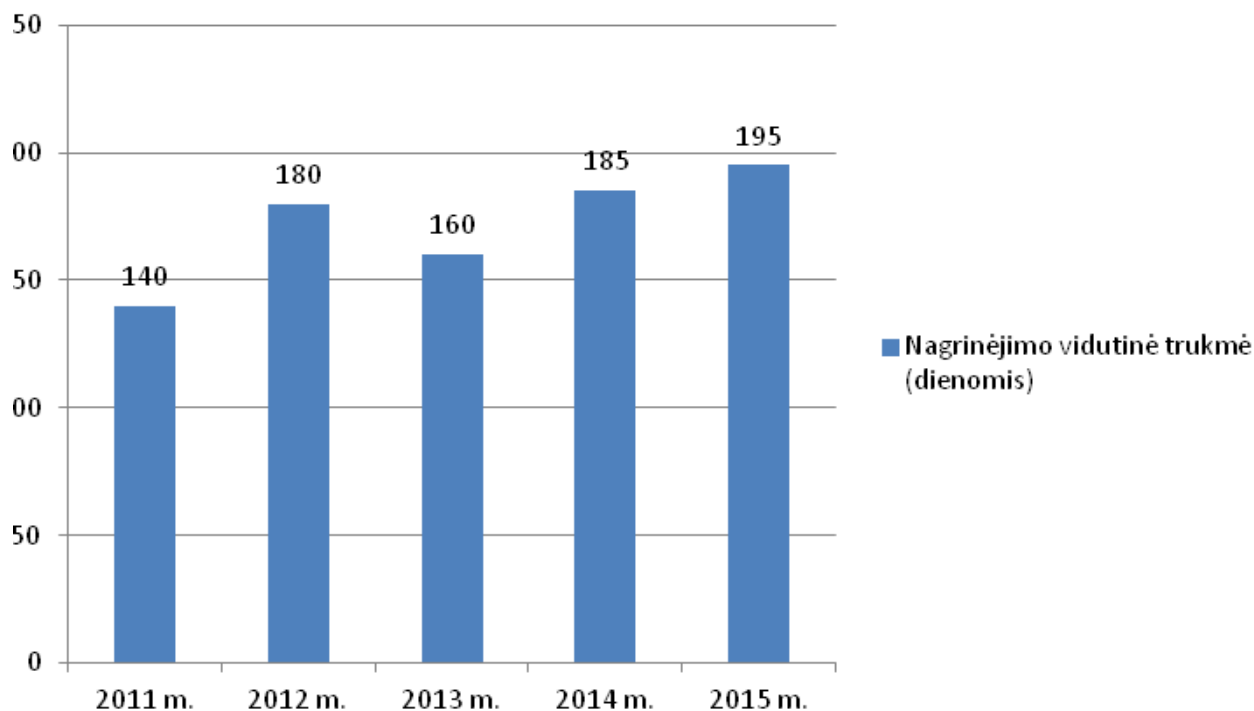
LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO BYLŲ STATISTIKA

CIVILINĖS BYLOS

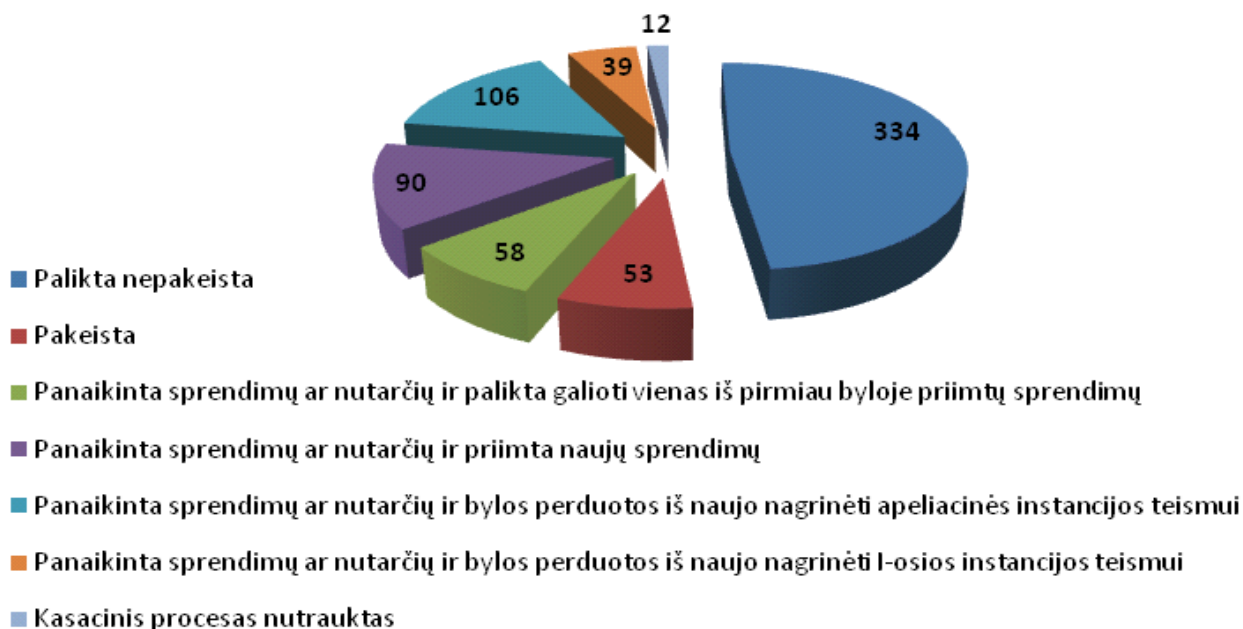
Gauta, priimta kasacinių skundų ir išnagrinėta bylų

Civilinės bylos nagrinėjimo vidutinė trukmė

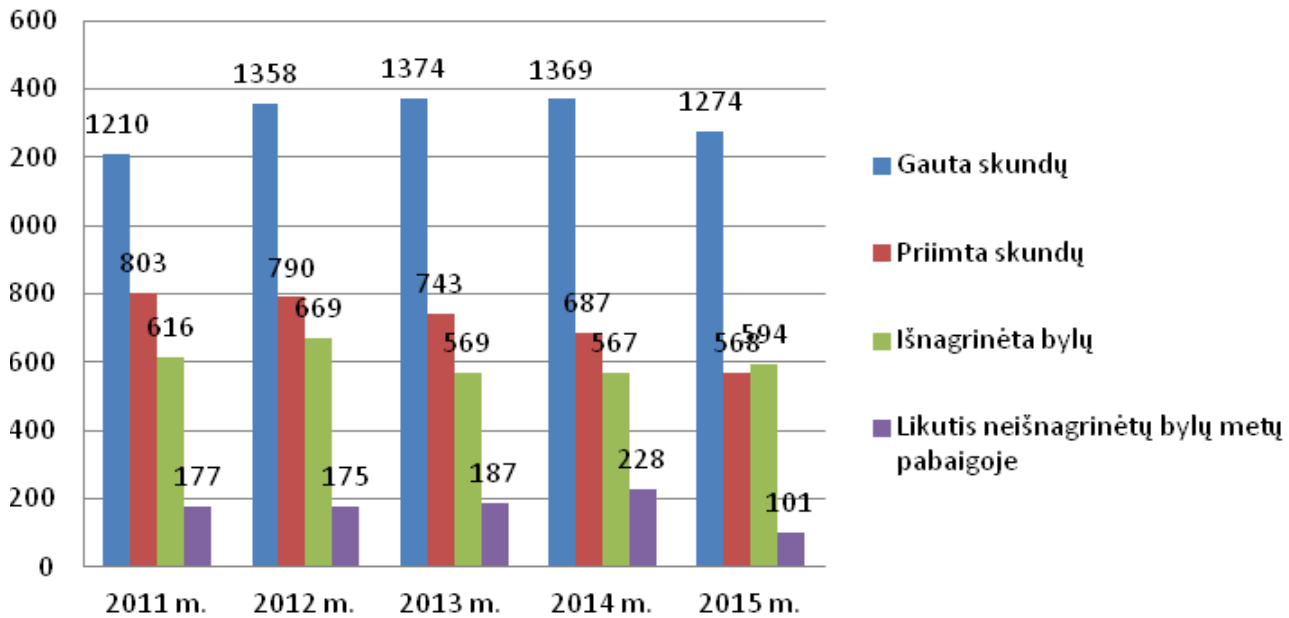

Civilinių bylų nagrinėjimo kasacine tvarka rezultatai 2015 m.

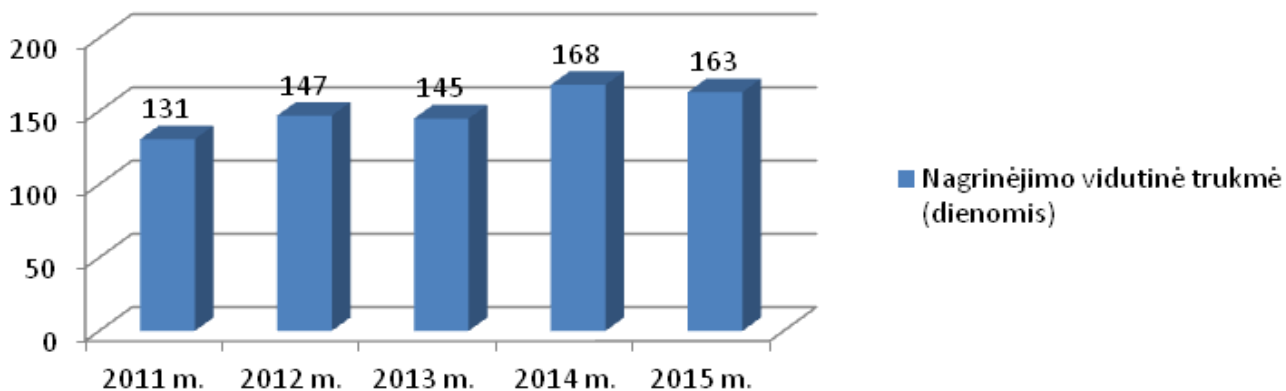

BAUDŽIAMOSIOS BYLOS

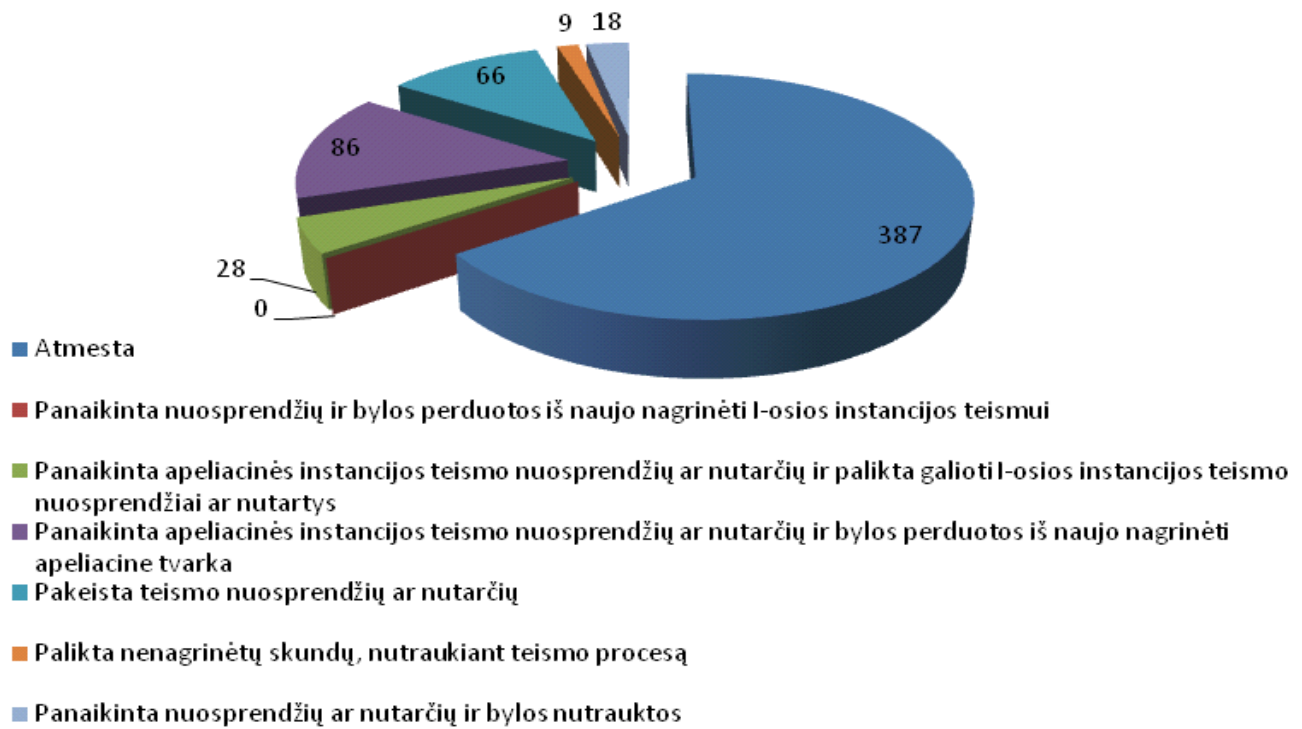
Gauta, priimta kasacinių skundų ir išnagrinėta bylų

Baudžiamosios bylos nagrinėjimo vidutinė trukmė

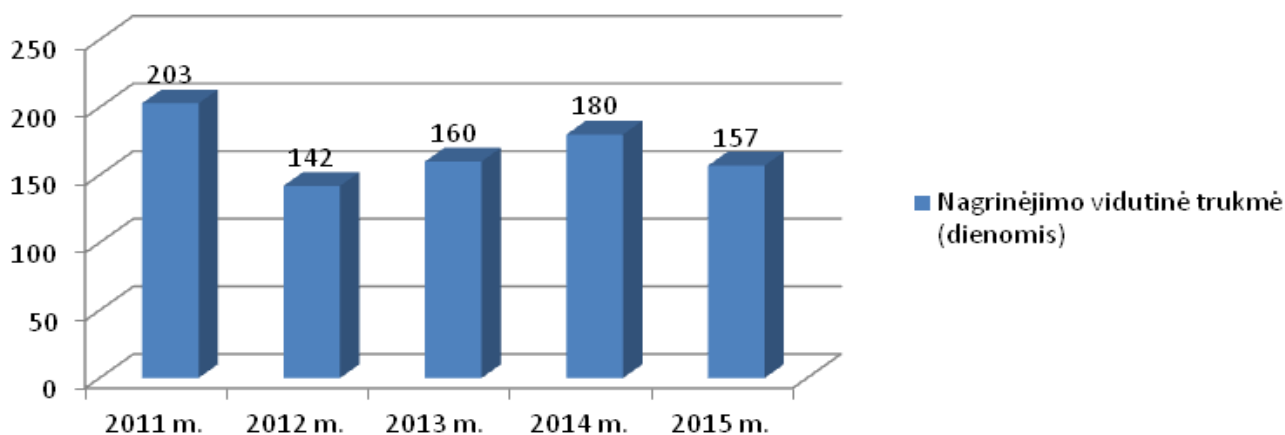

Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo kasacine tvarka rezultatai 2015 m.

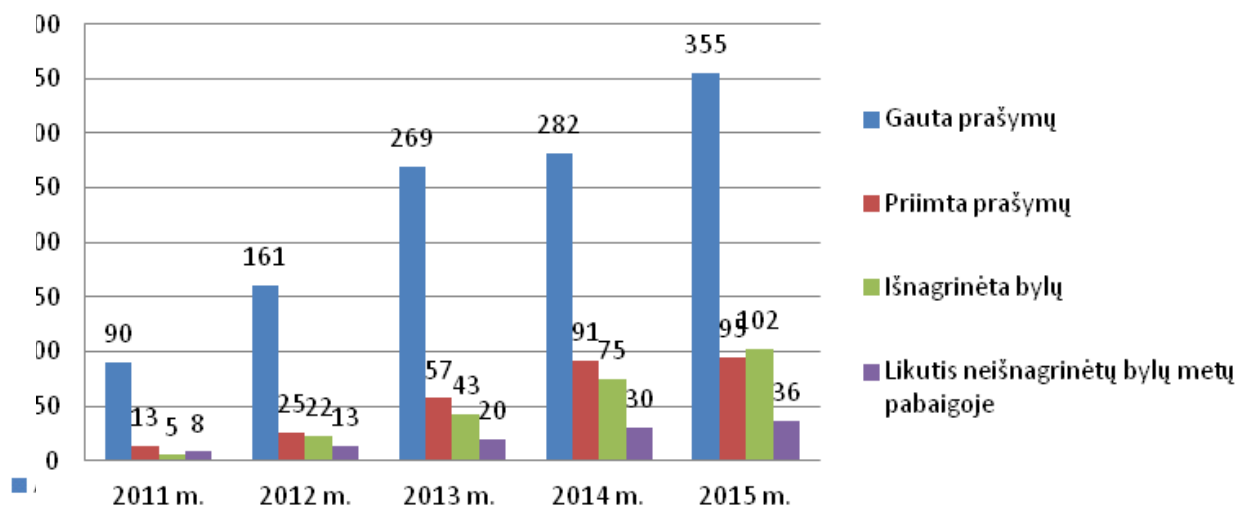

**BYLOS DĖL PROCESO ATNAUJINIMO
ADMINISTRACINIŲ TEISĖS PAŽEIDIMŲ BYLOSE**

**Bylos dėl proceso atnaujinimo nagrinėjimo
vidutinė trukmė**

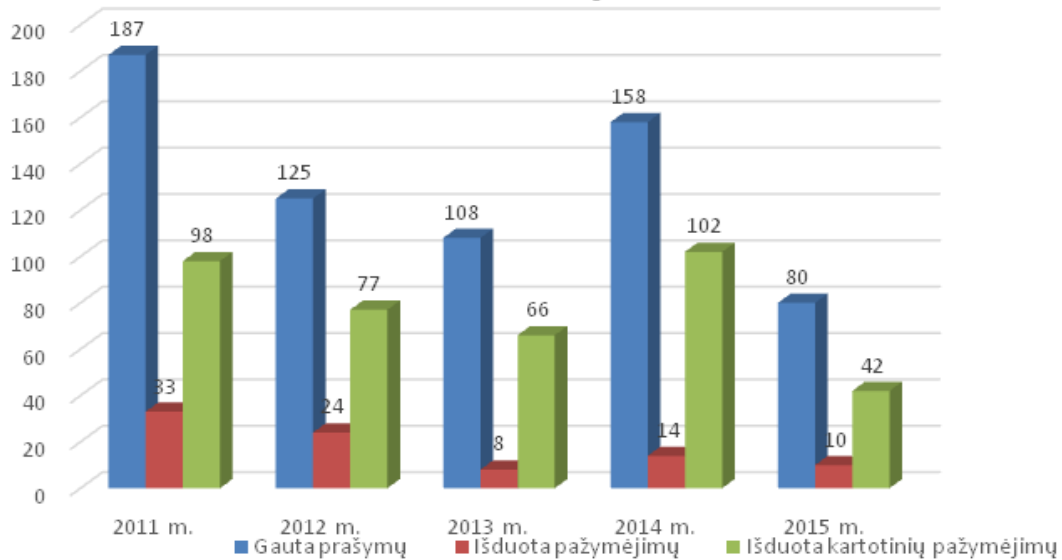
**Gautos ir išnagrinėtos bylos dėl proceso
atnaujinimo ATP bylose**

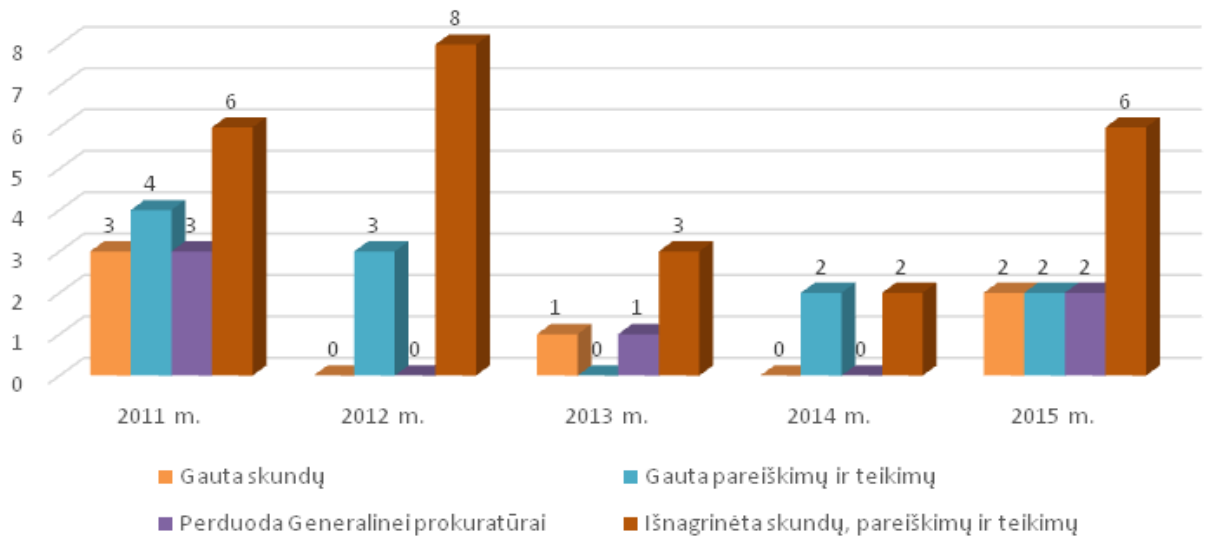
- Panaikinta nutarimų ar nutarčių ir perduotos bylos nagrinėti organui, apylinkės ar apygardos teismui
- Panaikinta nutarimų ar nutarčių ir palikta galioti kiti nutarimai ar nutartys
- Panaikinta nutarimų ar nutarčių ir bylos nutrauktos
- Pakeista nutarimų ar nutarčių

ASMENŲ PILIETINIŲ TEISIŲ ATKŪRIMAS – REABILITACIJA

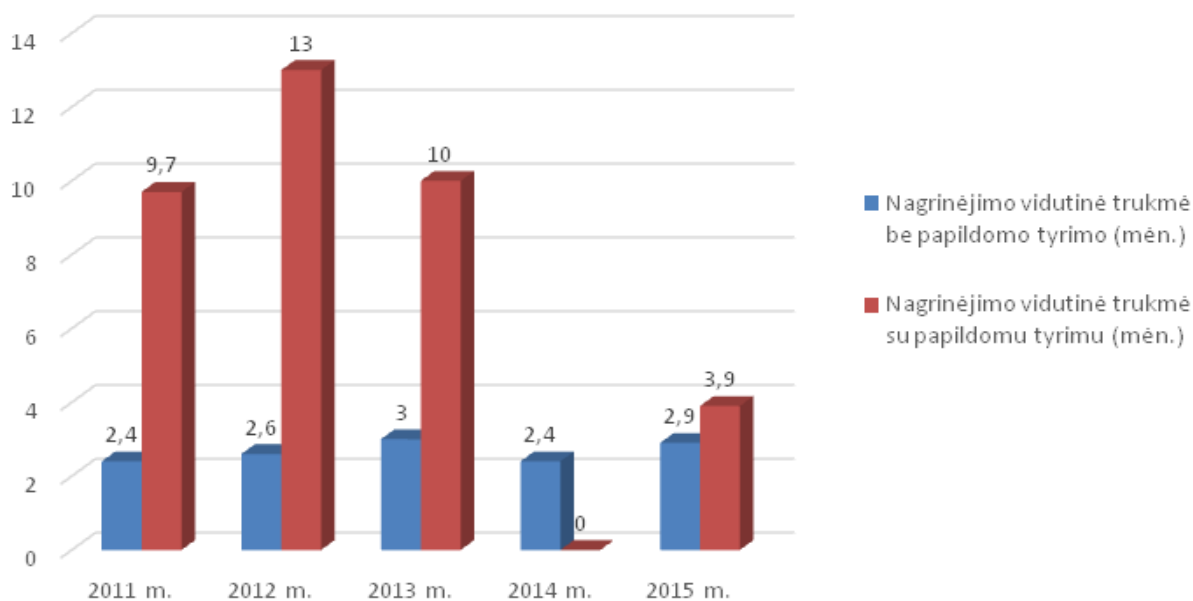
Gauti prašymai ir išduoti pažymėjimai dėl pilietinių teisių atkūrimo

Gauti ir išnagrinėti skundai, pareiškimai ir teikimai dėl proceso atnaujinimo

Skundų, pareiškimų ir teikimų nagrinėjimo terminai

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO VEIKLOS TEISINIS REGULIAVIMAS, SUDĖTIS, KOMPETENCIJA

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įsteigtas 1994 m. birželio 15 d. remiantis įstatymu „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo“, veiklą pradėjo 1995 m. sausio 1 d.

Aukščiausiojo Teismo darbą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, Baudžiamojo proceso kodeksas, Civilinio proceso kodeksas, kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai.

Aukščiausiasis Teismas susideda iš 35 teisėjų: Teismo pirmininko, Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko, Civilinių bylų skyriaus pirmininko ir 16 Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų, 16 Civilinių bylų skyriaus teisėjų. Vidutinis Aukščiausiojo Teismo teisėjų amžius – 52 metai. Net 10 Aukščiausiojo Teismo teisėjų yra Vilniaus universiteto arba Mykolo Romerio universiteto profesoriai ir docentai, aktyviai dalyvaujantys plėtojant Lietuvos teisės mokslą.

Aukščiausiojo Teismo vadovams, teisėjams jų funkcijas įgyvendinti padeda Aukščiausiojo Teismo valstybės tarnautojai ir darbuotojai: Teismo pirmininko ir skyrių pirmininkų patarėjai, Teisės tyrimų ir apibendrinimo departamento (toliau – Departamentas) vadovai, konsultantai, teisėjų padėjėjai, Bendrosios teismo ir skyrių raštinių specialistai, Teismo kanclerio tarnybos specialistai, Informatikos skyriaus ir kitų padalinių valstybės tarnautojai bei darbuotojai. Departamente teisėjų padėjėjai ir konsultantai dirba Baudžiamosios teisės grupėje arba Privatinės teisės grupėje, kurioms vadovauja atitinkamos specializacijos Departamento direktoriaus pavaduotojai. Departamentas atlieka ne tik įprastas teisės tyrimų funkcijas (analizuoti Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktiką taikant nacionalinės ir Europos Sąjungos bei tarptautinės teisės normas, rengti teismų praktikos apžvalgas dėl šių normų aiškinimo bei taikymo, analizuoti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir kitų tarptautinių teismų praktiką ir kt.), bet ir yra tiesiogiai atsakingas už pagalbą vykdant teisingumą, t. y. bylų parengimą nagrinėti ir išvadų teismo nagrinėjamoje byloje teikimą, taip pat už viešųjų ryšių strategijos įgyvendinimą, pagalbą palaikant teismo tarptautinius ryšius bei ryšius su Lietuvos teismais, akademinę visuomenę, valstybės institucijomis. Kiti teismo struktūriniai padaliniai vykdo reikšmingas funkcijas, būtinas kasdinei Teismo veiklai užtikrinti (valdo žmogiškuosius išteklius, planuoja finansinę ir ekonominę veiklą, vykdo viešuosius pirkimus, tvarko ūkio reikalus ir kt.).

Aukščiausiasis Teismas yra vienintelis kasacinis teismas įsiteisėjusiems bendrosios kompetencijos teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims ir nutarimams peržiūrėti. Jis kasacine tvarka nagrinėja baudžiamąsias bylas dėl įsiteisėjusių pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nuosprendžių ir nutarčių (BPK 366 straipsnis), taip pat civilines bylas dėl apeliacinės instancijos teismų sprendimų ir nutarčių (CPK 340 straipsnio 1 dalis). Kasacija yra ypatinga teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma, galima tik atskirais atvejais, kuriuos apibrėžia Baudžiamojo ir Civilinio proceso kodeksai, kuriuose įtvirtinti kasacijos pagrindai (BPK 369 straipsnis, CPK 346 straipsnis).

Kasacinių skundų priėmimo klausimą sprendžia trijų teisėjų atrankos kolegija (BPK 372 straipsnis, CPK 350 straipsnis).

Bylas Aukščiausiajame Teisme paprastai nagrinėja trijų teisėjų kolegija. Jeigu kasacinėje byloje yra kilęs sudėtingas teisės aiškinimo ar taikymo klausimas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Baudžiamųjų arba Civilinių bylų skyriaus pirmininkas ar teisėjų kolegija bylą gali perduoti nagrinėti išplėstinei septynių teisėjų kolegijai arba atitinkamo skyriaus plenarinei sesijai. Įstatyme numatytais atvejais gali būti sudaryta mišri Baudžiamųjų bylų skyriaus ir Civilinių bylų skyriaus teisėjų ko-

legija arba byla nagrinėjama Aukščiausiojo Teismo plenarinėje sesijoje (Teismų įstatymo 36 straipsnis, BPK 366, 378 straipsniai, CPK 357 straipsnis).

Aukščiausiasis Teismas nagrinėja bylas tik teisės taikymo aspektu. Aukščiausiojo Teismo, kaip kasacinio, pagrindinė paskirtis – kasacinėse nutartyse suformuojant precedentes ir kitomis įstatymų nustatytais formomis užtikrinti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką valstybėje.

Taip pat Aukščiausiasis Teismas:

– plėtodamas ir užtikrindamas vienodą teisės aiškinimą ir taikymą bendrosios kompetencijos teismuose, analizuoja nacionalinių, Europos Sąjungos ir tarptautinių teismų praktiką, kitus teisės šaltinius, rengia praktikos apibendrinimus, apžvalgas, viešina informaciją apie savo veiklą;

– leidžia biuletenį „Teismų praktika“, kuriame skelbiamos Aukščiausiojo Teismo nutartys, teismų praktikos apibendrinimai ir apžvalgos, kurių skelbimui pritarė Baudžiamųjų arba Civilinių bylų skyrius. Taip pat gali būti skelbiama ir kita informacija apie Teismo veiklą, medžiaga, reikšminga vienodam teisės aiškinimui ir taikymui užtikrinti;

– dalyvauja sprendžiant klausimus dėl bylų teisingumo, kurie kyla tarp administracinių ir bendrosios kompetencijos civilines bylas nagrinėjančių teismų;

– dalyvauja asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, pilietinių teisių atkūrimo (reabilitavimo) procese: specialiojo įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka išduoda teisių atkūrimo pažymėjimus, nagrinėja skundus (teikimus) dėl sprendimo išduoti pažymėjimą arba atsiskyrimo jį išduoti;

– atskirais atvejais teikia pastabas ir pasiūlymus dėl įstatymų projektų.

2010 metais Lietuvos Aukščiausiajam Teismui buvo pavesta papildomų funkcijų. Kadangi administracinių teisės pažeidimų bylų nagrinėjimas 2011 m. sausio 1 d. įsigaliojusiais Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso, Teismų įstatymo ir kitų teisės aktų pakeitimais iš administracinių teismų perduotas bendrosios kompetencijos teismams, Aukščiausiasis Teismas tapo atsakingas už vienodos teismų praktikos šios kategorijos bylose formavimą. Tą jis atlieka nagrinėdamas prašymus atnaujinti procesą užbaigtose administracinių teisės pažeidimų bylose (Teismų įstatymo 23 straipsnio 1 dalis).

Be to, įstatymų leidėjas 2010 m. gruodžio 31 d. įsigaliojusiais Teismų įstatymo pakeitimais Aukščiausiajam Teismui patikėjo teismų administracinės veiklos priežiūros funkcijas. Aukščiausiojo Teismo pirmininkui pavesta atlikti Lietuvos apeliacinio teismo administracinės veiklos priežiūrą. Tokia priežiūra reiškia organizacinės veiklos tikrinimą, tačiau negali pažeisti teisėjų nepriklausomumo principo. 2015 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įgyvendino šias Lietuvos apeliacinio teismo išorinio administravimo priemones:

– *išanalizuota, kaip Lietuvos apeliaciniame teisme 2014 metais ir 2015 metų I ketvirtį užtikrintas automatizuotas bylų paskirstymas teisėjams (pagal LITEKO Bylų paskirstymo modulį). Be kita ko, įvertinta automatizuoto bylų paskirstymo tvarkos laikymosi kontrolė, jos veiksmingumas ir galimo bylų skyrimo nesinaudojant automatizuotu būdu pagrįstumas;*

– *tęsta bylų nagrinėjimo trukmės Lietuvos apeliaciniame teisme stebėseną. Buvo vertinama, ar periodiškai analizuojami ir tinkamai vertinami bylų srautų pokyčiai Lietuvos apeliaciniame teisme, ar adekvačiai į juos reaguojama peržiūrint teisėjų ir Teismo personalo darbo organizavimą, užtikrinant tolygų darbo krūvių paskirstymą, skatinant specializacijos nustatymą ir jos plėtrą; ar kontroliuojamas posėdžių planavimas, bylų paskirstymo teisėjams eiliškumo laikymasis; ar kontroliuojami sustabdytų ir ilgiau nei pusę metų nagrinėjamų bylų procesai.*

– *periodiškai organizuoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo vadovų pasitarimai apžvelgiant teisės taikymo aktualijas, darbo organizavimą.*

– Lietuvos Aukščiausiajame Teisme veikia kompiuterinė bylų paskirstymo sistema. Teisėjų kolegijos bylai nagrinėti paskiriamos naudojantis teismų informacinės sistemos LITEKO programa Aukščiausiojo Teismo interneto svetainėje skelbiamos teismo kasacinės nutartys civilinėse bylose nuo 1995, baudžiamosiose – nuo 2001 metų. Taigi sudaryta galimybė besidomintiems susipažinti su kasacijos praktika.

LIETUVOS AUKŠČIAUSIAJAME TEISME – KOKYBĖS VADYBOS MODELIAI

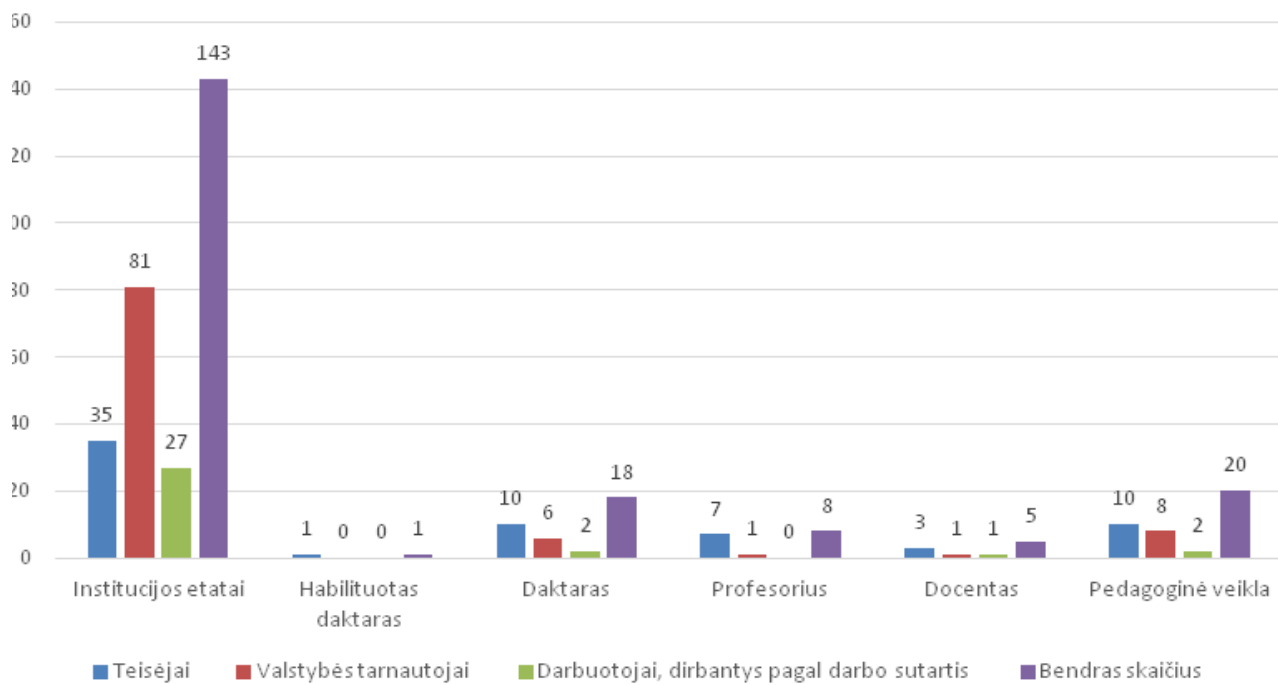
Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, siekdamas tobulėti ir didinti pasitikėjimą Teismu bei visa teismų sistema, pasinaudojo tarptautiniu mastu pripažintais veiklos tobulinimo būdais. Vienas jų – *Kokybės vadybos sistema*, atitinkanti tarptautinio standarto LST EN ISO 9001:2008 reikalavimus. Pagrindiniai šios sistemos privalumai yra Teismo veiklos kryptį aiškus reglamentavimas, atsakomybių nustatymas, tobulinimo veiksmų analizavimas ir galimybių sudarymas kiekvienam darbuotojui aktyviai dalyvauti, siekiant efektyvesnės Teismo veiklos.

Teisme atliktas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo veiklos ir rezultatų vertinimas pagal *Bendrojo vertinimo modelį*, kuris yra plačiai Europos viešojo sektoriaus organizacijų taikomas kokybės vadybos metodas. Jis suteikė galimybę Teismo darbuotojams apžvelgti Teismo veiklą ir savikritiškai įsivertinti – atlikti visapusišką veiklos analizę, išsirinkti svarbiausias tobulintinas sritis ir nustatyti tinkamas priemones jų įgyvendinimui.

Lietuvos Aukščiausiajame Teisme yra įdiegtas *Teismų klientų aptarnavimo standartas*, skiriant ypatingą dėmesį kokybiškam asmenų aptarnavimui ir siekiant didinti piliečių pasitikėjimą Teismu.

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PERSONALAS

KVALIFIKACIJOS KĖLIMAS IR BENDRADARBIAVIMAS

2015 m. buvo tęsiamas teisėjų ir teisinio personalo mokymas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai ir darbuotojai aktyviai dalyvavo Lietuvoje ir užsienyje vykusiose konferencijose, seminaruose ir kituose kvalifikacijos kėlimo ir bendradarbiavimo su kitų šalių teisėjais renginiuose, juose skaitė pranešimus ir paskaitas:

- Strasbūre vykusiame seminare „Naujausia Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika šeimos byloje“ (Prancūzija);
- Tbilisyje vykusiame susitikime teismų veiklos klausimais, Gruzijos Aukščiausiojo Teismo pirmininko kvietimu (Gruzija);
- Skandinavijos – Baltijos nemokumo tinklo susitikime Stokholme (Švedija);
- Europos teisės akademijos (ERA) organizuotame seminare „Viešųjų pirkimų teisė“ Tryre (Vokietija);
- Europos teisėjų tinklo narių 13-tame susitikime civilinės ir komercinės teisės klausimams spręsti Briuselyje (Belgija);
- Ankaroje ir Stambule vykusiuose susitikimuose Turkijos Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos kvietimu (Turkija);
- Europos teisės akademijos (ERA) organizuotame seminare „Tarptautinis bankroto bylų nagrinėjimas“ Tryre (Vokietija);
- Romoje vykusiame Pilotinio dialogo grupės dėl teisėjų nepriklausomumo ir atskaitingumo susitikime (Italija);
- Europos deliktų teisės 14-joje metinėje konferencijoje Vienoje (Austrija);
- Bazelyje vykusiame susitikime, skirtame aptarti Vieningo bankų priežiūros mechanizmo taikymą ir teismų vaidmenį (Šveicarija);
- Europos Sąjungos Teisingumo Teismo organizuotame Europos Sąjungos valstybių narių teisėjų forumo Liuksemburge (Liuksemburgas);
- Kovos prieš korupciją grupės (GRECO) sekretoriato organizuotame Rumunijos nacionalinių įstatymų 4-tame antikorupciniame vertinime Bukarešte (Rumunija);
- Liuksemburge vykusiame studijų vizite (Liuksemburgas);
- Europos teismų tarybų tinklo Generalinėje Asamblėjoje Hagoje (Nyderlandai);
- Upsaloje vykusioje konferencijoje „Ekonominės įžvalgos ir teisinė patirtis“ (Švedija);
- Ukrainos Aukščiausiojo Teismo teisėjų mokymuose Kijeve (Ukraina);
- Europos teisėjų tinklo organizuotame seminare „Intelektinės nuosavybės teisė“ Bukarešte (Rumunija);
- Kijeve vykusioje diskusijoje apie grupės ieškinio įgyvendinimo galimybes Ukrainoje (Ukraina);
- Briuselyje vykusiame Europos teismo tinklo civilinėse bylose kontaktinių asmenų susitikime, skirtame aptarti su išlaikymo bei paveldėjimo problemomis, mediacijos aktualijomis susijusių klausimų (Belgija);
- Europos Sąjungos aukščiausiųjų teismų pirmininkų tinklo susitikime Dubline (Airija);

- Centrinės ir Rytų Europos aukščiausiųjų teismų pirmininkų konferencijoje Fažane (Kroatija);
- Baltijos valstybių tarptautinėje civilinės teisės konferencijoje Rygoje (Latvija);
- Liubline vykusiame seminare „Teismų sprendimų motyvavimas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas – kaip išvengti pažeidimo?“ (Lenkija);
- Europos teismo tinklo (EJTN) organizuotoje Teisėjų mainų programoje Barselonoje (Ispanija);
- Europos teismo tinklo (EJTN) organizuotame mokomajame vizite Europos Žmogaus Teisių Teisme Strasbūre (Prancūzija);
- Europos Sąjungos vidaus rinkos derinimo tarnybos organizuotame 9-jame Europos prekių ženklų ir dizaino teismų teisėjų forume Alikantėje (Ispanija);
- Berlyne vykusiame bankroto bylas nagrinėjančių teisėjų forume (Vokietija);
- Ukrainos Aukščiausiosios Teisėjų Tarybos organizuotame įvadiniame seminare Kijeve (Ukraina);
- Europos teismo tinklo (EJTN) organizuotuose mokymuose „Praktiniai įrodymų rinkimo aspektai tarptautinėse bylose“ Florencijoje (Italija);
- Liuksemburge vykusioje 45-joje metinėje plenarinėje Europos teismo tinklo (EJN) sesijoje (Liuksemburgas);
- Kaljario universiteto organizuotoje konferencijoje, kurioje buvo analizuojami klausimai, susiję su neįgalių asmenų ir asmenų, turinčių specialiuosius poreikius socialinių teisių, ugdymo bei švietimo užtikrinimu Kaljaryje (Italija);
- Kovos prieš korupciją grupės (GRECO) sekretoriato organizuotame Rumunijos nacionalinių įstatymų 4-jame antikorpuciniame vertinime Strasbūre (Prancūzija);
- Europos teismo tinklo (EJTN) organizuotame studijų vizite Europos Sąjungos Teisingumo Teisme Liuksemburge (Liuksemburgas);
- Europos Sąjungos vidaus rinkos derinimo tarnybos (OHIM) organizuotuose mokymuose prekių ženklų apsaugos klausimais Alikantėje (Ispanija);
- stažuotėje Tarptautiniame privatinės teisės unifikavimo institute, Romoje (Italija);
- Europos teisės akademijos (ERA) organizuotame seminare „Nusikaltimų elektroninėje erdvėje techniniai ir teisiniai aspektai: principas Lex loci delicti commissi skaitmeniniame amžiuje“ Tryre (Vokietija);
- Europos teisės akademijos (ERA) organizuotame seminare „Europos Sąjungos lyčių lygybės teisė“ Tryre (Vokietija);
- Tarptautinėje patentų teisės konferencijoje „Patentų ginčai: bylinėjimosi išlaidos ir žalos atlyginimas“ Miunchene (Vokietija);
- stažuotėje Islandijos Aukščiausiajame Teisme Reikjavike (Islandija);
- Pekine vykusioje 7-joje Tarptautinio nusikalstamumo ir baudžiamosios teisės globaliais laikais forumo sesijoje tema „Bausmių teorijos ir praktika globaliais laikais“ (Kinija);
- Kaune vykusioje konferencijoje „Globalizacijos įtaka teisei: aktualūs baudžiamosios teisės ir proceso klausimai“ (Lietuva);
- Vilniuje vykusiuose bendrųjų gebėjimų mokymuose (Lietuva);
- Molėtuose vykusiuose kvalifikacijos kėlimo kursuose pagal programą „Civilinė teisė“ (Lietuva);

- Trakuose ir Kalniškėse vykusiųose mokymuose „Bendravimas su žiniasklaida ir visuomene“ (Lietuva);
- Molėtuose vykusiųose kvalifikacijos kėlimo kursuose pagal programą „Baudžiamoji teisė“ (Lietuva);
- Birštone ir Anykščiuose vykusiųose Modernių valdymo principų ir metodų taikymo bei strateginio planavimo mokymuose Lietuvos teismų vadovaujančiam personalui (Lietuva);
- Trakuose vykusiųose mokymuose „Teisminės mediacijos taikymas“ (Lietuva);
- Valstybinio patentų biuro kartu su Europos Sąjungos vidaus rinkos derinimo tarnyba organizuotame seminare intelektinės nuosavybės teisių pažeidimų ir žalos atlyginimo klausimais Druskininkuose (Lietuva).

ĮVYKIAI IR RENGINIAI

2015 sausio 20 d. į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą atvyko Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė. Dėkodamas už apsilankymą, R. Norkus pristatė naujos sudėties visiškai suformuotą Lietuvos Aukščiausiojo Teismą ir jo siekius. Teismo vadovas aiškiai pabrėžė būtinybę gerinti nutarčių kokybę. „Neturime pamiršti ambicijų lygiuotis į Vakarų Europos kasacinių teismų sprendimų argumentavimo kokybę. Kasacija turi tapti konkrečia, efektyvia, ne teorine ir ne iliuzine patikra. Siekiamybė viena – nepriekaištinga praktika, išsami argumentacija, suprantamas nutarčių surašymas, suformuluojant teisės aiškinimo problemą ir duodant aiškų jos sprendimą“, – savo kalboje akcentavo LAT pirmininkas.

2015 m. sausio 12 d. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme organizuota apskritojo stalo diskusija aktualiais baudžiamosios justicijos klausimais. Renginio dalyvius pasveikino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Rimvydas Norkus. Diskusiją moderavo šio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas Jonas Prapiestis. Kartu su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjais susitikimo dalyviai aptarė alternatyvių laisvės atėmimui bausmių platesnio taikymo galimybes, suėmimo ir kitų prievartos priemonių taikymo problemas, rašytinio proceso apeliacinės instancijos teisme įvedimo ir kitus baudžiamosios justicijos bei teisėkūros klausimus. Diskusijose dalyvavo Teisingumo ministras Juozas Bernatoniš, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas Julius Sabatauskas, Prezidentės vyriausioji patarėja Rasa Svetikaitė, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros vedėjas prof. habil. dr. Gintaras Švedas, Generalinio prokuroro pavaduotojas Darius Raulušaitis, Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas Aloyzas Kruopys, apygardų teismų baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkai, policijos ir kitų institucijų atstovai.

2015 m. balandžio 29 d. iki vėlaus vakaro Lietuvos Aukščiausiajame Teisme vyko teismo proceso inscenizacijos, kurias Vilniaus universiteto Teisės fakulteto trečio kurso studentams suorganizavo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko patarėjas ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto lektorius dr. Aurimas Brazdeikis. Lektoriaus nuomone, tokios teismo posėdžių inscenizacijos studentams padeda artimiau susipažinti su teismų darbu ir geriau suprasti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kaip vienintelio kasacinio teismo, misiją Lietuvoje. „Džiugu, kad studentai aktyviai įsitraukia į inscenizacijas ir noriai dalyvauja teisės pažinimo procese. Esu įsitikinęs, kad ne vienas jų tikrai taps profesionaliu teisininku, o galbūt bandys siekti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo karjeros“, – pažymėjo A. Brazdeikis.

2015 m. gegužės 19 d. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme lankėsi Ukrainos teisėjų delegacija, kuri domėjosi Lietuvos teismų sistema, teisėjų nepriklausomumo principo užtikrinimu, teismų veiklos reglamentavimo klausimais, kasacinio teismo sudėtimi, kompetencija, bylų specifika, vienodos teismų praktikos užtikrinimo mechanizmu.

2015 m. gegužės 13 d. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme inicijuota konferencija aktualia šandienos tema „Bausmė: ką sako įstatymas ir ko nori visuomenė“. Jos metu teisėjai, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios atstovai, mokslininkai bei nevyriausybinių organizacijų atstovai diskutavo, ar galiojantys įstatymai leidžia teismams pritaikyti teisingą bausmę ir kokie yra visuomenės lūkesčiai. Konferencijoje buvo keliamas klausimas, ar teismui sudarytos įstatyminės galimybės paskirti teisingą bausmę, ar teismas pakankamai turi teisinių instrumentų tinkamai individualizuoti bausmę. Ar egzistuoja teisingos bausmės prielaidos? Savo sėkmės istorijomis pirmą kartą renginyje dalinosi įkalinimo įstaigose bausmes atlikę asmenys.

2015 m. gegužės 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teisme pirmininko Rimvydo Norkaus iniciatyva surengtame pasitarime dėl elektroninių ryšių tinklais perduodamos asmenų informacijos kontrolės sankcionavimo, teisėjai, prokurorai ir advokatai sutarė, kad šiame procese būtinas visų dalyvaujančių asmenų budrumas ir principingumas.

2015 d. gegužės 2 d. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme apsilankė Lenkijos Aukščiausiojo Teismo vadovė prof. hab. dr. Malgorzata Gersdorf, Civilinių bylų skyriaus pirmininkė Mirosława Wysocka ir Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas prof. hab. dr. Jacek Sobczak. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo pirmininkės vadovaujama delegacija, susitikusi su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininku Rimvydu Norkumi ir kitais Teismo atstovais aptarė Lenkijos ir Lietuvos teismų sistemų sąrangos ypatumus ir pasidalino savo patirtimi, nagrinėjant kasacines bylas.

2015 m. liepos 7 d. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme pradėjo stažuotis JAV Šarlotės teisės mokyklos studentės – Devin C. Briggs, Bobbie Katherine Long. Pasveikinęs atvykusias į Lietuvą JAV studentes, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirminkas Rimvydas Norkus supažindino svečius su Europos Sąjungos bei Lietuvos teismų sistema, aptarė kasacijos svarbą ir papasakojo studentams apie įdomiausias teismų praktikos bylas. Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas Olegas Fedosiuskas svečiams kalbėjo apie baudžiamosios teisės specifiką ir aktualijas Lietuvoje, aptarė JAV ir Lietuvos teismų sistemų skirtumus.

2015 m. liepos 7 d. Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Rimvydas Norkus, po pasirašytos sutarties, susitikęs su Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanu Tomu Davuliu, aptarė galimas fakulteto ir Teismo bendradarbiavimo kryptis. Susitikimo metu kalbėta apie didesnes studentų galimybes atlikti praktiką Lietuvos Aukščiausiajame Teisme, taip pat aktyvesnį mokslininkų įtraukimą į teismų praktikos analizes, aptartas būsimų bendrų renginių planas.

2015 m. liepos 22 d. aptartas Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bendradarbiavimas. Rimvydas Norkus, susitikęs su Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto dekane Lyra Jakulevičiene, aptarė tolimesnes fakulteto ir Teismo bendradarbiavimo kryptis.

2015 m. rugpjūčio 27 d. Teisme kartu su delegacija apsilankiusio ES Teisingumo teisėjo Egidijaus Jarašiūno nuomone, Lietuvos patirtis ES Teisingumo Teisme vertinama teigiamai. Savo pranešime apie ES Teisingumo Teismo jurisprudencijos aktualijas, teisėjas aptarė ES Teisingumo Teismo praktikos raidą bei pristatė reikšmingiausias bylas. Pasak svečio, šiandien pastebimas akivaizdus bylų skaičiaus augimas. „ES Teisingumo Teismas iš architekto tampa juvelyru. Palyginus net su dešimtmečio žymiausiomis bylomis, šiandienos smulkiosios bylos – nepaprastai reikšmingos kiekvienai ES valstybei narei“, – akcentavo profesorius.

2015 m. rugsėjo 4 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tapo jaunųjų teisininkų partneriu. Teismo pirmininkas Rimvydas Norkus ir Civilinių bylų skyriaus pirmininkė Sigita Rudėnaitė pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Lietuvos teisininkų draugijos Jaunųjų teisininkų skyriumi ir sutarė, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taps projekto "Galimybių akademija" partneriu. "Galimybių akademija" – ilgalaikis projektas, kurio tikslas paruošti praktinėje darbo srityje nepatyrusių teisininką. Jaunajam teisininkui – tai pakopa darbo link, orientuojant jį jo pasirinkta specializacijos linkme ar padedant atrasti patinkančią teisės sritį. „Galimybių akademija“ tapo įrankiu teisės studentui ir jaunajam teisininkui būti pastebėtam būsimų darbdavių.

2015 m. rugsėjo 8 d. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme apsilankė devyni teisėjai iš įvairių Europos valstybių. Jų vizitas Lietuvos kasaciniame teisme yra viena iš Europos teisminio mokymo tinklo (EJTN) teisėjų mainų programos dalių. Mainų programos teisėjų delegaciją sudaro teisėjai iš Prancūzijos, Olandijos, Vokietijos, Italijos bei Rumunijos.

2015 m. rugsėjo 16 d. Naujausiomis technologijomis sukurtas įrankis praktikos vienodinimui – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo iniciatyva perduotas naudoti visiems teismams. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme naujausių technologijų pagalba sukurtas įrankis LAT praktikos sisteminiui, kuris turėtų prisidėti prie teismų praktikos vienodinimo, tapo pasiekiamas visuose Lietuvos teismuose. Vilniaus apygardos teisme su Vilniaus regiono teismais pasirašytos bendradarbiavimo sutartys leis taisyklių paieškos moduliui naudotis visų teismų darbuotojams.

2015 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme neveiksnumo reformai skirtame renginyje dalyvius pasveikinusio pirmininko Rimvydo Norkaus nuomone, nuo naujų metų įsigaliosiantys neveiksnumo instituto pakeitimai – pažangios permainos, tačiau ir laukiantys iššūkių teismams. “Turime pripažinti, kad dabartinis teisinis neveiksnumo reguliavimas asmenis nustumia į socialinio gyvenimo pakraščius. Šio instituto pakeitimai yra sveikintini, nes yra pažangūs ir leidžia valstybei lanksčiai reaguoti į kiekvieno neveiksnaus ar ribotą veiksnumą turinčio asmens situaciją”, - teigė kasacinio teismo vadovas.

Nuo **2015 m. rugsėjo 21 d.** visi Vilniaus Universiteto, Mykolo Romerio ir Vytauto Didžiojo Teisės fakultetų magistro baigiamąjį darbą rašantys studentai gali pretenduoti į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apdovanojimą. „Puoselėdami bendradarbiavimo su universitetais tradiciją, skatiname jaunimą ne tik rašyti aukšto teorinio lygio baigiamuosius darbus, bet ir nepamiršti pasigilinti į teismams aktualias temas, o ateityje galbūt pamąstyti ir apie teisėjo profesiją“, - savo parašu patvirtinęs geriausiųjų magistro darbų konkurso nuostatus, pažymėjo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Rimvydas Norkus.

2015 m. spalio 22 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kartu su Nacionaline teismų administracija organizavo tarptautinę konferenciją „Aiškus ir suprantamas teismo sprendimas: tikrovė ir siekiamybė“. Pasak Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (LAT) pirmininko prof. dr. Rimvydo Norkaus, „jau vien tai, kad Lietuvos viešojoje erdvėje gana dažnai diskutuojama apie teismų sprendimus, rodo, kad iš tiesų yra nemaža dalykų, kuriuos aptarti turi ir patys teismų atstovai“. Kas yra kokybiškai parengtas teismo sprendimas Lietuvoje ir užsienyje? Koks jis dabar ir koks turėtų būti ateityje? Į šiuos klausimus Vilniuje vykusioje tarptautinėje konferencijoje atsakymų ieškojo Lietuvos, Vokietijos, Lenkijos ir Norvegijos teisminių sistemų atstovai.

2015 m. spalio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas dalyvavo Tarptautinėje Vidurio ir Rytų Europos Aukščiausiųjų Teismų pirmininkų konferencijoje, kurioje buvo paskelbtas bendras pareiškimas, kuriame teigiama, kad teismų kritika žiniasklaidoje negali peržengti ribos, už kurios prasideda bandymai įtikinti teismą priimti vienokį ar kitokį sprendimą. Lietuvos teismų sistemą konferencijoje atstovavęs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Rimvydas Norkus teigia, kad priimtame dokumente didelis dėmesys skiriamas teismų bei kitų valstybės valdžių santykiui, o taip pat ryšiui su visuomenės informavimo priemonėmis. „Neabejotinai, bendradarbiavimas su „ketvirtosios“ valdžios atstovais yra būtinas, tačiau tai turėtų būti dviejų šalių dialogas ir abipusė pagarba“, – pažymėjo R. Norkus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas kartu su kitais konferencijos dalyviais iš Vidurio ir Rytų Europos valstybių savo parašu patvirtino bendrą pareiškimą dėl Teismų nepriklausomumo principo. Jame pabrėžiama, kad visose valstybėse, tarp valdžių, turi būti gerbiamas teismų ir teisėjų nepriklausomumas.

2015 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme apsilankė Lietuvos teisininkų draugijos atstovai Ignas Vėgelė, Stasys Šedbaras, Tomas Davulis ir Laura Matjošaityte. Susitikę su kasacinio teismo vadovu Rimvydu Norkumi ir Teisėjų tarybos pirmininku Egidijumi Laužiku, teisininkai aptarė aktualius teisinės profesijos atstovams klausimus ir ateities bendradarbiavimą.

Susitikimo dalyviai diskutavo apie teisininkų etiką, palietė teisinio švietimo regionuose poreikio klausimą, apsikeitė nuomonėmis dėl bendrojo egzamino į teisėjus, advokatus ir prokurorus modelio. Sutardami, kad siūlomas įstatymo projektas dar reikalauja gilesnių diskusijų ir tinkamo modelio paieškų, teisininkai pritarė būtinybei glaudžiau bendradarbiauti ir aptarė galimą bendrų renginių planą bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos teisininkų draugijos bendradarbiavimo sutarties pasirašymo galimybę. Siekiant saugoti ir ugdyti pagarbą teisės vertybėms, skatinti ir puoselėti dialogą tarp Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos teisininkų draugijos 2015 m. gruodžio 4 d. buvo pasirašyta bendradarbiavimo sutartis tarp Lietuvos teisininkų draugijos ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo.

2015 m. lapkričio 20 d. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentės Greta Slapšytė ir Akvilė Bučmaitė visą dieną praleido kartu su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininku Rimvydu Norkumi ir susipažino su kasacinio teismo teisėjo pareigomis bei darbotvarka. Ketvirtakursės savo išpūdžius apibūdino trumpai, bet nuoširdžiai. "Tai viršijo visus mūsų lūkesčius. Neabejotinai, tai geriausia diena per visus studijų metus universitete. Patirtis didelė ir neužmirštama, ji neprilygs nei vienai paskaitai ar seminarui, - rašoma Teismui atsiųstame laiške. Visą lapkričio mėnesį Lietuvos teismuose vyko Nacionalinės teismų administracijos ir Vilniaus universiteto, Mykolo Romerio universiteto bei Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetais įgyvendinamas projektas „Diena su teisėju“. Iš projekte dalyvauti norinčių studentų atrinkti stipriausieji susitinka ir vieną dieną praleidžia su Lietuvos teismų teisėjais.

2015 m. lapkričio 26-27 d. dalyvaudamas Europos Sąjungos Aukščiausiųjų Teismų vadovų tinklo konferencijoje Dubline (Airija) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Rimvydas Norkus savo pranešime apie skundų atranką, pristatė Lietuvos kasacijos modelį ir palygino jį su esančiomis Europos valstybėmis. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko pranešime atsispindėjo Lietuvos iniciatyva surinktų duomenų apie Europos kasacijos mechanizmus analizė. Pasak R. Norkaus, narių - valstybių užpildytas klausimynas padėjo ne tik atsakyti į rūpimus klausimus, bet ir pamatyti Lietuvos teisinės sistemos privalumus bei kitų valstybių gerą patirtį. Dubline įvykusios ES Aukščiausiųjų Teismų pirmininkų tinklo konferencijos metu Rimvydo Norkaus kandidatūra pasiūlyta į organizacijos valdybą.

2015 m. gruodžio 7 d. Lietuvos delegacija dalyvavo Tarptautinio forumo dėl nusikalstamumo ir baudžiamosios teisės globalioje eroje konferencijoje. 2015 m. lapkričio 28–30 d. Pekine vyko šio kasmetinio forumo VII-oji sesija, kuri buvo skirta bausmių teorijai ir praktikai žmogaus teisių kontekste. Šioje sesijoje kartu su Argentinos, Brazilijos, Indijos, Ispanijos, Kinijos, Prancūzijos, Rusijos, Vengrijos ir kitų valstybių atstovais dalyvavo ir Lietuvos delegacija, susidedanti iš Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesoriaus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko Jono Prapiesčio, šio skyriaus pirmininko patarėjo, Lietuvos teisės instituto tyrėjo Mindaugo Girdausko ir Vytauto Didžiojo universiteto lektoriaus dr. Alberto Milinio. Lietuvos atstovų pranešimas apie Lietuvos baudžiamąją politiką žmogaus teisių aspektu išleistas sesijos straipsnių rinkinyje.

2015 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Rimvydas Norkus nuo 2016 iki 2019 metų paskirtas Europos teisės akademijos (ERA) Stebėtojų tarybos nariu. Europos teisi-ninkų mokymus organizuojančios akademijos vadovo dr. Wolfgang Heusel pasirašytame laiške kasacinio teismo pirmininkas kviečiamas prisijungti prie patariamąją funkciją turinčios tarybos ir komitetų veiklos. Pasak Rimvydo Norkaus, tai ne tik garbingos ir atsakingos pareigos, bet ir labai svarbi galimybė atstovauti Lietuvos teisėjų interesus Europos mokymų srityje. „Visuomenės teisinis išprusimas auga. Teisės procesai ir bylos sudėtingėja, tad ir reikalavimai teisę taikančiam teisėjui šiandien ženkliai aukštesni. Teisėjų bei teismo personalo žinių tobulinimas – vienas pagrindinių Lietuvos teismų sistemos tikslų ir uždavinių šiandien. Tik būdami aukščiausios kvalifikacijos teisi-ninkai, galime užtikrinti pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms bei teisės viršenybei valstybėje“, – teigia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir Teisėjų tarybos narys.

PATARIMAI KASACINĮ SKUNDĄ RAŠANTIEMS ASMENIMS

2015 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paskelbė rekomendacijas, skirtas asmenims, norintiems apskųsti žemesniųjų pakopų teismų sprendimus civilinėse bylose ir paduoti kasacinį skundą. Jose pateikiami praktiniai patarimai, skirti palengvinti kasacinio skundo surašymą, atkreipiamas dėmesys į esminius reikalavimus.

Pasak kasacinio teismo pirmininko Rimvydo Norkaus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra specifinis teismas. „Besikreipiantiems piliečiams ir net teisinį išsilavinimą turintiems advokatams dažnai sudėtinga suprasti skirtumus tarp LAT ir kitų teismų. Per metus Lietuvoje išnagrinėjama apie 300 tūkst. bylų. Kone visi bylininkai nori, kad nuomonę jų ginče pareikštų ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Tačiau šiame Teisme dirbantys 35 teisėjai pajėgūs išnagrinėti tik svarbiausias ir reikšmingiausias teismų praktikai bylas“, – teigia LAT vadovas.

„Parengtos ir teisėjų apsvaistytos rekomendacijos yra metodinė pagalba kasacinį skundą civilinėje byloje rašantiems asmenims. Tikimės sulaukti daugiau kokybiškų skundų, kas sudarytų sąlygas mums efektyviau ginti žmogaus teises“, – pažymi Civilinių bylų skyriaus pirmininkė Sigita Rudėnaitė.

Dokumente pateikiama tiksli informacija, kas ir kada gali kreiptis į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, kokie yra kreipimosi terminai, kasacijos pagrindai. Skaitytojai rekomendacijose ras praktinius patarimus dėl skundo turinio, formos, pridedamų dokumentų. Medžiagoje nurodyta, kur galima rasti visą reikalingą informaciją apie Teismą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipia dėmesį į tai, kad patvirtintų ir paskelbtų rekomendacijų laikymasis nėra privalomas, išskyrus tuos reikalavimus, kurie išplaukia iš proceso teisės normų ir iš suformuotos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos.

Rekomendacijas, asmenims, paduodantiems kasacinį skundą civilinėje byloje galima rasti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo internetinėje svetainėje: <http://www.lat.lt/lt/asmenu-aptarnavimas.html>

PARENGTOS TEISMŲ PRAKTIKOS APŽVALGOS

Dėl tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo šeimos bylose

2015 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, reaguodamas į šeimos bylų, turinčių tarptautinį (užsienio) elementą, daugėjimą ir sudėtingėjimą Lietuvos teismuose, parengė apžvalgą dėl tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės taikymo šeimos bylose.

Joje analizuojami šiai temai aktualūs Europos Sąjungos teisės aktai, tarptautinės daugiašalės ir dvišalės sutartys, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, taip pat nacionaliniai teisės aktai šeimos teisės srityje. Apžvalga parengta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, Lietuvos Respublikos teismų praktikos ir teisės doktrinos pagrindu.

Laisvo asmenų judėjimo suteikiamos galimybės lemia šeiminių santykių tarp skirtingų valstybių piliečių kūrimąsi, šeimos yra laisvos pasirinkti savo gyvenamąją vietą bet kurioje valstybėje, todėl tokios šeimos yra paprastai susijusios ne su viena, o su keliomis valstybėmis. Sprendžiant tokiose šeimose kylančius ginčus dėl sutuoktinių tarpusavio ar su vaikais susijusių asmeninių ir turtinių klausimų, iškyla poreikis nustatyti, kurios valstybės teismas turi kompetenciją nagrinėti tokį ginčą, kokia teisė taikytina šiam ginčui, ir pan.

Pirmoji apžvalgos dalis skirta tarptautinio teisingumo klausimams, t. y. kaip turi būti nustatoma, kurios valstybės teismas turi jurisdikciją nagrinėti konkrečioje šeimos byloje pareikštus reikalavimus, kai ginčas susijęs su keliomis valstybėmis. Apžvalgoje analizuojami jurisdikcijos spęsti santuokos nutraukimo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, bendravimo su vienu iš tėvų tvarkos nustatymo, išlaikymo priteisimo ir kt. klausimus nustatymo pagrindai ir būdai.

Be jurisdikcijos klausimų, apžvalgoje nagrinėjami ir kiti svarbūs procesiniai klausimai – skirtingų valstybių teismuose nagrinėtinų šeimos ginče pareiktų reikalavimų sujungimas į vieną bylą, bylos perdavimas nagrinėti iš vienos valstybės į kitą, laikinųjų apsaugos priemonių taikymas, skirtingų valstybių teismų ir neteisminių institucijų bendradarbiavimas, procesinių dokumentų įteikimas į užsienį ir kt.

Apžvalgoje pateikiami išaiškinimai yra metodinio pobūdžio medžiaga, neturinti oficialiai paskelbtos teismų praktikos reikšmės.

Tarptautinės ir ES teisės apžvalga bus skelbiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje „Teismų praktika“ Nr. 43, elektroninė jos versija yra prieinama internete adresu:

<http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-byly-apzvalgos.html>

Dėl įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procedūrų (II dalis)

Nors Lietuvos teisėje laikomasi restruktūrizavimo prioriteto principo, tačiau praktikoje daugumos įmonių, patyrusių mokumo problemų, finansinė būklė yra tokia, kad įmonei turėtų būti keliama bankroto byla. Siekiant, kad kreditoriai patirtų kuo mažesnius finansinius praradimus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje akcentuojama, kad pagal įstatymą įmonės vadovas, geriausiai žinantis įmonės bankroto bylos iškėlimo nemokiai įmonei.

Įstatyme nėra nustatyta per kiek laiko įmonės vadovas privalo įgyvendinti pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, tad šiuo aspektu savo nutartyse yra pasisakęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Pareiga vadovui kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo atsiranda įmonei tapus nemokia. Įmonės vadovas, esant įmonės nemokumo faktui, privalo nedelsdamas pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo. Jeigu į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo nemokiai įmonei nesikreipiama laiku, minėtiems asmenims kyla pareiga atlyginti dėl to kreditorių patirtą žalą. Pagrindinis

subjektas, turintis teisę kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo yra įmonės bankroto administratorius, nes skolingai įmonei bankrutuojant, jis gina šios įmonės kreditorių interesus.

Įmonės kreditorius į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo įsiskolinusiai įmonei, kitaip negu įmonės vadovas, savininkas ir likvidatorius, kreiptis neprivalo. Kreditorius pats įvertina skolingos įmonės bankroto privalumus ir trūkumus, galimybę atgauti skolą ir nusprendžia dėl kreipimosi į teismą tikslingumo. Tačiau apibendrinime atkreiptas dėmesys, kad galimybė inicijuoti įmonei bankroto procedūrą kreditoriui draudžiama piktnaudžiauti, kitaip tariant, bankroto bylos inicijavimas negali būti taikomas kaip šalis siejusių teisinių santykių ir kilusių tarpusavio ginčų teisinio įvertinimo būdas ar susidorojimo su konkurentu priemonė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgoje pažymima, kad įmonės nemokumas nustatomas išanalizavus įmonės finansinius duomenis, iš kurių svarbiausi yra įmonės pradelsti įsipareigojimai, jų santykis su įmonės turto verte ir įmonės ūkinės komercinės veiklos rezultatai, atspindintys įmonės galimybes vykdyti įsipareigojimus kreditoriams. Anot LAT, visais atvejais klausimas dėl bankroto bylos iškėlimo turi būti sprendžiamas ne formaliai taikant įstatymo nuostatas dėl nemokumo, o atsižvelgiant į konkrečioje byloje nustatytas aplinkybes. Nemokumas nustatomas pagal į teismą besikreipusių asmenų pateiktus dokumentus, rodančius įmonės finansinę būklę. Tais atvejais, kai, kreipiantis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, teismui nepateikiami arba teismui savo iniciatyva nepavyksta gauti naujausių duomenų apie įmonės turtinę padėtį, teismas turi pagrindą mokumą ar nemokumą nustatyti pagal vėliausius prieinamus viešus duomenis apie įmonės turtinę padėtį.

Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procedūrų pradžią reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos teismų praktikoje apžvalga paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“, Nr. 41.

Apžvalgos tekstą taip pat galite rasti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo interneto svetainėje:

<http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-byly-apzvalgos.html>

Teismų praktikos turto pasisavinimo ir turto iššvaistymo baudžiamosiose bylose apžvalga (BK 183 ir 184 straipsniai)

2015 metais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriuje buvo apsvaistyta ir biuletenyje Teismų praktika Nr. 42 publikuota Teismų praktikos turto pasisavinimo ir turto iššvaistymo baudžiamosiose bylose apžvalga (BK 183 ir 184 straipsniai). Šioje apžvalgoje, apibendrinus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartis, priimtas po naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) įsigaliojimo, kuriose buvo taikyti BK 183 ir 184 straipsniai ir spęstos šių nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemos, aptarti reikšmingi BK 183 ir 184 straipsnių taikymo aspektai: pasisakyta dėl turto iššvaistymo ir pasisavinimo sudėties požymių turinio, šių nusikalstamų veikų baigtumo momento, jų santykio su kitomis nusikalstamomis veikomis, baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimo klausimais.

Apžvalgos tekstą taip pat galite rasti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo interneto svetainėje:

<http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/audziamuju-byly-apzvalgos.html>

Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo (Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis, Kriminalinės žvalgybos įstatymo 10 straipsnis) taikymo apžvalga

2015 metais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriuje taip pat buvo apsvaistyta ir atiduota publikuoti biuletenyje Teismų praktika Nr. 43 Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo (Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis, Kriminalinės žvalgybos įstatymo 10 straipsnis) taikymo apžvalga. Šioje apžvalgoje, išanalizavus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008–2015 metų praktiką sprendžiant dėl elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo kriminalinės žvalgybos (operatyvinio tyrimo) ar baudžiamojo proceso metu teisėtumo, taip pat apžvelgus 2011–2015 metais bau-

džiamosiose bylose apeliacine tvarka priimtus teismų sprendimus išnagrinėjus skundus dėl BPK 154 straipsnio taikymo (atsisakymo taikyti), aptarti probleminiai klausimai, susiję su baudžiamojo proceso metu taikyta elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrole, jos fiksavimu ir kaupimu, taip pat pateikta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 8 straipsnį dėl slaptų sekimo priemonių (elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės) analizė.

Apžvalgos tekstą taip pat galite rasti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo interneto svetainėje:

<http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/baudziamuju-bylu-apzvalgos.html>

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS IR KITOS INSTITUCIJOS

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. aktyviai bendradarbiavo su kitomis įstaigomis ir valdžios institucijomis teikiant išvadas ir ekspertinę pagalbą įvairiose srityse.

Teisėkūra

Teismas savo kompetencijos rėmuose dalyvauja teisėkūros procese, bendradarbiaudamas tiek su Vyriausybe, tiek su Seimu, tiek su Prezidentūros institucija. Teikdamas išvadas dėl rengiamų teisės aktų projektų, Teismas paprastai įvertina siūlomo teisės akto įgyvendinamumą, teisės normų aiškumą ir pritaikomumą, esamą teismų praktiką ir joje galimai atsispindinčius teisinio reglamentavimo trūkumus, vertina siūlomus pakeitimus žmogaus teisių gynimo kontekste, lyginamuju požiūriu.

Teismas prisidėjo rengiant Teismų įstatymo, Administracinių bylų teisenos įstatymo, CPK, BPK pakeitimo ir papildymų projektą (Nr. XIIP-3071), kuriuo siekta teisės sistemos darnos, teisinio aiškumo suderinant Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo kompetencijos įgyvendinimo formas su oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis aiškinant konstitucinį teismų ir teisėjų nepriklausomumo principą; atsižvelgus į oficialiąją konstitucinę precedentų doktriną, atitinkamai patikslinti Teismų įstatymo normas, apibrėžiančias LAT ir LVAT praktiką kaip teisės šaltinį, LAT ir LVAT biuleteniuose skelbtinos aktualios informacijos rūšis; panaikinti neveikiančias Teismų įstatymo normas, kurios siejasi su LAT senatu, taip pat normas, susijusias su LAT statutu, kuris 2008 m. liepos 3 d. įstatymu Nr. X-1685 pripažintas netekusiu galios.

Aukščiausiojo Teismo nuomone remtasi ir inicijuojant BK pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIIP-259. Juo siūloma taisyti dviprasmišką teisinį apibrėžimą „prekyba poveikiu“, atkreipiant dėmesį, kad šiame BK straipsnyje nėra aiškiai apibrėžtas nusikalstamos veikos pobūdis (taisyti siūloma redakcija jungia du skirtingas veikas – papirkimą ir tarpininko kyšininkavimą).

Parengta daugiau nei trisdešimt išvadų dėl teisės aktų projektų, tarp jų:

dėl CK, CPK, Vaiko teisių apsaugos įstatymo, Išmokų vaikams įstatymo projektų (Nr. XIIP-1616, 1617; Nr. XIIP-2931, 2933-2934; Nr. XIIP-2868), kuriais siekiama užtikrinti vaiko socialinės ir kultūrinės aplinkos stabilumą, apsaugoti vaikus nuo žalingų padarinių, kuriuos sukelia tėvų ginčai dėl bendravimo, gyvenamosios vietos su vienu iš jų nustatymo, užkirsti kelią neteisėtam vaiko išvežimui, tokiu būdu užtikrinant vaiko teisę realiai bendrauti su abiem tėvais, kartu – tėvų lygias teises ir pareigas savo vaikams.

dėl Įmonių restruktūrizavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto (Nr. 15-5113/? XIIP-3231), kurį paskatino siekis užkirsti kelią piktnaudžiavimui teise iškelti įmonės restruktūrizavimo bylą tais atvejais, kai siekiama ne įmonės finansinės padėties pagerinimo ir verslo išsaugojimo, o nepagrįsto ir nesąžiningo atskirų asmenų interesų tenkinimo kreditorių sąskaita;

dėl BPK projekto (Nr. XIIP-2979), kurio tikslas – reglamentuoti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimą baudžiamajame procese kaip alternatyvą įprastai rašytinei (popierinei) baudžiamosios bylos duomenų tvarkymo formai, sudaryti teises prielaidas elektroninei bylai baudžiamajame procese įdiegti bei nustatyti proceso dalyvių teises ir pareigas, susijusias su informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimu baudžiamajame procese;

dėl teisės aktų projektų, susijusių su teisminės mediacijos plėtra ir tobulinimu;

dėl CK, CPK, Notariato įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo projektų (Nr. XIIP-3386), kuriais siekiama sumažinti teismų darbo krūvį ir atsisakyti kai kurių teismų vykdomų funkcijų, nesusijusių su tarp šalių kilusio teisinio ginčo sprendimu, tokiu būdu sukuriant papildomas prielaidas teismų darbo operatyvumui ir kokybei pagerinti;

dėl Bendrojo teisės kvalifikacinio egzamino įstatymo ir su juo susijusių kitų įstatymų (Teismų įstatymo, Prokuratūros įstatymo, Advokatūros įstatymo) pakeitimų projekto (Nr. XIIP-3103), kuriuo siekiama suvienodinti visų teisinių profesijų kvalifikacinį egzaminą;

dėl BK pataisų projekto (Nr. XIIP-418), kuriuo numatoma panaikinti baudžiamąją atsakomybę politinei partijai, religinei bendruomenei ir bendrijai;

dėl įstatymų projektų Nr. XIIP-2719-2723. Atitinkamais BPK, CPK, ABTĮ, Konstitucinio Teismo įstatymo, Teismų įstatymo papildymais siekiama suteikti teisę Konstituciniam Teismui, Aukščiausiajam Teismui ir Vyriausiajam administraciniam teismui teisę, kai tai susiję su nagrinėjamos bylomis, kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą ir prašyti konsultacinės išvados dėl principinių klausimų, susijusių su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu.

Pozicijos Europos Žmogaus Teisių Teismui

Bendradarbiaudamas su Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovu Europos Žmogaus Teisių Teisme, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teikė pagalbą ir informaciją, reikalingą tinkamai parengti Vyriausybės poziciją dešimtyje bylų prieš Lietuvą, susijusių tiek su civiliniais, tiek su baudžiamosios teisės Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos aspektais. Šis bendradarbiavimas yra abipusiai naudingas, nes suteikia galimybę Teismui susipažinti su Lietuvai aktualiomis bylomis pradinėje jų stadijoje, išvelgti galimas teismų klaidas ir imtis veiksmų formuojant teismų praktiką aukštesnio žmogaus teisių gynimo standarto linkme, taip pat parenkant aktualias bylų kategorijas skelbimui biuletenyje „Teismų praktika“.

Teiktos išvados šiose EŽTT bylose prieš Lietuvą:

Žekonienė prieš Lietuvą (peticijos Nr. 19536/14) dėl netinkamų laikino sulaikymo sąlygų pagal Konvencijos 3 straipsnį (kankinimo uždraudimas), dėl laikino sulaikymo (BPK 140 straipsnis) neteisėtumo ir nepagrįstumo (Konvencijos 5 straipsnio (teisė į laisvę ir saugumą) 1 dalies c punktas).

T. K. prieš Lietuvą (peticijos Nr. 14000/12) dėl akinių paėmimo sulaikymo ir suėmimo metu (Konvencijos 3 straipsnis); dėl pareiškėjo baudžiamąją bylą nagrinėjusių teismų atsisakymo iškviesti ir teismo posėdyje apklausti jo nurodytus liudytojus (Konvencijos 6 straipsnio (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) 3 dalies d punktas) pažeidžiant jo teisę į teisingą baudžiamosios bylos nagrinėjimą.

Imbras prieš Lietuvą (peticijos Nr. 22740/10) dėl neteisėto sulaikymo be teismo sprendimo ilgiau nei 48 valandas (Konvencijos 5 straipsnis); dėl teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pagal Konvencijos 6 straipsnį pažeidimo teismams pripažinus pareiškėją kaltu tariamai remiantis tik jo prisipažinimu ikiteisminio tyrimo teisėjui, kuris buvo išgautas pažeidžiant Konvencijos 5 straipsnį, be to, nedalyvaujant advokatui.

Lisovskij prieš Lietuvą (peticijos Nr. 36249/14) dėl pareiškėjo suėmimo trukmės (Konvencijos 5 straipsnio 3 dalis).

Butėnaitė prieš Lietuvą (peticijos Nr. 2564/2012) dėl teisės į kompetentingą, nepriklausomą ir nešališką teismą (Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 1 dalis) pažeidimo Lietuvos Aukščiausiajam Teismui perdavus bylą nagrinėti apeliacine tvarka ir ją nagrinėjant apeliacine tvarka pagal tariamą Aukščiausiojo Teismo nurodymą pripažinti autorę kalta, taip pat pažeidžiant esmines baudžiamojo proceso nuostatas; dėl vertimo duoti parodymus prieš save ikiteisminio tyrimo metu apklausiant skundo autorę kaip liudytoją, o vėliau iš jos gautų duomenų pagrindu pareiškiant įtarimą (Pakto 14 straipsnio 3 dalies (g) punktas); dėl teisės į tai, kad nuteisimą peržiūrėtų aukštesnė instancija pažeidimo dėl to, kad nuteista apeliacine tvarka autore šį nuosprendį galėjo

apskūsti tik kasaciniam teismui, kuris nagrinėja tik teisės taikymo ir aiškinimo, o ne fakto, klausimus (Pakto 14 straipsnio 5 dalis).

Jonynas prieš Lietuvą (bylos Nr. 2674/2015) dėl teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimo slapto sekimo metu įrašius pareiškėjo pokalbius su nukentėjusiuoju, kurių pagrindu pareiškėjas buvo nuteistas dėl poveikio liudytojui (Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 17 straipsnis).

A.Č. prieš Lietuvą (peticijos Nr. 59076/08) dėl teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimo teismams baudžiamojoje byloje nepagrįstai atmetus pareiškėjo (privataus kaltintojo) prašymą apklausti liudytojus (Konvencijos 6 straipsnis); dėl teisės į privataus gyvenimo gerbimą pažeidimo teismams baudžiamojo ir civilinio proceso tvarka atmetus pareiškėjo reikalavimus, susijusius su žiniasklaidos publikacijomis apie tariamus jo lytinius santykius su savo motina (Konvencijos 8 straipsnis).

Gaina prieš Lietuvą (peticijos Nr. 42910/08) dėl pažeistų pareiškėjos nuosavybės teisių (Konvencijos Protokolo Nr. 1 1 straipsnis) dėl to, kad pareiškėja turėjo mokėti palūkanas ir delspinigius už skolą valstybei administravusiam bankui pagal paskolos sutartis be jokio teisinio pagrindo.

Wahl prieš Lietuvą (peticijos Nr. 43062/08) dėl asmenvardžių rašymo nelietuviškais rašmenimis Lietuvos institucijų išduodamuose dokumentuose (Konvencijos 8 straipsnis)

Mockutė prieš Lietuvą (peticijos Nr. 66490/09):

1) dėl asmens sveikatos duomenų konfidencialumo pažeidimo: a) dėl gydytojui žinomų privataus gyvenimo faktų, apimančių ir asmens sveikatos duomenis, atskleidimo, atsižvelgiant tiek į jautrų tokios informacijos pobūdį, tiek į specifinę informaciją pateikiantį subjektą – gydytoją; b) dėl kasacinės jurisprudencijos, kurioje būtų atsižvelgiama į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pabrėžiamą asmens sveikatos duomenų konfidencialumo svarbą, pavyzdžiui, byloje *Biriuk prieš Lietuvą*, Nr. 23373/03); c) dėl informacijos apie asmens sveikatos būklę teikimo jo artimiesiems;

2) dėl teisės į religijos laisvę ribojimo ir ribojimo asmens galimybių išpažinti religiją, ir, jei yra, tokio ribojimo konstatavimo kriterijų, bei dėl teisės į religijos laisvę pažeidimo, pasireiškiančio neigiamo požiūrio į religiją formavimu, atsižvelgiant į tokias aplinkybes, kaip poveikis galimai labiau pažeidžiamam asmeniui – pacientui dėl požiūrio į išpažįtamą religiją.

Bendradarbiavimas su teismų savivaldos institucijomis

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai reikšmingai dalyvauja visų teismų savivaldos institucijų darbe.

Į Teisėjų tarybos sudėtį įeina keturi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai (Sigitas Gurevičius, Rimvydas Norkus, Tomas Šeškauskas), o šios tarybos pirmininku yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas Egidijus Laužikas.

Teisėjų garbės teismui vadovauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėja Gražina Davidonienė.

Teisėjų etikos ir drausmės komisijai vadovauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas Algis Norkūnas.

Nuolatinės teisėjų veiklos vertinimo komisijos sudėtyje dalyvauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas Vincas Verseckas

Pretendentų į teisėjus egzamino komisijos sudėtyje dalyvauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai Armanas Abramavičius, Birutė Janavičiūtė ir Olegas Fedosiukas.

Aukščiausiasis Teismas teikė pastabas ir pasiūlymus dėl teismų savivaldos institucijų teisės aktų, tarp jų – dėl Administravimo teismuose nuostatų naujos redakcijos, dėl Teismų sprendimų bei teisėjų drausmės bylose priimtų sprendimų viešo skelbimo tvarkos projekto, dėl Lietuvos Respublikos teismų viešųjų paslaugų teikimo taisyklių pakeitimo projekto, dėl Teisėjų mokymo organizavimo taisyklių pakeitimo, dėl darbo krūvio skaičiavimo teismuose tvarkos aprašo patvirtinimo, dėl bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašo pakeitimo projekto, kt.